

Näkövammaisen palveluopas 2018

Näkövammaisen palveluopas 2018

Apu itsenäiseen palvelujen hakemiseen

Näkövammaisen palveluopas 2018 antaa perustietoa sosiaaliturvasta ja siihen läheisesti liittyvistä palveluista ja tuista, jotka lisäävät näkövammaisten ihmisten omatoimista suoriutumista ja yhdenvertaisuutta.

Toimittaneet

toimeentuloturvan asiantuntija Vuokko Jantunen,
oikeuksienvälvönnan asiantuntija Sinikka Mäntyjärvi,
oikeuksienvälvönnan asiantuntija Olli-Pekka Rättäri ja
oikeuksienvälvönntalakimies Elli Björkberg.

Näkövammaisten liitto ry

PL 30, 00030 IIRIS

p. 09 396 041

Kansikuva:

Shutterstock

Taittaja:

Susanna Öysti / Näkövammaisten liitto, Kirjapaino

ISSN 1238-1977

Oppaan käyttäjälle

Tähän oppaaseen on koottu perustietoa sosiaaliturvasta ja siihen läheisesti liittyvistä palveluista ja etuuksista. Näkövammaisten liitosta on saatavilla maksutonta apua niiden hakemiseen.

Oikeuksienselvityksen asiantuntijat neuvovat kaikkia näkövammaisia sekä heidän omaisiaan palvelujen ja tukien hakemisessa. Heidän yhteystietonsa löytyvät palveluoppaan loppupuolelta. Oppaassa on myös keskussairaaloiden näkövammaisten kuntoutusohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden yhteystiedot. Heiltä saa tietoa apuvälineistä, kuntoutuksesta ja muista palveluista.

Palveluoppaasta löytyvät tiedot alueellisista näkövammaisyhdistyksistä. Yhdistykset tarjoavat näkövammaisille mahdollisuuden paikalliseen toimintaan, kuten esimerkiksi vertaistukseen, tiedonsaantiin sekä harrastus- ja virkistystoimintaan.

Otamme mielellämme vastaan palautetta oppaasta, op.rattari@nkl.fi, p. 050 526 3895.

14.2.2018 Vuokko Jantunen, Sinikka Mäntyjärvi, Olli-Pekka Rättäri ja Elli Björkberg

Kuka on näkövammainen?

Näkövammaiseksi määritellään henkilö, jonka paremman silmän laseilla korjattu näöntarkkuus on heikempi kuin 0,3. Henkilö luokitellaan sokeaksi, jos paremman silmän laseilla korjattu näöntarkkuus on alle 0,05 tai näkökenttä supistunut halkaisijaltaan alle 20 asteeseen tai jos toiminnallinen näkö on jostain muusta syystä vastaavalla tavalla heikentynyt. Virallisen määrittelyn näkövammaisuudesta tekee aina silmälääkäri. Määrittely perustuu Maailman terveysjärjestön WHO:n luokitukseen, jossa otetaan huomioon muun muassa näöntarkkuus ja näkökentän puutteet.

Näkövammaisen ihminen voi olla heikkonäköinen tai sokea. Näkövammaiseksi ei luokitella ihmistä, jonka näkökyky pystytään korjaamaan laseilla normaaliksi tai jos toisessa silmässä on normaali näkö.

Näkövammaisella on näkökyvyn alentumisesta huomattavaa haittaa jokapäiväisissä toiminoissaan. Vamman aiheuttamaan haittaan vaikuttavat muun muassa vammautumisen ikä, vamman kesto, henkilön psyykkinen sopeutumiskyky ja uusien asioiden omaksumiskyky. Myös vammautuneen elämäntapa, hänen tehtäviensä näkökyvylle asettamat vaatimukset sekä ympäristöolosuhteet vaikuttavat siihen, kuinka paljon vamma haittaa hänen elämäänsä.

Vammaisuuden määrittäminen riippuu yhteiskunnan arvomaailmasta ja yhteisön jäsenilleen asettamista vaatimuksista. Näkövammaisuuden raja riippuu siitä, minkälaista näkökykyä yhteiskunta edellyttää jäseniltään. Esimerkiksi erilaisten visuaalisten opasteiden ja automaattien lisääminen lisää myös näkövammaisuutta, koska kaikki eivät pysty vastaanottamaan visuaalista tietoa ja automaattien käyttö on vaikeaa.

Näkövammaisia henkilöitä on Suomessa korkeintaan 60 000. Näkövammarekisteriin tulevien ilmoitusten ikäjakauman perusteella voidaan arvioida, että heistä ainakin 50 000 on ikääntyneitä, työikäisiä on alle 10 000 ja lapsia ja nuoria muutama tuhat henkilöä.

Ikääntyneiden henkilöiden näkövammautumisessa ei ole kysymys tavanomaisesta ikääntymiseen liittyvästä toimintakyvyn heikkenemisestä. Sokeus ei ole koskaan ihmiselle normaali tila, vaan kyse on aina vammaisuudesta, myös ikääntyneenä. Vain pieni osa ikääntyneistä ihmisistä näkövammautuu. Esimerkiksi silmänpohjan rappeuma (makula degeneraatio) on sairaus, johon ihminen voi sairastua nuorellakin iällä (ks. esim. korkeimman hallinto-oikeuden vuosikirjaratkaisu KHO:2016:197).

Näkövammarekisteri tarjoaa tietoa näkövammaisuudesta

Näkövammarekisteri on Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) alainen valtakunnallinen henkilörekisteri, jota Näkövammaisten liitto ylläpitää. Lain mukaan terveydenhuollon viranomaiset ovat velvollisia ilmoittamaan rekisteriin jokaisen pysyvästi näkövammaisen henkilön.

Kertyneiden tietojen avulla seurataan näkövammaisuuden esiintymistä maassamme. Tilastot ovat maksutta kaikkien käytettävissä. Lisätietoja www.nkl.fi/nvrek.

UUTTA OPPAASSA

- Lukuun 13 on kerätty tietoa matkustamisesta sekä avustamisesta asemilla ja terminaaleissa
- Työsyrynnästä luku 11.2
- Täydennetty yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan päätöksiä luvussa 1.1
- Kanteluja ja muistutusta koskevaa lukua 3.3 on täydennetty
- TV-ohjelmien äänitekstitys 7.1.6 luku
- Oppaassa on huomioitu lakimuutokset, jotka ovat tulleet voimaan 31.1.2018 mennessä

Sisällys

1 Yhdenvertaisuuslaki ja YK:n vammaissopimus 9

- 1.1 Yhdenvertaisuuslaki kieltää syrjinnän vammaisuuden perusteella 9
- 1.2 YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 10
- 1.3 Sähköisten palvelujen saavutettavuus osana yhdenvertaisuutta 12

2 Asiakkaana sosiaali- ja terveydenhuollossa 12

- 2.1 Asiakkaan kuuleminen, ohjaus ja neuvonta. 12
- 2.2 Palvelutarpeen arviointi ja palvelusuunnitelma 13
- 2.3 Asian viivytyksetön käsittely ja päätösten pysyvyys (luottamuksensuoja) . . 14
- 2.4 Potilas- ja sosiaaliasiamies 14
- 2.5 Edunvalvontavaltuutus ja hoitotahto 15

3 Jos et ole tyytyväinen saamaasi päätökseen 15

- 3.1 Päätöksen muoto ja täytäntöönpano 15
- 3.2 Oikaisuvaatimuksesta, valituksesta ja niiden käsittelystä 16
- 3.3 Kantelu ja muistutus sosiaali- ja terveydenhuollossa 17
- 3.4 Vammaispalvelulain mukaisesta päätöksestä valittaminen 18
- 3.5 Sosiaalihuoltolain mukaisesta päätöksestä valittaminen 18
- 3.6 Asiakasmaksuista valittaminen 18
- 3.7 Valittaminen terveydenhuollossa, potilasvahingot ja hallintoriita 19
- 3.8 Kelan päätöksestä valittaminen 19
- 3.9 Valittaminen työeläkelaitoksen päätöksestä 20
- 3.10 Tapaturma- ja liikennevakuutusyhtiöiden päätöksestä valittaminen 20

4 Kunnan vammaispalvelut 21

- 4.1 Vammaispalvelulain mukaiset subjektiiviset oikeudet 21
  - 4.1.1 Vaikeavammaisen kuljetuspalvelu 21
  - 4.1.2 Henkilökohtainen apu 21
  - 4.1.3 Palveluasuminen 23
  - 4.1.4 Asunnon muutostyöt sekä asuntoon kuuluvat välineet ja laitteet 24
  - 4.1.5 Päivätoiminta 24
- 4.2 Vammaispalvelulain mukaiset määrärahasidonnaiset palvelut 24
  - 4.2.1 Kuntoutusohjaus ja sopeutumisvalmennus 24
  - 4.2.2 Välineet, koneet ja laitteet 24
  - 4.2.3 Ylimääräiset vaatetus- ja erityisravintokustannukset 25

5 Tukea itsenäiseen elämään	25
5.1 Tulkkauspalvelua haetaan Kelasta	25
5.2 Kotona annettavat palvelut	25
5.2.1 Kunnallinen kotipalvelu	25
5.2.2 Kunnallinen kotisairaanhoido	26
5.2.3 Kotona annettavista palveluista perittävät maksut	26
5.3 Liikkumisen tukea sosiaalihuoltolain perusteella	27
5.4 Sosiaalinen kuntoutus	27
5.5 Vanhuspalvelulla turvataan laadukkaita palveluita	27
5.6 Tukea omaisen hoitoon	28
5.6.1 Omaishoidon tuki	28
5.6.2 Osittainen hoitovapaa	28
5.7 Palveluseteli lisää valinnan mahdollisuutta	28
5.8 Asuntojen korjausavustukset	29
6 Kuntoutusta näön heiketessä	29
6.1 Mitä on kuntoutus?	29
6.2 Miten kuntoutukseen haetaan?	30
6.3 Toimeentulo kuntoutuksen aikana	31
6.3.1 Kelan kuntoutusraha	31
6.3.2 Nuoren kuntoutusraha 16–19 -vuotiaalle	31
6.3.3 Työeläkelaitosten kuntoutusraha	32
6.3.4 Kuntoutusmatkoista saa Kelan matkakorvausta	32
7 Helpotusta arkeen	33
7.1 Mistä apua lukemiseen ja kirjoittamiseen?	33
7.1.1 Näkemisen apuvälineet	33
7.1.2 Luetus-palvelu lehtien lukemiseen	33
7.1.3 Äänilehdet	34
7.1.4 Äänikirjat Celiasta	34
7.1.5 Pistekirjoitus	34
7.1.6 TV-ohjelmien äänitekstitys	34
7.1.7 118 -numeropalvelu	35
7.1.8 Lukupalvelu toimii vapaaehtoisvoimin	35
7.2 Mistä apua liikkumiseen?	35
7.2.1 Valkoinen keppi liikkumisen apuvälineenä	35
7.2.2 Liikkumistaidon ohjaus	36
7.2.3 Navigaattorit ja mobiilisovellukset liikkumisen tukena	36
7.2.4 Opaskoira	36
7.3 Tietokoneet ja puhelimet	36
7.3.1 Tietokoneen mukauttaminen heikkonäköiselle käyttäjälle	36
7.3.2 Suurennusominaisuudet ja -ohjelmat tietokoneissa	36
7.3.3 Tietokoneiden ruudunlukuohjelmat ja koneäänet	37
7.3.4 Tietokoneen lisälaitteet	37
7.3.5 Mobiililaitteen käyttö näkövammaisena	37
7.3.6 Ohjausta ja apua tieto- ja viestintäteknikkaan	37

7.4 Vapaaehtoinen apu	38
7.5 Vertaistuki	38

8 Mistä apuvälineitä haetaan? 38

8.1 Miten apuvälineitä haetaan?	38
8.2 Apuvälineitä myöntävät tahot	39

9 Taloudelliset tuet 40

9.1 Vammaistuki lapselle	40
9.2 Vammaistuki aikuiselle	40
9.3 Hoitotuki eläkkeen saajalle	41
9.4 Perustukien korottuminen kustannusten vaikutuksesta	42
9.5 Sairauspäiväraha korvaa ansionmenetystä	43
9.6 Erityishoitorahaa lapsen hoitoon osallistumisen ajalta	43
9.7 Lääkekorvaukset	44
9.8 Terveystuella matkojen omavastuu	44
9.9 Terveystuella maksukatto	46
9.10 Verotus	46
9.10.1 Veronmaksukykyyn alentumisvähennys	46
9.10.2 Invalidivähennys	46
9.10.3 Kotitalousvähennys	47
9.10.4 Sosiaalipalvelujen arvonlisäverottomuus	47
9.10.5 Opaskoira tulonhankkimisvähennyksenä	47
9.11 Yleinen asumistuki	48
9.12 Eläkkeensaajan asumistuki	48
9.13 Toimeentulotukea haetaan Kelasta	48
9.14 Talous- ja velkaneuvonta sekä sosiaalinen luototus	49

10 Eläketurva 49

10.1 Eläkkeistä lyhyesti	49
10.2 Kun tulet vanhuuseläkeikään	49
10.3 Kansaneläke Kelasta	50
10.4 Työeläke kertyy työssäolon ja ansioiden mukaan	50
10.5 Eläke sokeuden perusteella	50
10.6 Takuueläke	50
10.7 Eläkeläisen oikeus ansiotuloihin ja eläkkeen lepäämään jättäminen	51

11 Heikentynyt näkö ja työ 52

11.1 Työn mukautusratkaisut ja ammatillinen kuntoutus	52
11.2 Työsyryntä	53
11.3 Jos mietit työkyvyttömyyseläkettä	54
11.4 Työkyvyttömyyseläke ja osatyökyvyttömyyseläke	54

I2 Tukea auton käyttöön	55
12.1 Avustus auton hankintaan	55
12.2 Vammaisen pysäköintilupa	55
12.3 Autoveron palautusta haetaan Verohallinnolta	56
12.4 Autoveron huojennus	57
12.5 Vapautus ajoneuvoveron perusverosta	58
12.6 Invalidialennus liikennevakuutuksen maksusta	58
12.7 Poikkeuslupa ajokorttiluvasta ja ajo-oikeudesta	59
I3 Matkustaminen ja avustaminen asemilla tai terminaaleissa ...	59
13.1 Junamatkat	59
13.2 Lentäminen	60
13.3 Laivaterminaalit ja -matkat	60
13.4 Linja-autot	61
13.5 Jos avustamispalvelut eivät suju	62
I4 Näkövammaiskortti	62
I5 Näkövammaisten liiton oikeuksienvalvonnan asiantuntijat	63
I6 Näkövammaisten liiton alueyhdistykset	64
I7 Keskussairaaloiden kuntoutusohjaajat ja sosiaalityöntekijät ...	65
Hyödyllisiä internet-linkkejä	70
Kelan valtakunnalliset palvelunumerot	71

I Yhdenvertaisuuslaki ja YK:n vammaissopimus

Yhdenvertaisuus on perusoikeus ja perusoikeudet kuuluvat kaikille. Oikeudenmukaisessa yhteiskunnassa henkilöön liittyvät tekijät, kuten vammaisuus, eivät saa vaikuttaa ihmisen mahdollisuuksiin päästä koulutukseen, saada työtä ja erilaisia palveluja. Suomen perustuslaissa yhdenvertaisuuden periaate viittaa sekä syrjinnän kieltoon että ihmisten yhdenvertaisuuteen lain edessä.

Syrjintää on se, että henkilöä kohdellaan vertailukelpoisessa tilanteessa huonommin kuin toisia henkilöitä / henkilöä nimenomaan henkilöön liittyvän ominaisuuden - kuten vammaisuuden - takia. Yhdenvertaisuuslaki, rikoslaki, tasa-arvolaki ja työläinsäädäntö tarkentavat syrjinnän kieltä eri elämänalueilla.

I.1 Yhdenvertaisuuslaki kieltää syrjinnän vammaisuuden perusteella

Nykyinen yhdenvertaisuuslaki tuli voimaan vuonna 2015. Sitä sovelletaan kaikkeen julkiseen ja yksityiseen toimintaan lukuun ottamatta yksityistä perhe-elämää ja uskonnonharjoittamista. Yhdenvertaisuuslaki kieltää syrjinnän muun muassa vammaisuuden perusteella, ja siinä asetetaan viranomaisille, työnantajille ja koulutuksenjärjestäjille velvollisuus ryhtyä tiettyihin yhdenvertaisuuden edistämistoimiin. Lain noudattamista valvovat yhdenvertaisuusvaltuutettu sekä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta.

Vammaisten henkilöiden kannalta on huomattavaa, että laki koskee työelämän ja koulutuksen lisäksi erilaisia palveluita. Laki velvoittaa viranomaisen, koulutuksen järjestäjän, työnantajan sekä tavaroiden tai palveluiden tarjoajan toteuttamaan kohtuulliset mukautukset vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi. Kohtuullisten mukautusten epäämistä voidaan yhdenvertaisuuslain 8 §

nojalla pitää syrjintänä. Yhdenvertaisuuslain 15 § mukaan työnantajan on pyynnöstä viipymättä annettava kirjallinen selvitys menettelynsä perusteista vammaiselle, joka katsoo kohtuullisten mukautusten epäämisen vuoksi tulleen syrjityksi työtä tai virkaa hakiessaan taikka työ- tai virkasuhteessa.

Kohtuulliset mukautukset ovat eri asia kuin varsinaiset esteettömyystoimenpiteet. Kohtuulliset mukautukset ovat konkreettisesti tilanteessa henkilöä varten tehtäviä toimenpiteitä. Mukautukset täydentävät esteettömyystoimenpiteitä.

Näkövammaisten liiton oikeuksienvalvontalakimies neuvoo syrjintäkysymyksissä. Mikäli koet tullesasi syrjityksi, voit myös olla suoraan yhteydessä **yhdenvertaisuusvaltuutetun** toimistoon. Syrjintätapauksen voi myös viedä **yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan** tutkittavaksi. Lautakunta on viime vuosina antanut joitakin vammaisten syrjintään ja kohtuullisiin mukautuksiin liittyviä ratkaisuja liittyen muun muassa seuraaviin kysymyksiin:

- Ravintolassa ei ollut käytössä esteetöntä WC-tilaa, lautakunta katsoi, että ravintolan menettely oli syrjinyt esteetöntä WC:tä tarvitsevia vammaisia ihmisiä. Lautakunta kielsi yhtiötä jatkamasta tai uusimasta syrjintää. (Lainvoimainen)
- Pankki ei ollut myöntänyt näkövammaiselle asiakkaalleen verkkopankkitunnuksia hänen näkövammastaan johtuen eikä ollut ryhtynyt tarvittaviin kohtuullisiin mukautuksiin. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta piti hakijan pyytämiä mukautuksia kohtuullisina ja kielsi pankkia jatkamasta tai uusimasta hakijan tai muiden näkövammaisten ihmisten syrjintää pankkipalveluita tarjotessaan sekä määräsi pankin tekemään yhdenvertaisuuslain 15 §:ssä tarkoitettut asianmukaiset ja tarvittavat kohtuulliset mukautukset, jotta näkövammaiset henkilöt voivat yhdenvertaisesti muiden kanssa saada pankkipalveluita pankissa mukaan lukien verkkopankkitun-

nuksien saaminen. (Lainvoimainen)

- Sähköpyörätuolin käyttäjä ei pystynyt osallistumaan yleisölle avoimeen yhteiskunnalliseen tilaisuuteen, joka järjestettiin ravintolan toisessa kerroksessa, jonne ei ollut pääsyä hissillä. Yhdenvertaisuuslautakunta katsoi, että kyse oli ollut poikkeuksellisesta hyväksyttävään syyhyn perustuneesta tilajärjestelystä, eikä tilaisuuden järjestäjän käytännöstä järjestää tilaisuutensa esteellisessä tilassa, jonne pyörätuolia käyttävillä vammaisilla ihmisillä ei olisi pääsyä. Lautakunta katsoi, että tilaisuuden järjestäjä oli esittänyt sellaista selvitystä, joka kumosi syrjintäolettan. Vastaaja ei ollut siten menetellyt yhdenvertaisuuslain vastaisesti asiassa ja yhdenvertaisuuslautakunta hylkäsi hakemuksen. (Ei lainvoimainen)
- Näkövammaisen henkilö ei saanut asianmukaista apua kaupassa, koska henkilöstö ei aina suostunut auttamaan häntä ostosten keräämisessä. Kauppa kiisti syrjinnän. Kauppias toi esille, että myymälä on suunniteltu itsepalvelumyymäläksi ja henkilöstöresurssit on mitoitettu tämän mukaan. Kaupassa pyritään auttamaan asiakkaita, mutta erillistä avustaja- tai keräyspalvelua myymälässä ei ole. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta katsoi, ettei kauppa, asiassa esitetty selvitys huomioon ottaen, ollut laiminlyönyt toiminnassaan yhdenvertaisuuslain 15 §:ssä tarkoitettujen kohtuullisten mukautusten tekemistä tai evännyt hakijalta kohtuullisia mukautuksia. (Ei lainvoimainen)
- Näkövammaisen henkilö katsoi tulleen syrjityksi, koska Rovaniemen kaupungin matkapalvelukeskuksen internet-sivulla ollut ohje VPL -kuljetusten käyttäjille ei ollut luettavissa ruudunlukuohjelmalla ja koska matkapalvelukeskuksesta oli suositeltu hänelle kuljetuspalvelutilausten tekemistä puhelimitse. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta katsoi matkapalvelukeskuksen syrjineen hakijaa välillisesti hänen näkövammansa perusteella. Lisäksi

lautakunta katsoi Rovaniemen kaupungin laiminlyöneen velvollisuutensa edistää yhdenvertaisuutta, kun se ei ollut tarkastellut kohtuullisten mukautusten tarvetta hakijan matkapalvelukeskukselle antaman palautteen johdosta. (Lainvoimainen)

- Liikuntavammaisen pyörätuolin käyttäjä ei ollut päässyt sisään rakennuttajayrityksen lavettiperävaunun päälle esille laittamaan esittelyhuoneistoon. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta katsoi, että rakennuttajayrityksen olisi tullut jo etukäteen varmistua siitä, että sen käyttöön ottama liikuteltava esittelyhuoneisto ei johda kenenkään henkilön syrjimiseen. Yritys katsoi, että hakijalla olisi ollut mahdollisuus saada tietoa esillä olevasta huoneistoista myös muilla tavoin. Lautakunta ei kuitenkaan antanut tälle merkitystä, koska kyseiset tavat eivät olleet rakennettuun esittelyhuoneistoon rinnastettavia palveluja. Lautakunta katsoi yrityksen syrjineen hakijaa välillisesti, koska yrityksen näennäisesti yhdenvertaisena esitetty käytäntö oli johtanut siihen, että hakija ei vammaisuudestaan johtuen tosiasiasa voinut yhdenvertaisesti muiden henkilöiden tavoin käyttää vastaajan yleisölle tarjoamaa palvelua. Koska hakija ei ollut vaitinut kohtuullisia mukautuksia, vastaajan esittämiä mahdollisia kohtuullisia mukautuksia ei arvioitu. Lautakunta kielsi vastaajaa uusimasta syrjintää. (Ei lainvoimainen)

Työelämässä tapahtunut syrjintä kuuluu työsuojeluviranomaisten (Aluehallintovirastot) toimivaltaan. Lisätietoja työsuojelun nettisivuilta www.tyosuojelu.fi/tyosuhde/yhdenvertaisuus ja tämän oppaan luvussa 11 Heikentynyt näkö ja työ.

1.2 YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista tuli Suomessa voimaan 10.6.2016, josta lähtien se on Suomessa suoraan sovel-

lettavaa oikeutta. Vammaisyleissopimuksen tarkoituksena on sen I artiklan mukaisesti edistää, suojella ja taata kaikille vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet, sekä edistää vammaisten henkilöiden synnynnäisen arvon kunnioittamista. Yleissopimuksen kantavina periaatteina ovat syrjintäkielto sekä esteettömyyden periaate. Sopimus painottaa vammaisen ihmisen itsemääräämisoikeuden merkitystä. Sopimuksessa korostetaan vammaisten osallistamista heitä koskevaan päätöksentekoon sekä veloitetaan valtio lisäämään vammaistietoutta.

Sopimus sisältää myös uusia, ihmis- ja perusoikeussopimuksissa ennen kirjaamattomia oikeuksia, kuten velvollisuuden ryhtyä kohtuullisiin mukautuksiin (5 artikla), laajan oikeuden esteettömyyteen (9 artikla) ja oikeuden henkilökohtaiseen liikkumiseen (20 artikla).

Yleissopimuksen valinnainen pöytäkirja luo lisäksi uuden oikeusturvakeinon eli yksilövalitusoikeuden YK:n vammaisoikeuskomiteaan. Yksilövalitusoikeuden rajoituksena on kuitenkin syytä ottaa huomioon, että ennen valituksen tekemistä kansallinen muutoksenhakutie tulee olla käytetty ja valituksen perusteena olevien tapahtumien tulee olla tapahtunut voimaantulon (Suomen osalta 10.6.2016) jälkeen.

Vammaisoikeuskomitea on antanut muun muassa seuraavia ratkaisuja lähivuosina:

- H.M. vastaan Ruotsi (asia nro 3/2011; 21.5.2012): vaikeavammaisella naisella oli oikeus laajentaa kotiaan ja teettää uima-allas vesiterapian ja kuntoutuksen toteuttamiseksi poiketen maankäyttösuunnitelmasta (jonka johdosta alueelle ei saanut rakentaa ilman poikkeuslupaa). Poikkeusluvan hylkääminen loukkasi suhteellisuusperiaatetta ja sen seuraukset olivat vaikutukseltaan syrjiviä sekä vaikuttivat kielteisesti vammaisen henkilön

terveydenhoitoon ja kuntoutukseen, joita hänen erityinen terveydentilansa vaati

- S.N. ja P.T. vastaan Unkari (asia nro 1/2010; 23.4.2013): Unkari ei ollut varmistanut pankkiautomaattien esteettömyyttä ja saavutettavuutta näkövammaisille (ei pistekirjoitusta eikä ääniavustusta), joten Unkari oli toiminut vastoin 9 esteettömyysartiklaa. Komitea suositteli sopimuspuolta laattimaan minimistandardit pankkipalvelujen esteettömyydestä ja saavutettavuudesta sekä varmistamaan lainsäädäntötoimin pankkipalvelujen asteittaisen toteutumisen vammaisille ja kaikkien uusien automaattien esteettömyyden
- F. vastaan Itävalta (asia nro 21/2014; 14.9.2015): Raitiovaunuverkoston laajennuksen yhteydessä aiemmin audiovisuaalisesti annettu tieto muuttui uusilla rataosuuksilla vain visuaalisesti annetuksi tiedoksi; näkövammaisilla ei ollut mahdollisuutta tietoon pysäkeistä, liikenteen häiriöistä ja odotusajoista yhtäläisesti muiden kanssa. Esteettömyyteen veloitettu taho ei voinut komitean mukaan perustella esteettömyyden laiminlyöntiä siitä aiheutuvalla rasitteella. Vaadittava järjestelmä olisi voitu asentaa kohtuullisin kustannuksin ja sen tarve esteettömyyden järjestämiseksi näkövammaisille oli ennalta tiedossa. Internetin tai älypuhelimien avulla saatava tieto ei riittänyt turvaamaan näkö vammaisten yhtäläistä oikeutta tietoon.

Vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevaan sopimukseen ja sen tuomiin oikeuksiin voi tutustua tarkemmin Invalidiliiton julkaisussa YK:n vammaissopimus käyttöön! -käsikirja (uudistettu painos 2016). Käsikirja löytyy sähköisenä osoitteesta www.invalidiliitto.fi/sites/default/files/2016-11/yk_toolkit_2016_low.pdf.

1.3 Sähköisten palvelujen saavutettavuus osana yhdenvertaisuutta

Digitaalisen yhteiskunnan kehittyminen tarjoaa käyttäjille uusia tapoja hyödyntää tietoja ja palveluita. Kasvava osa yleisölle tarjottavista palveluista ja tiedoista on saatavilla ensisijaisesti internetin kautta. Tämä koskee erityisesti asiointia viranomaisten ja yritysten kanssa sekä medioiden kulutusta mutta myös osallistumista kansalaisyhteiskuntaan. Saavutettavuudella tarkoitetaan sähköisten palveluiden suunnittelussa, kehittämisessä, ylläpidossa ja päivittämisessä noudatettavia periaatteita ja tekniikoita, joilla varmistetaan, että palvelu olisi paremmin erityisesti vammaisten henkilöiden käytettävissä. Verkkopalveluiden ja mobiilisovellusten saavutettavuudella parannetaan kansalaisten mahdollisuuksia hankkia tietoa sekä käyttää digitaalisia palveluja

Vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan YK:n yleissopimuksen ratifioineet valtiot ovat sitoutuneet muun muassa parantamaan yleisölle tarjottavien palvelujen esteettömyyttä sekä edistämään muun muassa internetin saavutettavuutta vammaisille henkilöille. YK:n yleissopimuksessa myös määrätään, että tuotteet, ympäristöt, ohjelmat ja palvelut olisi suunniteltava sellaisiksi, että kaikki ihmiset voivat käyttää niitä mahdollisimman laajasti ilman mukautuksia tai erikoissuunnittelua. Tällainen kaikille sopiva suunnittelu ei saisi sulkea pois tiettyjen vammaisten henkilöiden ryhmien mahdollisesti tarvitsemia apuvälineitä.

Joulukuussa 2016 hyväksytty saavutettavuusdirektiivi tulee velvoittamaan EU:n jäsenvaltioita huolehtimaan julkisen sektorin verkkosivustojen ja mobiilisovellusten saavutettavuudesta. Direktiivin vaatimusten tulisi toteutua asteittain vuoteen 2021 mennessä. Euroopan komissio on antanut myös ehdotuksen eurooppalaiseksi esteettömyyssäädökseksi, jossa asetetaan yhteiset esteettömyysvaatimukset tietyille keskeisille tuotteille ja palveluille. Esteettömyyssäädöksen sovel-

tamisalasta ei ole toistaiseksi yksimielisyyttä. Lisäksi esteettömyyttä koskevista velvoitteista säädetään muun muassa rakentamista, liikennettä ja viestintää koskevassa lainsäädännössä.

2. Asiakkaana sosiaali- ja terveydenhuollossa

2.1 Asiakkaan kuuleminen, ohjaus ja neuvonta

(Hallintolaki, laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta, sosiaalihuoltolaki)

Viranomaisen on annettava asiakkaalle maksutonta neuvontaa oman toimialansa asioissa. Jos asia ei kuulu kyseisen viranomaisen toimialaan, asiakas tulee ohjata ottamaan yhteyttä oikeaan tahoon. Asiakkaita on kohdeltava tasapuolisesti, asianmukaisesti ja puolueettomasti. Viranomaisten kielenkäytön on oltava asiallista ja ymmärrettävää.

Sosiaalihuollon henkilöstön on selvitettävä asiakkaalle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa. Viranomaisella on asiakaslaissa säädetty oma-aloitteinen velvollisuus selvittää palvelun järjestämiseen sisältyvät vaihtoehdot ja palvelujen ja tukitoimien edellytykset. Kanteluratkaisuissa on kiinnitetty huomiota siihen että viranomaisen on annettava selvitys siten, että asiakas kykenee riittävästi ymmärtämään annetun selvityksen sisällön ja merkityksen.

Asiakkailla on oikeus saada tietoa kaikista viranomaisen hallussa olevista heitä itseään koskevista asiakirjoista. Tieto asiakirjan sisällöstä on pääsääntöisesti annettava pyydetyllä tavalla esimerkiksi suullisesti tai antamalla asiakirja nähtäväksi tai kopioitavaksi.

Sosiaalihuoltoa järjestettäessä asiakkaan etu on aina ensisijainen. Etua arvioitaessa on otettava huomioon muun muassa

asiakkaan hyvinvointi, itsenäinen suoriutuminen sekä omatoimisuuden vahvistuminen. Asiakkaan etua arvioitaessa tulee kiinnittää huomiota siihen, kuinka eri palvelut vaikuttavat asiakkaan ja hänen perheensä kokonaistilanteeseen. Tuen tulee olla tarpeisiin nähden oikea-aikaista, oikeanlaista ja riittävää. Asiakkaan yksilölliset tarpeet on huomioitava ja kunnioitettava itsemääräämisoikeutta. Sosiaalihuoltoa toteutettaessa on kiinnitettävä huomiota erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden edun toteutumiseen. Viranomaisen toiminnasta on mahdollista kannella. Katso kantelusta ja muutoksenhausta tarkemmin luku 3.

Sosiaalihuollon asiakkaalla on perustuslainen oikeus käyttää äidinkieltään, jos se on suomi tai ruotsi ja saada asiakirjat tällä kielellä. Myös viittomakielisten ja vammaisuuden vuoksi tulkitsemisapua tarvitsevien oikeudet on turvattu lailla. Viranomaisilla on hallintolaissa säädetty velvollisuus järjestää tulkitseminen tai kääntäminen, jos henkilö ei vammaisuuden tai sairauden vuoksi voi tulla ymmärretyksi tai ei osaa suomen tai ruotsin kieltä. Tämä velvollisuus koskee viranomaisen aloitteesta tapahtuvaa hallintoasiaa (esimerkiksi oikaisua, takaisinperintää, tarkistusta). Sosiaalihuollossa asiat tulevat useimmiten vireille hakemuksena ja tällöin tulkitseminen jää asianosaisen itsensä huolehdittavaksi. Kuitenkin jos kyse on henkilön perustointuloa koskevasta asiasta tai palvelusta, jolla toteutetaan henkilön ihmisarvoisen elämän turvaa, on tulkitseminen ja kääntäminen viranomaisen vastuulla.

2.2 Palvelutarpeen arviointi ja palvelusuunnitelma

(Sosiaalihuoltolaki, sosiaalihuollon asiakaslaki, vammaispalvelulaki, vanhuspalvelulaki)

Sosiaalihuoltolaki on sosiaalihuollon yleislaki. Sen mukaan palvelutarpeen arvioinnissa on tehtävä asiakassuunnitelma. Asiakassuunnitelman sijaan voidaan tilanteen

mukaan tehdä myös muu vastaava suunnitelma, kuten vammaispalvelulain mukainen palvelusuunnitelma. Sosiaalihuoltolain yleisiä asiakassuunnitelmaa koskevia säännöksiä on sovellettava myös palvelusuunnitelman tekemiseen.

Kotikunnan sosiaalihuollon edustajien pitää selvittää kaikki mahdolliset vaihtoehdot asiakkaan tilanteen tukemiseksi. Erilaisten palveluvaihtoehtojen selvittäminen tapahtuu luontevasti palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä. Palvelutarpeen arviointi on perusta asiakas- tai palvelusuunnitelmalle. Palvelu- tai asiakassuunnitelma on laadittava aina, paitsi jos kyseessä on tilapäinen neuvonta tai jos se jostain muusta syystä on ilmeisen tarpeeton. Suunnitelman tarkoitus on, että asiakas saa hänelle sopivat ja tarkoituksenmukaiset palvelut sekä tarkistaa, että nykyiset palvelu- ja tukimuodot vastaavat hänen voimavarojaan ja tarpeitaan.

Palvelutarpeen arviointi tehdään asiakkaan elämäntilanteen edellyttämässä laajuudessa yhteistyössä asiakkaan ja tarvittaessa hänen omaisensa ja läheisensä sekä muiden toimijoiden kanssa. Palveluja ja tukitoimia järjestettäessä tulee painottaa yksilöllisten tarpeiden lisäksi asiakkaan etua, toiveita ja mielipiteitä. Ennen suunnitelman laatimista on asiakkaalle selvitettävä ymmärrettävällä tavalla hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä asiakkaan tukemiseksi käytettävissä olevat vaihtoehdot. Yleisimmin arvioidaan henkilön oikeutta koti-, asumis- ja laitoshoidon palveluihin, vammaispalveluihin sekä omaishoidon tukeen. Palvelu- tai asiakassuunnitelma on tarvittaessa myös sovitettava yhteen muiden vastaavien suunnitelmien, kuten kuntoutussuunnitelman kanssa.

Asiakkaan on hyvä ennen suunnitelman laatimista hankkia tarpeelliset lääkärinlausunnot, selvitykset ja asiakirjat. Kannattaa myös miettiä, missä asiakassuunnitelma on paras tehdä: asiakkaan kotona, sosiaalitoimessa tai jossakin muualla. Samoin on syytä arvioida

se, miltä kaikilta eri tahoilta tarvitaan edustaja laatimaan suunnitelmaa (esimerkiksi vammaispalvelulta, kotipalvelulta, kotihoidolta, muulta terveydenhuollolta, kuntoutukselta, opetustoimelta, työhallinnolta) ja pyydettyä neuvottelun koollekutsujaa huolehtimaan asiasta. Myös Näkövammaisten liiton oikeuksien valvonnan asiantuntijoilta saa apua palvelusuunnitelmaan valmistautumisessa. Lisäksi heitä on myös mahdollista pyytää osallistumaan palvelusuunnitelmalaveriin.

Palvelu- tai asiakassuunnitelma ei ole päätös palveluiden tai tukitoimien järjestämisestä, vaan palveluita on haettava erikseen. Siksi suunnitelman laatimisen yhteydessä asiakasta on neuvottava ja opastettava, kuinka suunnitelmaan kirjattuja palveluita ja tukitoimia haetaan. Asiakkaalle on myös selvitettävä asiakassuunnitelmaan sisältyvien palvelujen maksujen suuruus ja kuinka ne muodostuvat. Lähtökohtaisesti suunnitelmaan kirjatut palvelut ja tukitoimet tulee myöntää asiakkaalle.

2.3 Asian viivytyksetön käsittely ja päätösten pysyvyys (luottamuksensuoja) (Hallintolaki)

Hakemus on useimmiten laadittava kirjallisesti ja siinä tulee esittää perustelut omille vaatimuksille. Viranomaisen suostumuksella hakeminen voi tapahtua suullisestikin. Hakemuksen voi tehdä vammaisen henkilö itse, hänen valtuuttamansa asiamies, alaikäisen huoltaja tai hakijan edunvalvoja.

Hyvä hallintotapa edellyttää, että viranomainen antaa teknistä kirjaamisapua hakemuksen täyttämiseksi. Viranomaisen on merkittävä hakijan esittämät tiedot, vaatimukset ja niiden perustelut hakemuslomakkeisiin. Asiakkaan pitää varmistaa, että asiat on kirjattu hakemukseen oikein.

Viranomaisen on käsiteltävä hakemus ilman aiheetonta viivytystä. Asiakkaan pyynnöstä on annettava arvio käsittelyajasta ja myös

vastattava tiedusteluihin käsittelyn etenemisestä. Hakemusta voi täydentää sen vireillä ollessa tai toimittaa asiakirjoja hakemuksen liitteeksi.

Kirjalliseen hakemukseen on aina annettava kirjallinen päätös. Päätöksestä on käytävä ilmi, mihin hakija on oikeutettu tai miten asia on muuten ratkaistu sekä kerrottava sovelletut lainkohdat ja päätöksen perustana olevat tosiseikat. Päätös on toimeenpantava viimeistään kolmessa kuukaudessa asian vireille tulosta.

Hallintolaki sisältää luottamuksensuojan periaatteen, joka tarkoittaa että asiakkaan tulee voida luottaa viranomaisen toiminnan oikeellisuuteen, virheettömyyteen ja edun suovien hallintopäätösten pysyvyyteen. Viranomainen ei siten voi ilman asianomaisen henkilön suostumusta peruuttaa tai vähentää myöntämänsä oikeutta tai etuutta. Päätöstä voidaan kuitenkin tarkistaa luottamuksensuojan estämättä, jos laissa on asiasta nimenomainen säännös tai palvelun saajalle on säädetty velvollisuus ilmoittaa sellaisten olosuhteiden muutoksista, jotka edellyttävät päätöksen muuttamista.

2.4 Potilas- ja sosiaaliasiamies

Kun potilas tai sosiaalihuollon asiakas kokee tulleen sosiaali- tai terveydenhuollon palveluissa väärin kohdelluksi, hän voi selvittää tilannettaan potilasasiamiehen tai sosiaaliasiamiehen kanssa. Potilasasiamiehen ja sosiaaliasiamiehen palvelut ovat maksuttomia.

Potilasasiamiehen avun on oltava käytettävissä jokaisessa terveydenhuollon toimintayksikössä, kuten terveyskeskuksissa, keskussairaaloissa, yksityisillä terveysasemilla sekä toimintayksiköissä, joissa tarjotaan terveydenhuollon palveluja, esimerkiksi vanhainkodeissa. Yksi potilasasiamies voi toimia useammassa yksikössä.

Sosiaaliamies toimii asiakkaiden edun turvaajana sekä tiedottaa asiakkaan oikeuksista. Jos asiakas on tyytymätön saamaansa palveluun tai kohteluun, hän voi pyytää sosiaaliamiestä toimimaan viranomaisen ja asiakkaan välisenä sovittelijana. Sosiaaliamieheltä saa apua myös asiakaslain mukaisen muistutuksen laatimisessa. Jokaisen kunnan on nimettävä sosiaaliamies, joka voi olla myös useamman kunnan yhteinen.

2.5 Edunvalvontavaltuutus ja hoitotahto

(Laki edunvalvontavaltuutuksesta, laki potilaan asemasta ja oikeuksista)

Edunvalvontavaltuutuksella voi etukäteen varautua siihen, mikäli itse tulee myöhemmin kykenemättömäksi hoitamaan asioitaan esimerkiksi sairauden vuoksi. Edunvalvontavaltuutus on valtakirja, jolla voi valtuuttaa haluamansa henkilön huolehtimaan asioistaan siinä tilanteessa. Valtakirjassa määritellään ne asiat, joita valtuutus kattaa. Edunvalvontavaltuutuksen laatimiseen on suositeltavaa pyytää oikeudellista apua esimerkiksi oikeusaputoimistosta tai asianajajalta. Lisätietoja saa myös maistraatista www.maistraatti.fi/fi/Palvelut/holhoustoimi/Edunvalvontavaltuutus/.

Hoitotahdolla voi varmistaa, että annettava sairaanhoito on oman vakaumuksen mukaista tilanteissa, joissa potilaan tahtoa ei pystytä selvittämään kysymällä, esimerkiksi sairauskohtaus- tai onnettomuustilanteissa. Hoitotahto tehdään yleensä kirjallisesti ja vahvistetaan omalla allekirjoituksella. Lisätietoja ja malli hoitotahdosta löytyy www.muistiliitto.fi/fi/muistisairaudet/palvelut-etuudet-ja-oikeudet/hoitotahto/.

3 Jos et ole tyytyväinen saamaasi päätökseen

3.1 Päätöksen muoto ja täytäntöönpano

(Hallintolaki, sosiaalihuoltolaki)

Hallintopäätös on annettava kirjallisesti ja se on annettava asianosaiselle tai hänen valtuuttamalleen asiamiehelle tiedoksi. Päätökseen on aina sitä tiedoksi annettaessa liitettävä muutoksenhakuohje. Muutoksenhakuohjeessa on tieto kenelle valituskirjelmä osoitetaan ja mihin osoitteeseen se toimitetaan ja missä ajassa ja miten päätökseen saa hakea muutosta. Ohjeessa kerrotaan myös mitä valituskirjelmän tulee sisältää ja mitä liitteitä on oltava mukana sekä ohjeet valituksen perille toimitamisesta. Mikäli päätöksestä ei voi valittaa, päätöksessä on oltava tieto siitä, minkä sääntönoksen nojalla valittaminen ei ole mahdollista.

Näkövammaisten liiton oikeuksienvälön asiantuntijat sekä oikeuksienvälöntalokimies neuvovat ja avustavat näkövammaisia ja heidän läheisiään muutoksenhaussa ja kanteluissa veloituksetta. Kun asiakkaan asiassa ollaan yhteydessä Näkövammaisten liiton oikeuksienvälöön, on tärkeää, että päätöksestä toimitetaan kaikki sivut (myös muutoksenhakuohje) sekä myös mahdollinen saantitodistus.

Sosiaalihuoltolain mukaan annettu päätös on toimeenpantava kiireellisissä tapauksissa viipymättä eli lähipäivinä ja muissa tapauksissa ilman eri viivytystä. Hallintopäätöksen täytäntöönpanon edellytyksenä on lähtökohtaisesti päätöksen lainvoimaisuus (eli päätös on sillä tavalla lopullinen, ettei siihen voi hakea enää muutosta valittamalla). Päätös voidaan kuitenkin panna täytäntöön lainvoimaa vailla olevana sosiaalihuoltolain 52 §:ssä säädetyin edellytyksin. Muutoksenhakuviranomaisen voi myös muutoksenhaun tultua vireille valittajan vaatimuksesta kieltää tai keskeyttää päätöksen täytäntöönpanon.

3.2 Oikaisuvaatimuksesta, valituksesta ja niiden käsittelystä

(*Sosiaalihuoltolaki, hallintolainkäyttölaki, tuomioistuinmaksulaki*)

Valitusaika alkaa kulua siitä, kun asiakas on saanut päätöksen tiedoksi. Mikäli päätös on toimitettu tavallisena kirjepostina, asiakkaan katsotaan saaneen tiedon päätöksestä seitsemäntenä päivänä siitä, kun päätös on postitettu. Postituspäivä on erikseen merkitty päätökseen ja seitsemän päivän määräajan laskeminen aloitetaan postituspäivää seuraavasta päivästä. Mikäli tiedoksianto on tapahtunut saantitodistuskirjeellä, alkaa valitusaika saantitodistuksen osoittamasta päivästä ja määräajan laskeminen aloitetaan saantitodistuspäivää seuraavasta päivästä.

Säännönmukainen muutoksenhaku vammaisten henkilöiden palveluja ja taloudellisia tukitoimia koskevissa asioissa tarkoittaa, että viranhaltijapäätöksestä voi tehdä oikaisuvaatimuksen kunnan asianomaiselle toimielimelle (useimmiten sosiaalilautakunta) 30 päivää päätöksen tiedoksisaamisesta. Lautakunnan päätöksestä on tämän jälkeen mahdollista valittaa hallinto-oikeuteen 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaamisesta. Hallinto-oikeuden päätöksestä on tietyissä asioissa mahdollisuus vielä valittaa korkeimmalle hallinto-oikeudelle ja osassa asioista asian käsittely korkeimmassa hallinto-oikeudessa edellyttää valituslupaa. Katso muutoksenhakeista tarkemmin asiaryhmittäin edempänä luvuissa 3.4 - 3.10.

Muutoksenhauille asetetut määräajat ovat ehdottomia, ja oikaisuvaatimus tai valitus jätetään liian myöhään saapuneena tutkimatta, jos se on perillä muutoksenhakuviranomaisessa määräpäivänä virka-ajan päättymisen jälkeen. Muutoksenhakuasiakirjojen lähettäminen postitse tapahtuu valittajan vastuulla. Muutoksenhakuasiakirjat on mahdollista toimittaa perille myös henkilökohtaisesti tai lähetin välityksellä, useimmiten myös sähköpostitse tai faksin välityksellä.

Valitus (ja pääsääntöisesti myös oikaisuvaatimus) on vammaispalvelulain mukaisissa asioissa tehtävä kirjallisena ja allekirjoitettava omakätisesti joko valittajan tai hänen valtuuttamansa asiamiehen toimesta. Valituskirjelmään tulee liittää valituksen tai oikaisuvaatimuksen kohteena oleva päätös. Jos valituksessa vedotaan johonkin uuteen asiakirjaan, on myös se liitettävä asiakirjoihin. Hakemuksen liiteasiakirjoja ei valituksen yhteydessä tarvitse enää uudelleen toimittaa, vaan valitusviranomaisen saa ne kunnalta. Valituksessa tulee yksilöidä se, miltä osin ja mitä muutosta asiakas vaatii päätökseen ja millä perusteella muutosta haetaan. Valitusvaiheessa ei ole mahdollista vaatia enempää kuin alkuperäisessä hakemuksessa on vaadittu. Oikaisuvaatimuksen ja valituksen käsittely on pääsääntöisesti kirjallista. Jokainen voi itse asioida omassa asiassaan eli oikeudenkäyntiavustajan käyttäminen ei ole välttämätöntä.

Osassa asioista peritään hallinto-oikeudessa sekä korkeimmassa hallinto-oikeudessa oikeudenkäyntimaksu. Maksu on hallinto-oikeudessa 250 euroa ja korkeimmassa hallinto-oikeudessa 500 euroa. Oikeudenkäyntimaksusta vapaita ovat kuitenkin yksityishenkilön vireille panemat sosiaali- ja terveyspalveluita tai etuuksia koskevat asiat (sisältäen vammaispalveluasiat). Maksuttomuus ei koske muun muassa sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksujen käsittelyä tuomioistuimessa. Maksua ei kuitenkaan peritä, mikäli hallinto-oikeus muuttaa päätöstä muutoksenhakijan eduksi. Tuomioistuinmaksulain 7 § sisältää säännökset maksusta vapauttamisen edellytyksistä. Jos maksun periminen olisi ilmeisen kohtuutonta, viranomaisen voi yksittäistapauksessa määrätä, ettei maksua peritä. Maksun osalta on mahdollista vaatia oikaisua maksun määränneeltä taholta 6 kuukauden kuluessa maksun määräämisestä. Henkilöltä jolle on myönnetty oikeusapua, ei peritä tuomioistuinmaksua.

3.3 Kantelu ja muistutus sosiaali- ja terveydenhuollossa

(Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, laki potilaan asemasta ja oikeuksista, hallintolaki)

Kantelu tai muistutus ei ole muutoksenhakekeino, eikä kantelulla voida määrätä maksettavaksi korvauksia, tuomita rangaistuksia tai muuttaa tai kumota viranomaisen tai tuomioistuimen päätöstä. Muutoksenhaku on siten ensisijainen keino. Kanteluviranomainen voi ratkaisussaan muun muassa huomauttaa kantelun kohteena olevaa tahoja tai saattaa käsityksensä lainmukaisesta menettelystä kantelun kohteena olevalle taholle.

Viranomaisen tai virkamiehen lain vastaisesta toiminnasta voi **kannella eduskunnan oikeusasiamiehelle**. Kantelu voi koskea muun muassa perusoikeuksien loukkausta, viranomaisen toimivallan ylitystä, harkintavallan väärinkäyttöä, viivästystä asian käsittelyssä, päätöksen puutteellista perustelua, huolimattomuutta, neuvonnan puutetta, viranomaisen epäasianmukaista käyttäytymistä tai muuta hyvän hallinnon vastaista menettelyä. Kantelun voi kirjoittaa itse vapaamuotoisesti tai käyttää kantelulomaketta, joka löytyy verkkosivulta www.oikeusasiamies.fi. Oikeusasiamiehen kanslian neuvontaläkimies antaa **kantelun tekemistä koskevaa ohjausta** (puhelinvaihe 09 4321). Kanteluun on hyvä liittää kopiot asiaan liittyvistä päätöksistä ja muista asiakirjoista. On hyvä huomioida, että oikeusasiamies ei ilman erityistä syytä tutki kantelua, joka koskee yli kaksi vuotta vanhaa asiaa, asiaa joka on parhaillaan tuomioistuimen tai muun viranomaisen käsiteltävänä tai asiaa, johon on vielä mahdollisuus hakea muutosta.

Toinen ylin laillisuusvalvoja on **valtioneuvoston oikeuskansleri** (www.okv.fi), joka valvoo viranomaisia muun muassa käsittelemällä niitä koskevia kirjallisia kanteluita. Kantelun voi periaatteessa tehdä kummalle laillisuusvalvojalle tahansa (mutta vain toi-

selle). Oikeusasiamiehen ja oikeuskanslerin tehtävissä on joitakin eroja, jotka vaikuttavat siihen, kumpi kantelun lopulta tutkii. Oikeusasiamies ja oikeuskansleri voivat myös siirtää kanteluita toinen toiselleen.

Sosiaali- tai terveydenhuollon laatuun tai siihen liittyvään kohteluunsa tyytymätön asiakas voi tehdä **muistutuksen johtavalle sosiaali- tai terveydenhuollon viranhaltijalle**. Jos asiakas ei sairauden, henkisen toimintakyvyn vajavuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi kykene itse tekemään muistutusta tai jos hän on kuollut, muistutuksen voi tehdä hänen laillinen edustajansa, omainen tai muu läheinen. Tarvittaessa muistutuksen tekemisessä auttaa potilasasiamies / sosiaaliasiamies, joiden tehtäviin kuuluu avustaminen muistutuksen tekemisessä. Viranhaltijan tulee vastata muistutukseen kirjallisesti kohtuullisessa ajassa, jona pidetään neljää viikkoa.

Annettuun vastaukseen ei voida hakea muutosta, mutta samasta asiasta voi tehdä kirjallisen **kantelun sosiaali- ja terveystalalan lupa- ja valvontavirasto Valviralle tai aluehallintovirastolle**. Valvontaviranomainen voi siirtää sille tehdyn kantelun käsiteltäväksi ensin muistutuksena. Tarkoituksena on, että asiat käsiteltäisiin ensin siinä toimintayksikössä, johon asiakkaan tai potilaan moite on kohdistunut. Kanteluasioiden käsittelyraja on kaksi vuotta.

Kunnallista sosiaali- ja terveydenhuoltoa valvoo **aluehallintovirasto** (www.avi.fi), joka käsittelee muun muassa sosiaali- ja perhepalveluihin ja potilaiden hoitoon liittyviä kanteluita. Kantelussa tulee selvittää mitä toimenpidettä, menettelyä tai päätöstä kantelija pitää virheellisenä tai epäasianmukaisena.

Sosiaali- ja terveystalalan lupa- ja valvontavirasto Valvira (www.valvira.fi) vastaa terveydenhuollon ammattihenkilöiden ja organisaatioiden valvonnasta sekä terveydenhuollon kantelujen valvonnasta silloin, kun kysymyksessä on tapaus, jossa epäillään hoitovirheen

johtaneen potilaan kuolemaan tai vaikeaan pysyvään vammautumiseen. Sosiaalihuollon kantelut Valvira ratkaisee tapauksissa, joissa kyse on valtakunnallisesti ja periaatteellisesti tärkeästä asiasta.

Katso myös palveluoppaan luku 1.1 liittyen **yhdenvertaisuusvaltuutetun sekä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan** toimivaltaan syrjintää koskevissa asioissa.

3.4 Vammaispalvelulain mukaisesta päätöksestä valittaminen

(Vammaispalvelulaki, hallintolaki, hallintolainkäyttölaki)

Viranhaltijan vammaispalvelupäätöksestä voi tehdä oikaisuvaatimuksen kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle monijäseniselle toimielimelle (useimmiten sosiaalilautakunta) 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaamisesta. Lautakunnan päätökseen tyytymätön voi edelleen valittaa toimivaltaiseen hallinto-oikeuteen 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista. Tiedoksisaantipäivän laskeamisesta kerrotaan tarkemmin luvussa 3.2.

Subjektiiivisista oikeuksista (kuljetuspalvelu, henkilökohtainen apu, palveluasuminen, asunnon muutostyöt, asuntoon kuuluvat välineet ja laitteet sekä päivätoiminta) voi valittaa edelleen korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Valitus on tehtävä 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista.

Muiden vammaispalvelulakiin sisältyvien palvelujen ja tukitoimien osalta hallinto-oikeuden päätöksistä valittaminen korkeimpaan hallinto-oikeuteen on mahdollista vain, jos korkein hallinto-oikeus myöntää valitusluvan. Luvan myöntämisen edellytyksenä on joko valituksen erittäin suuri merkitys valittajalle tai oikeuskäytännön yhtäläisyydelle tai asia on tärkeä lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa tapauksissa.

3.5 Sosiaalihuoltolain mukaisesta päätöksestä valittaminen

(Sosiaalihuoltolaki, hallintolaki, hallintolainkäyttölaki)

Sosiaalihuoltolain mukaisesta päätöksestä voi tehdä oikaisuvaatimuksen kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle monijäseniselle toimielimelle (useimmiten sosiaalilautakunta) 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaamisesta. Sosiaalilautakunnan päätökseen tyytymätön voi edelleen valittaa hallinto-oikeuteen 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista. Tiedoksisaantipäivän laskeamisesta kerrotaan tarkemmin luvussa 3.2. Sosiaalihuoltoa koskevista palveluista voi valittaa korkeimpaan hallinto-oikeuteen valitusluvan kautta. Valitusluvan myöntämisen edellytyksenä on joko valituksen erittäin suuri merkitys valittajalle tai oikeuskäytännön yhtäläisyydelle tai asia on tärkeä lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa tapauksissa.

3.6 Asiakasmaksuista valittaminen

(Laki ja asetus sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista, sosiaalihuoltolaki, hallintolainkäyttölaki)

Kunnallisista terveys- ja sosiaalipalveluista voidaan periä maksu, jollei laissa toisin säädetä. Maksu voidaan periä henkilön maksukyvyyn mukaan ja palvelusta perittävä maksu saa olla enintään palvelun tuottamisesta aiheutuvien kustannusten suuruinen. Osa palveluista ja tukitoimista on säädetty lailla maksuttomaksi. Maksullisista palveluista perittävistä maksuista säädetään tarkemmin asetuksella. Maksusta tulee tehdä päätös, joka sisältää muutoksenhakuohjeen. Maksuvelvollinen voi tehdä sosiaalipalveluista perittävästä maksusta oikaisuvaatimuksen kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle 30 päivän kuluessa maksupäätöksen tiedoksisaannista. Tästä päätöksestä on mahdollista valittaa edelleen hallinto-oikeuteen 30 päivässä päätöksen tiedoksisaannista. Korkeimpaan

hallinto-oikeuteen tarvitaan muutoksenhakulupa.

Asiakasmaksulain 11 § sisältää säännökset maksujen alentamisesta ja perimättä jättämisestä. Määrätty maksu voidaan jättää perimättä tai alentaa myös takautuvasti. Maksuvelvollisen tulee kuitenkin olla aktiivinen ja tuoda oma-aloitteisesti esiin perusteet maksun poistamiselle tai alentamiselle. Viranomaisen neuvonta- ja palveluvelvollisuus koskee myös menettelytapoja liittyen maksun määräytymiseen tai alentamiseen.

3.7 Valittaminen terveydenhuollossa, potilasvahingot ja hallintoriita

(Laki potilaan asemasta ja oikeuksista, hallintolainkäyttölaki, potilasvahinkolaki)

Potilasasiamieheltä saa neuvoja ja apua potilaan asemaan ja oikeuksiin sekä vahingonkorvauksiin liittyvissä kysymyksissä. Terveydenhuollossa varsinaisista hoitopäätöksistä ei ole muutoksenhakuoikeutta. Jos on tyytymätön kuntoutuksen palvelujen tai apuvälineiden tarpeen arvioon ja hankintaan liittyviin päätöksiin (esim. opaskoira), tulee ensisijaisesti ottaa yhteyttä päätöksen tekijään tai hänen esimieheensä. Mikäli asia ei ratkea yhteydenoton perusteella, asiasta voi tehdä

1. muistutuksen terveydenhuollon toimintayksikön vastaavalle johtajalle eli sairaanhoitopiirissä johtajalääkärille ja terveystieteissä ylilääkärille (katso luku 3.3)
2. kantelun aluehallintovirastoon (katso luku 3.3) tai
3. voi viedä hallintoriitana hallinto-oikeuden ratkaistavaksi.

Hallintoriita koskee erimielisyyttä julkisoikeudelliseen maksuvelvollisuuteen liittyen ja tulee vireille hakemuksella, joka toimitetaan hallinto-oikeudelle. Hallinto-oikeuden päätöksestä voi valittaa edelleen korkeimpaan

hallinto-oikeuteen. Hallintoriitamenettelyssä ei voida käsitellä sellaista asiaa, joka on käsitelty tai voidaan käsitellä normaalissa muutoksenhakumenettelyssä.

Potilasvahingosta on kyse silloin, kun terveydenhoidossa on sattunut henkilövahinko eli sairaus, vamma tai muu objektiivisesti todettavissa oleva terveydentilan heikentyminen tai kuolema. Suomessa sattuneiden potilasvahinkojen korvaamisesta huolehtii Potilasvakuutuskeskus, www.pvk.fi, p. 040 450 4590. Potilasvakuutus korvaa tutkimuksissa ja hoidoissa syntyneitä haittoja ja menetyksiä potilasvahinkolain mukaan. Potilaan kannattaa keskustella ilmoituksen tarpeesta hoitavan lääkärin, hoitohenkilökunnan tai potilasasiamiehen kanssa (katso myös luku 2.4).

Potilasvakuutuskeskuksen korvauspäätökseen tyytymätön voi pyytää ratkaisusuosituksen potilasvahinkolautakunnalta tai saattaa asiansa tuomioistuimeen. Lisätietoja potilasvahinkolautakunnasta p. 020 743 4343, www.pvltk.fi.

3.8 Kelan päätöksestä valittaminen

Kelan päätöksiin haetaan muutosta sähköisesti verkossa Kelan sivuilla tai kirjallisesti, jolloin valitus toimitetaan mihin tahansa Kelan toimipisteeseen. Kelan sivuilta löytyy lomakepohja valitukselle. Valitusaika on 30 päivää päätöksen tiedoksisaannista (määräaikaisten laskeamisesta katso luku 3.2). Muutoksenhakijalla on oikeus saada tietoa Kelalta asian käsitteilyyn vaikuttaneista asiakirjoista. Kela tutkii, voidaanko päätös oikaista. Jos kaikki valittajan vaatimukset hyväksytään, valitus raukeaa ja Kela antaa oikaisusta päätöksen. Jollei päätöstä oikaista, valitus siirretään lausuntoineen muutoksenhakuelimelle (useimmissa asioissa sosiaaliturva-asioiden muutoksenhakulautakunta). Lautakunnan päätöksestä voi valittaa 30 päivän kuluessa vakuutus-oikeuteen. Ohjeita muutoksenhakuun löytyy osoitteesta www.kela.fi/paatoksesta-valittaminen.

Toimeentulotukea koskevaan Kelan päätökseen voi hakea oikaisua 30 päivää päätöksen tiedoksisaannista (määräaikojen laskemisesta katso luku 3.2). Oikaisuvaatimuksen voi tehdä verkossa tai kirjallisesti käyttämällä Kelan muutoksenhakupohjaa. Kirjallinen oikaisuvaatimus toimitetaan postitse Kelan oikaisuvaatimuskeskukselle (osoite PL 10, 00056 Kela). Oikaisuvaatimuksen voi jättää myös mihin tahansa Kelan palvelupisteeseen. Kelan oikaisuvaatimuskeskuksen päätöksestä on mahdollista valittaa toimivaltaiselle hallinto-oikeudelle valitusosoituksen mukaisesti kirjallisesti. Hallinto-oikeuden päätöksestä valittaminen edellyttää valituslupaa korkeimmalta hallinto-oikeudelta (paitsi toimeentulotuen takaisinperintää koskevilla asioissa). Ohjeita muutoksenhakuun löytyy osoitteesta www.kela.fi/toimeentulotuki-nain-haetmuutosta.

3.9 Valittaminen työeläkelaitoksen päätöksestä

(Hallintolainkäyttölaki, kunnallinen eläkelaki, laki työeläkeasioiden muutoksenhakulautakunnasta, työeläkelait, vakuutuslaki, valtion eläkelaki)

Kaikissa yksityisten ja julkisten alojen työeläketurvaa eli eläke- ja ammatillisen kuntoutuksen päätöksiä koskevilla asioilla ensimmäinen muutoksenhakuaste on työeläkeasioiden muutoksenhakulautakunta. Muutoksenhakukirjelmä on toimitettava eläkelaitokseen 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista (määräaikojen laskemisesta katso luku 3.2). Valitukseen liitetään mukaan jäljennös päätöksestä josta valitetaan ja selvitykset joihin vedotaan. Lisäselvityksiä voi toimittaa myöhemmin. Jos eläkelaitos ei katso voivansa muuttaa päätöstä, asia siirtyy työeläkeasioiden muutoksenhakulautakunnan tutkittavaksi. Eläkelaitos toimittaa asiassa aikaisemmin kertyneet selvitykset lautakunnalle. Lautakunnan päätöksiin haetaan muutosta vakuutus-oikeudelta, joka on ylin oikeusaste. Työeläkelakien nojalla annettuun päätökseen

voi hakea muutosta valittamalla siten kuin työeläkelaeissa (TyEL, YEL) ja hallintolainkäyttölaissa säädetään. Lisätietoja www.telk.fi, www.vakuutuslaki.fi. Työeläkelaitoksen päätöksiä koskevilla asioilla ja oikaisuvaatimuksissa NKL:ssa avustavat Työelämäpalvelujen työntekijät, oikeuksienvalvonnan asiantuntijat ja tarvittaessa oikeuksienvalvontalakimies.

3.10 Tapaturma- ja liikennevakuutusyhtiöiden päätöksestä valittaminen

(Hallintolainkäyttölaki, lait tapaturmavakuutuslain ja liikennevakuutuslain perusteella korvattavasta kuntoutuksesta, tapaturmavakuutuslaki, vakuutuslaki)

Vakuutusyhtiön lakisääteistä tapaturmavakuutusta koskevasta päätöksestä (esim. työtapaturmaa tai ammattitautia koskevassa asiassa) valitetaan tapaturma-asioiden muutoksenhakulautakuntaan 30 päivässä päätöksen tiedoksisaannista. Valituskirjelmä toimitetaan sille vakuutuslaitokselle, jonka päätökseen muutosta haetaan. Lautakunnan päätöksistä on jatkovalitusoikeus vakuutus-oikeuteen (30 päivää päätöksen tiedoksisaamisesta).

Vakuutusyhtiön päätökseen liikennevahingon korvausasiassa voi pyytää lausuntoa liikennevahinkolautakunnalta, joka antaa asiassa ratkaisusuosituksen. Lausuntopyyntö lautakunnalle on tehtävä vuoden kuluessa korvauspäätöksestä. Vaihtoehtoisesti vakuutusyhtiötä vastaan voi nostaa kanteen yleisessä tuomioistuimessa.

Liikennevakuutuslain kuntoutusta koskevilla asioilla muutosta haetaan valittamalla suoraan vakuutus-oikeuteen 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista (määräaikojen laskemisesta katso luku 3.2).

4 Kunnan vammaispalvelut

(Vammaispalvelulaki ja -asetus, sosiaalihuoltolaki, kotikuntalaki)

Kunnan vammaispalvelujen tarkoituksena on edistää vammaisten henkilöiden edellytyksiä elää ja toimia yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä sekä ehkäistä ja poistaa vammaisuuden aiheuttamia haittoja ja esteitä.

Vammaispalvelut jaetaan kahteen ryhmään: kunnan erityisen järjestämisvelvollisuuden sekä kunnan yleisen järjestämisvelvollisuuden alaisiin palveluihin. Erityisen järjestämisvelvollisuuden alaisiin palveluihin henkilöllä on subjektiivinen oikeus, eli kunta ei voi päätöksessään vedota siihen, että palveluun ei ole varattu riittävästi määrärahoja. Vaikeavammaisuus määritellään jokaisen palvelun kohdalla erikseen. Yleisen järjestämisvelvollisuuden alaisen palvelujen myöntäminen on sidoksissa kunnan määrärahoihin.

4.1 Vammaispalvelulain mukaiset subjektiiviset oikeudet

4.1.1 Vaikeavammaisen kuljetuspalvelu

Kunnan on järjestettävä kohtuulliset kuljetuspalvelut sellaiselle vaikeavammaiselle henkilölle, jolla on erityisiä vaikeuksia liikkumisessa ja joka ei vammansa tai sairautensa vuoksi voi käyttää julkisia joukkoliikennevälineitä ilman kohtuuttoman suuria vaikeuksia.

Kuljetuspalveluina on järjestettävä vähintään 18 yhdensuuntaista vapaa-ajan matkaa kuu-kaudessa asuin- ja lähikunnissa. Lisäksi on järjestettävä välttämättömät työhön ja opiskeluun liittyvät matkat.

Vaikeavammaisen henkilö saa itse päättää montako matkoista käyttää asuinkunnassa ja montako lähikunnissa. Kuljetuspalveluja on oltava käytettävissä kaikkina viikonpäivinä ja

eri vuorokaudenaikoina. Kuljetuspalveluista voidaan periä maksu, joka saa olla enintään paikkakunnan julkisen liikenteen maksua vastaava tai muu kohtuullinen maksu. Kuljetuspalvelujen tilaamisesta ennakoon ei taksiryrittäjä saa periä niin sanottua ennakko-tilausmaksua.

Saattajan tarpeesta on ilmoitettava kuljetuspalvelua haettaessa. Saattajapalvelu on järjestettävä esimerkiksi silloin, kun taksikuljettajan antama apu ei ole riittävää. Saattajapalvelu on maksutonta.

Lisätietoja saa kotikunnan sosiaalitoimesta.

4.1.2 Henkilökohtainen apu

Henkilökohtaisen avun tarkoituksena on lisätä vammaisen henkilön itsemääräämisoikeutta omaan elämäänsä ja mahdollisuuksia toimia yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä. Henkilökohtaiseen apuun on oikeutettu vaikeavammaisen henkilö, joka tarvitsee pitkäaikaisen tai etenevän vamman tai sairauden vuoksi välttämätöntä ja toistuvaa apua päivittäisissä toimissa kotona tai kodin ulkopuolella. Toistuvalla avuntarpeella tarkoitetaan myös määrällisesti vähäisempää välttämätöntä avuntarvetta. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi näkövammaisella henkilöllä, joka selviytyy itsenäisesti tutussa ympäristössä, mutta tarvitsee tietyissä toimissa etenkin kodin ulkopuolella välttämättä ja toistuvasti toisen henkilön apua.

Avun järjestäminen edellyttää sitä tarvitsevan henkilön kykyä määritellä avun sisältö ja toteutustapa. Henkilökohtaisella avulla ei voida vastata hoivaan, hoitoon tai valvontaan liittyviin tarpeisiin, vaan niihin on vastattava muilla sosiaali- ja terveydenhuollon palveluilla. Henkilökohtainen apu ei koske laitoshoidossa olevia ihmisiä.

Henkilökohtaiseen apuun ei ole oikeutta, jos avun tarve johtuu pääasiassa ikääntymiseen

liittyvistä sairauksista tai toimintarajoitteista. On kuitenkin huomioitava, että ikääntyneillä vammaisilla henkilöillä sekä ikääntyneinä vammautuneilla henkilöillä on oikeus palveluihin vammaisuuden perusteella samoin perustein kuin muillakin vammaisilla henkilöillä. Ikääntyneen henkilön vammaisuus on erotettavissa normaaliksi katsottavasta ikääntymisestä. Näkövammautumisessa ei ole kysymys tavanomaisesta ikääntymiseen liittyvästä toimintakyvyn heikkenemisestä. Sokeus ei ole koskaan ihmiselle normaali tila, vaan kyse on aina vammaisuudesta, myös ikääntyneenä.

Henkilökohtainen apu sisältää välttämättömän avustamisen sekä kotona että kodin ulkopuolella

- päivittäisissä toimissa
- työssä ja opiskelussa
- harrastuksissa
- yhteiskunnallisessa osallistumisessa tai
- sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämisessä.

Apua on järjestettävä päivittäisiä toimia, työtä ja opiskelua varten siinä laajuudessa kuin apuun oikeutettu henkilö niitä tarvitsee. Harrastuksia, yhteiskunnallista osallistumista ja sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämistä varten henkilökohtaista apua on järjestettävä vähintään 30 tuntia kuukaudessa.

Päivittäisiä toimintoja ovat muun muassa liikuminen, pukeutuminen, henkilökohtaisen hygienian hoito, vaate- ja ruokahuolto, kodin siisteydestä huolehtiminen ja asiointi kodin ulkopuolella.

Välttämättömiä tuntimääriä arvioitaessa keskeisessä asemassa on palvelusuunnitelma, jotta tarvittavaa avun määrää on hyvä miettiä jo valmistauduttaessa palvelusuunnitelman laadintaan. Palvelusuunnittelua ja palvelujen tarpeen arviointia varten on olemassa materiaalia, jota voi tilata Näkövammaisten liitosta (katso yhteystiedot tämän luvun lopusta).

Kunta voi järjestää henkilökohtaista apua seuraavilla tavoilla:

I) Työnantajamalli

Työnantajamallissa kunta korvaa henkilökohtaisen avustajan palkkaamisesta aiheutuvat kustannukset avustajan työnantajana toimivalle vammaiselle tai pitkäaikaissairaalle henkilölle. Palkan ohella korvataan työnantajan maksettavaksi kuuluvat lakisääteiset maksut ja korvaukset. Lisäksi korvattavia ovat työaikalain mukaiset korvaukset pyhä- ja ylitöistä sekä vuosilomalain mukaiset korvaukset ja sairausajan palkka. Myös lakisääteisestä työsuojelusta johtuvat perehdytys- ja muut välttämättömät kulut voivat tulla korvattaviksi. Samoin korvattavia ovat vakituisten työntekijän tilalle palkatun sijaisen palkkakulut. Edelleen korvattavia ovat muut kohtuulliset avustajasta aiheutuvat välttämättömät kulut. Sellaisina voidaan pitää esimerkiksi avustajan matkakuluja silloin, jos avustaminen edellyttää matkustamista työnantajan mukana.

Henkilökohtaisten avustajien työehtosopimus koskee vain niitä avustajia, joiden työnantaja eli vammaisen henkilö on Henkilökohtaisten avustajien työnantajaliiton Heta ry:n jäsen. Mikäli työnantaja ei kuulu Heta ry:een, niin työsuhteeseen sovelletaan työehtosopimuslakia.

Henkilökohtaisen avun järjestäminen työnantajamallin mukaan edellyttää työnantajaksi aikovalta henkilöltä sekä kykyä että halua toimia työnantajana. Tarvittaessa kunnan viranomaisien tulee ohjata ja auttaa avustajan palkkaamiseen liittyvissä asioissa. Työnantajana toimiva henkilö voi myös osoittaa osan tehtävistään kolmannelle osapuolelle ostamalla tältä esimerkiksi palkanlaskennan, palkanmaksun, koulutuksen ja avustajavälityksen palveluja.

Henkilökohtaista apua tarvitsevien ihmisten omaiset tai läheiset voivat toimia avustajina vain, jos se on erityisen painavasta syys-

tä apua tarvitsevan henkilön edun mukaista. Tällaisena syynä voidaan pitää esimerkiksi äkillisiä avuntarpeita avustajan sairastuttua tai hänen työsuhteensa päätyttyä tai tilannetta, jossa perheen ulkopuolisen avustajan löytäminen osoittautuu vaikeaksi. Myös vammaan tai sairauteen liittyvät erityiset syyt voivat oikeuttaa omaisen palkkaamiseen avustajaksi esimerkiksi silloin, kun kyse on toimintakykyyn voimakkaasti vaikuttavista sairauksista ja vammoista.

2) Palveluseteli avustajapalvelujen hankkimiseksi

Kunta voi antaa palvelusetelin avustajapalvelun hankkimista varten. Setelin on oltava arvoltaan sellainen, että sillä on mahdollista hankkia henkilölle palvelusuunnitelmassa määritelty riittävä henkilökohtainen apu. Palveluseteli sopii henkilökohtaisen avun järjestämistavaksi erityisesti, kun viikoittaiset tuntimäärät ovat pieniä tai kun vakituiselle avustajalle tarvitaan sijaisia. Kunta hyväksyy ne sosiaalihuollon palvelujen tuottajat, joiden palvelujen ostamiseen palveluseteliä voidaan käyttää. Asiakas voi kieltäytyä hänelle tarjotusta palvelusetelistä, jolloin hänet on ohjattava muiden palvelujen piiriin.

3) Avustajapalvelu kunnan omana toimintana tai ostopalveluna

Kunta voi järjestää henkilökohtaista apua omana toimintanaan tai järjestää sitä ostopalveluna. Kunnan on erityisesti huomioitava asiakkaan itsemääräämisoikeuteen liittyvät seikat.

Kaikkia henkilökohtaisen avun järjestämistapoja voidaan yhdistää toisiinsa sekä muihin vammais- ja sosiaalipalveluihin kuten koti- ja omaishoitoon, jos se on tarkoituksenmukaista henkilön palvelusuunnitelmassa määriteltyyn avuntarpeeseen vastaamiseksi. Henkilökohtaisella avulla voidaan täydentää myös asumiseen liittyviä palveluja, mikäli ne eivät turvaa riittävästi henkilön tarvitsemia

palveluja asumispalveluyksikön tai kodin ulkopuolella.

Henkilökohtainen apu on saajalleen maksutonta. Se voi sisältää myös kotipalvelua sekä kotisairaanhoidon tai kotihoidon palveluja. Mikäli henkilökohtaista apua järjestetään palvelusuunnitelman ja tehdyn yksilöhuollon päätöksen perusteella osin edellä mainittujen palvelujen avulla, ovat myös nämä palvelut osana henkilökohtaista apua maksuttomia saajalleen. Katso kohdat 5.2.2 ja 5.2.3.

Henkilökohtaiseen apuun, palvelusuunnitelmaan ja työnantajuuuteen liittyvää materiaalia voi tilata Näkövammaisten liitosta oikeuksienvalvonnan asiantuntijoilta (katso luku 15) tai toimistosihteeriltä Taina Strang-Suniselta p. 09 3960 4577, taina.strang-suninen@nkl.fi. Lisätietoa myös Näkövammaisten liiton verkkosivuilla.

4.1.3 Palveluasuminen

Kunnan on järjestettävä palveluasuminen sellaiselle vaikeavammaiselle henkilölle, joka tarvitsee jatkuvasti tai erityisen runsaasti toisen henkilön apua päivittäisistä toiminnoista suoriutumisessa, mutta joka ei ole jatkuvan laitoshoidon tarpeessa.

Palveluasumiseen kuuluvat asunto, joka voi olla oma asunto, palvelutalo tai ryhmä- tai hajautettu asuminen. Palveluasumiseen sisältyvät myös asumiseen ja arjesta selviytymiseen liittyvät välttämättömät palvelut, joita ovat esimerkiksi liikkumisesta, pukeutumisesta, siivouksesta ja lääkityksestä huolehtiminen. Nämä palvelut voidaan järjestää esimerkiksi kunnan kotipalveluna ja -sairaanhoidona.

Palveluasuminen voidaan järjestää myös esimerkiksi henkilökohtaisen avun turvin, omaishoidon tukena, asunnon muutostöinä ja turvapuhelinjärjestelyinä. Useimmiten palveluasuminen järjestetään edellä kuvattujen palveluiden ja tukitoimien yhdistelminä.

Palvelut perustuvat yksilölliseen palvelusuunnitelmaan ja ovat käyttäjälleen maksuttomia.

Huom! Vammaispalvelulain mukaisen palveluasumisen lisäksi kunnat järjestävät sosiaalihuoltolain mukaista palveluasumista. Tällöin asiakasmaksut määräytyvät asiakasmaksulain mukaan, jolloin henkilön tulot vaikuttavat maksun suuruuteen.

4.1.4 Asunnon muutostyöt sekä asuntoon kuuluvat välineet ja laitteet

Kunnan on korvattava vaikeavammaiselle henkilölle asunnon muutostöistä sekä asuntoon kiinteästi kuuluvien välineiden ja laitteiden hankkimisesta aiheutuvat kohtuulliset kustannukset, jos henkilö niitä välttämättä tarvitsee suoriutuakseen tavanomaisista elämäntoiminnoista.

Muutostöiden välttämättömyys tulee arvioida vaikeavammaisen henkilön tarpeista lähtien. Vammaisella henkilöllä tulee olla itsenäisesti mahdollisuus liikkua asunnossa ja käyttää asunnon niitä tiloja, jotka mahdollistavat henkilön itsenäisen selviytymisen kotona.

Asunnon muutostöiksi luetaan myös muutostöiden suunnittelu sekä esteiden poistaminen asunnon välittömästä läheisyydestä, kuten pihalta ja kerrostalojen porrashuoneista. Korvattavia asunnon muutostöitä ovat esimerkiksi näkövamman vuoksi tarvittavat valaistusmuutokset. Korvattavia asuntoon kuuluvia laitteita ja välineitä ovat muun muassa erilaiset nostolaitteet ja hälytysjärjestelmät. Korvausta on haettava viimeistään kuuden kuukauden kuluessa kustannusten syntymisestä.

4.1.5 Päivätoiminta

Kunnan on järjestettävä päivätoimintaa vaikeavammaiselle henkilölle, jolla vamman aiheuttama toimintarajoite on niin vaikea, että

se estää osallistumisen sosiaalihuoltolain mukaiseen työtoimintaan ja jolla ei ole oikeutta kehitysvammalain nojalla järjestettävään päivätoimintaan. Päivätoimintaan on oikeus esimerkiksi silloin, jos toimintakyky on voimakkaasti alentunut useamman eri vamman tai sairauden yhteisvaikutuksen seurauksena.

4.2 Vammaispalvelulain mukaiset määrärahasidonnaiset palvelut (Vammaispalvelulaki ja -asetus)

4.2.1 Kuntoutusohjaus ja sopeutumisvalmennus

Kuntoutusohjauksen ja sopeutumisvalmennuksen tarkoituksena on vammaisen henkilön sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutusedellytysten tukeminen ja parantaminen antamalla tietoa ja kuntoutumista edistäviä valmiuksia. Kuntoutusohjaus sisältää esimerkiksi tiedottamista vammaisen toimintamahdollisuuksista lisävistä palveluista.

Sopeutumisvalmennus voidaan järjestää yksilöllisesti tai ryhmämuotoisena. Yksilöllistä sopeutumisvalmennusta on esimerkiksi liikumistaidon ohjaus ja yksilöllinen pistekirjoitusohjaus. Katso luvut 7.2.2 ja 7.1.5

4.2.2 Välineet, koneet ja laitteet

Vammaiselle henkilölle voidaan korvata vamman tai sairauden edellyttämän tarpeen mukaisesti joko kokonaan tai osittain kustannukset, jotka hänelle aiheutuvat päivittäisistä toiminnoista suoriutumisessa tarvittavien välineiden, koneiden ja laitteiden hankkimisesta. Korvauksiin on oikeus vammaisella henkilöllä, joka tarvitsee välineitä, koneita tai laitteita vammansa tai sairautensa vuoksi liikkumiseen, viestintään, henkilökohtaiseen suoriutumiseen kotona tai vapaa-ajan toimintaan eivätkä välineet, koneet ja laitteet sisälly lääkinnälliseen kuntoutukseen. Vammaisen hen-

kilön on pystyttävä osoittamaan, missä määrin haettava väline tai laite on tarpeellinen ja välttämätön vamman vuoksi jokapäiväisessä elämässä suoriutumiseksi. Korvausta voi hakea esimerkiksi auton, erilaisten harrastus- ja muistiinpanovälineiden sekä kodinkoneiden hankintakustannuksista.

Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineitä myöntää kunnallinen terveydenhuolto, katso luku 8.2.

4.2.3 Ylimääräiset vaatetus- ja erityisravintokustannukset

Korvausta ylimääräisistä vaatetuskustannuksista voivat hakea henkilöt, joille vamma tai sairaus aiheuttaa vaatteiden tavanomaisesta suurempaa kulumista tai jotka eivät vammansa vuoksi voi käyttää kaupasta ostettavia vaatteita tai jalkineita. Pitkäaikaisesti ja säännöllisesti tarvittavan erityisravinnon tai erityisravintovalmisteiden käytöstä aiheutuviin ylimääräisiin kustannuksiin voi niin ikään hakea korvausta.

5 Tukea itsenäiseen elämään

5.1 Tulkkauspalvelua haetaan Kelasta (Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta)

Kuulo-, kuulonäkö- ja puhevammaisten tulkkauspalvelua haetaan Kelasta. Tulkkauspalvelua voi saada työssä käyntiin, opiskeluun, asiointiin, yhteiskunnalliseen osallistumiseen, harrastamiseen ja virkistykseen. Kuulo- tai puhevammaisella henkilöllä on oikeus käyttää tulkkauspalvelua vähintään 180 tuntia vuodessa ja kuulonäkövammaisella henkilöllä vähintään 360 tuntia vuodessa. Lisätietoja www.kela.fi/vatu.

5.2 Kotona annettavat palvelut (Sosiaalihuoltolaki, laki ja asetus sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista, terveydenhuoltolaki, laki sosiaali- ja terveydenhuollon palvelusetelistä)

5.2.1 Kunnallinen kotipalvelu

Kotipalvelulla tarkoitetaan asumiseen, hoitoon ja huolenpitoon, toimintakyvyn ylläpitoon, lasten hoitoon ja kasvatukseen, asiointiin sekä muihin jokapäiväisen elämään kuuluvien toimintojen suorittamista tai niissä avustamista. Kotipalvelua annetaan alentuneen toimintakyvyn, erityisen perhe- tai elämäntilanteen, sairauden, synnytyksen, vamman tai muun vastaavan syyn perusteella silloin, kun apu on tarpeen tavanomaiseen elämään kuuluvista tehtävistä suoriutumiseksi. Lapsiperheellä on oikeus saada välttämättömyyksiä kotipalvelua edellä mainittujen syiden perusteella.

Kotipalveluun sisältyvinä tukipalveluina järjestetään ateria-, vaatehuolto- ja siivouspalveluja sekä sosiaalista kanssakäymistä edistäviä palveluja. Lisätietoa saa usein oman kunnan verkkosivuilta.

Kotona annettavien palvelujen maksuista katso kohta 5.2.3.

Kunta voi järjestää osan kotipalveluista palveluseleiden avulla. Kunnan on sovittava erikseen palvelusetelin käytöstä asiakkaan kanssa. Palvusetelin hyväksyvän henkilön on itse otettava yhteyttä kunnan hyväksymään kotipalveluiden tuottajaan ja sovittava palveluiden järjestämisestä käytännössä. Kunnan on annettava ohjausta palvelusetelin käytöstä. Katso kohta 5.7.

Tilapäisessä kotipalvelussa asiakas voi selvittää, onko edullisinta käyttää palveluseteliä tai kustantaa palvelut itse ja hakea verotuksen kotitalousvähennystä. Katso kohta 9.10.3.

Kotipalvelua haetaan kunnan sosiaalitoimesta. Monet kunnat tarjoavat ainoastaan lapsiperheiden kotipalvelua. Muille asiakasryhmille on tarjolla kotihoitoa, joka tarkoittaa kotipalvelun ja kotisairaanhoidon tehtävien muodostamaa kokonaisuutta. Kotipalvelu ja kotihoito ovat sosiaalipalveluja, joita järjestetään yksilöllisen palvelutarpeen arvioinnin mukaisesti. Asiakkaalla on oikeus saada kirjallinen päätös sosiaalipalveluiden järjestämisestä.

Lisätietoja sosiaalihuoltolain soveltamisoppaasta www.stm.fi/sosiaalihuoltolaki.

5.2.2 Kunnallinen kotisairaanhoido

Kotisairaanhoido huolehtii erilaisista kotona tarvittavista terveyden- ja sairaanhoidon palveluista, kuten lääkehoidon seurannasta ja hoidon sekä opastuksen antamisesta sairauden hoidossa. Kotiin on myös mahdollista saada maksutta hoidossa tarvittavia sairaanhoidotarvikkeita sekä kotona selviytymistä helpottavia apuvälineitä. Tarkoituksena on mahdollistaa asiakkaan kotona asuminen sairaudesta huolimatta.

Niissä kunnissa, joissa kunta vastaa sekä sosiaalitoimesta että perusterveydenhuollosta, kotisairaanhoido ja kotipalvelu on usein yhdistetty kotihoidon yksiköksi. Jatkuvan ja säännöllisen kotisairaanhoidon piiriin pääsemiseksi tarvitaan lääkärin lähete. Lisätietoja saa oman kunnan terveystieteidenkeskuksesta.

Mikäli henkilölle on myönnetty vammaispalvelulain mukaista henkilökohtaista apua ja apu järjestetään palvelusuunnitelman ja viranhaltijapäätöksen päätöksen perusteella osin kotisairaanhoidon tai kotihoidon palvelujen avulla, ovat nämä palvelut osana henkilökohtaista apua maksuttomia saajalleen.

5.2.3 Kotona annettavista palveluista perittävät maksut

Jatkuvasta ja säännöllisestä kotipalvelusta veloitetaan asiakasmaksuasetukseen perustuva maksu, joka määräytyy palvelun laadun ja määrän, asiakkaan tulojen ja perhesuhteiden mukaan. Asiakasmaksujen tulorajat ja maksuprosentit voi tarkistaa www.stm.fi/sotehuollon-asiakasmaksut.

Tukipalvelujen maksuista ei ole erikseen säädetty asiakasmaksulaissa tai -asetuksissa, joten kunta voi periä niistä päättämänsä maksun. Tilapäisestä kotipalvelusta peritään asiakasmaksulain mukaan kunkin kunnan päättämä kohtuullinen maksu. Jos asiakas on tyytymätön maksun määräytymiseen, hän voi hakea maksuun oikaisua palvelusta vastaavalta toimielimeltä. Ohjeet maksupäätöksen oikaisemisesta ovat laskussa.

Kunnan on jätettävä perimättä tai alennettava sosiaalihuollon maksu tai maksukyvyyn mukaan määräytyvä terveydenhuollon maksu, mikäli maksajan elatusvelvollisuus, toimeentuloedellytykset tai huollolliset seikat niin vaativat. Kunta voi harkintansa mukaan jättää myös muita maksuja perimättä tai alentaa niitä edellä mainituilla perusteilla. Sosiaali- ja terveystieteiden palveluiden maksuihin voi saada myös toimeentulotukea. Maksun alentaminen tai perimättä jättäminen ovat kuitenkin ensisijaisia toimenpiteitä.

Mikäli henkilölle on myönnetty vammaispalvelulain mukaista henkilökohtaista apua ja apu järjestetään palvelusuunnitelman ja viranhaltijapäätöksen päätöksen perusteella osin kotihoidon palvelujen avulla, ovat nämä palvelut osana henkilökohtaista apua maksuttomia saajalleen.

5.3 Liikkumisen tukea sosiaalihuoltolain perusteella

Sosiaalihuoltolain mukaan liikkumisen tukea voi saada henkilö, jotka ei kykene itsenäisesti käyttämään julkisia liikennevälineitä alentuneen toimintakyvyn, sairauden, vamman tai muun vastaavan synn perusteella. Palvelua voi saada asioimisen tai muun jokapäiväiseen elämään kuuluvan tarpeen vuoksi. Esteetön ja toimiva julkinen liikenne on kuitenkin ensisijainen tapa järjestää kaikille soveltuva liikkuminen.

Liikkumisen tukea voidaan järjestää seuraavasti:

1. julkisten liikennevälineiden käytön ohjauksella ja ohjatulla harjoittelulla
2. saattajapalveluna
3. ryhmäkuljetuksina
4. korvaamalla taksilla, invataksilla tai muulla vastaavalla ajoneuvolla tapahtuvasta kuljetuksesta aiheutuvat kohtuulliset kustannukset
5. muulla soveltuvalla tavalla.

Yksilöllisiä kuljetuspalveluja ei voi saada, jos on oikeutettu kuljetuksiin tai niiden kustannusten korvaamiseen muun lain nojalla. Katso myös vammaispalvelulain mukainen kuljetuspalvelu kohta 4.1.1.

5.4 Sosiaalinen kuntoutus

Sosiaalihuoltolain mukainen sosiaalinen kuntoutus tarkoittaa yksilöllisen ja toiminnallisen tuen yhdistävää palvelua sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi.

Sosiaaliseen kuntoutukseen kuuluu:

1. sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen
2. kuntoutusneuvonta ja -ohjaus sekä kuntoutuspalvelujen yhteensovittaminen

3. valmennus arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja elämänhallintaan
4. ryhmätoiminta ja tuki sosiaaliin vuorovaikutussuhteisiin
5. muut sosiaalista kuntoutumista edistävät toimenpiteet.

Sosiaalisen kuntoutuksen tavoite voi olla arkielämän taitojen oppimista, päihitteettömän arjen hallintaa, tukea ryhmässä toimimiseen sekä koulutukseen tai työhön tarvittavien asioiden harjoittelua. Nuorten sosiaalisella kuntoutuksella tuetaan nuorten sijoittumista työ-, työkokeilu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikkaan sekä ehkäistään näiden keskeyttämistä. Palveua haetaan kunnan sosiaalitoimelta.

5.5 Vanhuspalvelulain turvataan laadukkaita palveluita

(Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista)

Vanhuspalvelulain tavoitteena on varmistaa, että iäkkäät ihmiset saavat yksilöllistä tarpeiden mukaista hoitoa ja huolenpitoa sekä täydentää muuta sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntöä. Lain lähtökohtana on kotiin annettavien palvelujen ensisijaisuus. Pitkäaikaishoito voidaan toteuttaa laitoshoidon tavoin vain silloin, kun siihen on lääketieteelliset perusteet tai se on iäkkään henkilön edun mukaista. Pitkäaikaishoidossa puolisoille on järjestettävä mahdollisuus asua yhdessä.

lääkkäiden henkilöiden palvelujen tarve on arvioitava viivytyksettä ja laadittava palvelusuunnitelma. Vaihtoehdoista on neuvoteltava iäkkään henkilön kanssa ja hänen näkemyksensä on kirjattava palvelusuunnitelmaan. Sosiaalipalvelut on järjestettävä viimeistään kolmessa kuukaudessa päätöksenteosta ja kiireellisissä tapauksissa viipymättä.

5.6 Tukea omaisen hoitoon

(Laki omaishoidon tuesta, julkisten alojen eläkelaki, työtapaturma- ja ammattitautilaki)

5.6.1 Omaishoidon tuki

Omaishoidon tuella kunta voi tukea sairaan, vanhuksen tai vammaisen henkilön kotona tapahtuvaa hoitoa. Omaishoidon tuki on määrärahasidonnainen palvelu, jonka myöntäminen perustuu kunnan harkintaan. Omaishoitajana voi toimia omainen tai joku muu hoidettavan läheinen henkilö.

Kunta ja hoitaja tekevät hoidosta sopimuksen, jonka liitteeksi laaditaan hoito- ja asiakassuunnitelma. Omaishoidon tuki koostuu hoitajan palkkiosta ja vapaasta sekä muusta hoidon tueksi saatavasta kunnallisesta palvelusta, jotka määritellään hoito- ja asiakassuunnitelmassa.

Hoitopalkkion taso määräytyy hoidon sitovuuden ja vaativuuden mukaan. Palkkio vaihtelee kunnittain. Vuonna 2018 vähimmäishoitopalkkio on 392,57 euroa kuukaudessa. Hoidollisesti raskaan siirtymävaiheen aikana hoitopalkkio on vähintään 785,14 euroa kuukaudessa. Palkkio on hoitajalle veronalaista tuloa ja siitä kertyy eläkettä julkisten alojen eläkelain mukaan. Kunta huolehtii myös omaishoitajan tapaturmavakuutuksesta.

Kaikilla omaishoitosopimuksen tehneillä hoitajilla on oikeus kahteen ja vaativaa hoitotyötä tekevällä on oikeus kolmeen vapaapäivään kuukaudessa. Kunta huolehtii hoidon järjestämisestä lakisääteisen vapaan ajaksi. Omaishoitajan vapaan tai muun poissaolon aikainen sijaishoito voidaan järjestää toimeksiantosopimuksella, jonka kunta tekee sijaishoitajan kanssa. Sijaishoitajan avulla toteutettava hoito järjestetään hoidettavan henkilön kotona.

5.6.2 Osittainen hoitovapaa

Erytyisen hoidon ja huollon tarpeessa olevan vammaisen tai pitkäaikaissairaana lapsen vanhemman osalta oikeus osittaiseen hoitovapaaseen jatkuu, kunnes lapsi täyttää 18 vuotta.

Lisätietoja työ- ja elinkeinoministeriö
www.tem.fi/hoitovapaa.

5.7 Palveluseteli lisää valinnan mahdollisuutta

(Laki sosiaali- ja terveydenhuollon palvelusetelistä)

Palvelusetelin tarkoituksena on lisätä asiakkaan valinnan mahdollisuuksia sosiaali- ja terveystalouksissa. Kunta päättää, ottaako se palvelusetelin käyttöön ja mihin palveluihin ja missä laajuudessa seteliä käytetään. Kunta päättää myös onko palveluseteli tulositonnainen vai kaikille käyttäjille samansuuruinen.

Asiakkaalla on aina oikeus kieltäytyä palvelusetelistä, jolloin kunnan on ohjattava hänet muilla tavoin järjestettyjen palvelujen piiriin. Asiakkaalla ei myöskään ole ehdotonta oikeutta vaatia palveluseteliä. Ennen palvelusetelin myöntämistä on arvioitava asiakkaan palvelun ja hoidon tarve sekä laadittava asiakassuunnitelma.

Palvelusetelin arvon tulee olla asiakkaan kannalta kohtuullinen. Maksuttomaksi säädettyjä palveluista ei saa jäädä maksettavaksi omavastuuosuutta. Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineen hankkimiseksi annettavalla palvelusetelillä täytyy voida hankkia yksilöllistä tarvetta vastaava tavanomainen apuväline.

5.8 Asuntojen korjausavustukset (Laki asuinrakennusten ja asuntojen korjausavustuksista)

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA myöntää tukea sosiaalisen ja taloudellisen tarveharkinnan perusteella ikääntyneiden ja vammaisten asuntojen korjaustoimintaan. Avustusta myönnetään muun muassa ikääntyneiden ja vammaisten asuntojen korjaamiseen sekä jälkiasennushissien rakentamiseen ja esteettömyysavustusta.

Lisätietoja saa ARAn korjaus- ja energia-avustusten puhelin- ja sähköpostipalvelusta, p. 029 525 0818 tai sähköposti korjausavustus.ara@ara.fi. Palveluajat: ti-to klo 9-15.

6 Kuntoutusta näön heiketessä

6.1 Mitä on kuntoutus?

Kuntoutuksella pyritään tukemaan ja ylläpitämään kuntoutujan toiminta- ja työkykyä sekä tukemaan mahdollisimman itsenäistä selviytymistä elämässä. Kuntoutusta järjestetään kuntoutuslaitoksissa tai kotipaikkakunnalla. Näkövammaisille suunnattua laitostuotoista kuntoutusta järjestetään useassa eri paikassa. Kotipaikkakunnalla järjestettäviä kuntoutuspalveluita ovat muun muassa apuvälineet ja niiden käytön opastus. Lisätietoja saa keskussairaaloiden kuntoutusohjaajilta (katso luku 17).

Näkövammaisten liiton Kuntoutus-liriksessä kuntoutuja ja asiantunteva henkilöstö etsivät yhdessä ratkaisuja heikentyneen näön mukanaan tuomiin haasteisiin. Kuntoutujaa ohjataan ja kannustetaan käyttämään näkökykyä korvaavia aisteja. Kuntoutusjakson aikana kartoitetaan opiskeluun, työhön ja toimeentuloon liittyviä kysymyksiä ja näkövammaisen/näköongelmainen asiakas sekä

hänen omaisensa saavat tukea muuttuneessa elämäntilanteessa.

Millaista kuntoutusta Kuntoutus-liriksessä järjestetään?

Kuntoutus-liriksessä järjestetään kuntoutusta eri elämäntilanteessa oleville näkövammaisille ja näköongelmaisille sekä näkövammaisille lapsille perheineen. Kuntoutuksessa on monipuolisesti erilaisia toiminnallisia käytännön harjoituksia, keskusteluryhmiä eri aihealueista sekä yksilöllisiä tapaamisia asiantuntijoiden kanssa. Kuntoutuksen ohjelma muodostuu yksilö- ja ryhmäohjelmasta.

Ammatillinen kuntoutuspalvelus on osa ammatillista kuntoutusta, joka on tarkoitettu työikäisille näkövammaisille tai näköongelmaisille, joiden työ- tai opiskelukyky ja ansiomahdollisuudet ovat olennaisesti heikentyneet. Kuntoutuspalveluksen tavoitteena on tukea kuntoutujan työelämässä jatkamista, työelämään palaamista tai sinne siirtymistä. Kuntoutuksen päämääränä on laatia ammatillinen kuntoutussuunnitelma.

Yksilöllisenä kuntoutuksena järjestetään sekä vaativaa lääkinnällistä kuntoutusta että harkinnanvaraista kuntoutusta. Yksilöllisen kuntoutuksen sisältö suunnitellaan kuntoutujan tarpeiden pohjalta ja sitä toteuttaa moniammatillinen työryhmä. Tavoitteena on vahvistaa kuntoutujan edellytyksiä itsenäiseen selviytymiseen arkielämässä. Lasten yksilöllinen kuntoutus kohdistuu koko perheeseen.

Lasten ja nuorten kuntoutuksen kohde-ryhmänä ovat näkövammaiset alle 16-vuotiaat lapset ja nuoret. Kuntoutuksen tarkoituksena on edistää lapsen sosiaalista toimintakykyä ja kaventaa eroa näkevän lapsen toimintakykyyn. Nuorten yksilöllisen kuntoutuksen tavoitteena on tukea ja vahvistaa nuoren edellytyksiä itsenäiseen elämään. Näkövammaisten lasten ja heidän omaistensa sopeutumisvalmennuskurssit ovat viiden vuorokauden mittaisia

ryhmämuotoisia kursseja. Kurssien lisäksi lapsiperheillä on mahdollisuus hakeutua yksilölliseen kuntoutukseen.

ICT-apuvälinekartoituksessa selvitetään, mitä tietoteknisiä apuvälineitä asiakas tarvitsee työssä, opiskelussa tai vapaa-aikana. Kartoituksessa määritellään sopivan tietoteknisen laitteiston kokoonpano ja laaditaan suositus sen hankintaa varten.

6.2 Miten kuntoutukseen haetaan?

Kuntoutukseen hakeudutaan keskussairaalan, perusterveydenhuollon, yksityisen silmälääkärin tai työterveyslääkärin kautta. Lääkäri laatii kuntoutushakemuksen liitteeksi tarvittavan B-lausunnon. Lasten kuntoutukseen hakeutumisessa keskeinen taho on keskussairaala.

Kuntoutusta harkitessa kannattaa ottaa yhteyttä oman alueen keskussairaalaan näkövammaisten kuntoutusohjaajaan. Häneltä saa tietoa kuntoutusmahdollisuuksista ja -kursseista. Kuntoutusohjaaja kartoittaa asiakkaan kuntoutustarpeen ja tekee asiakkaalle kun-

toutussuunnitelman. Kuntoutussuunnitelman tekoon voi osallistua asiakkaan, hoitavan lääkärin ja muiden ammattilaisten lisäksi myös asiakkaan omaisia. Suunnitelmaan kirjataan kuntoutujan nykytilanne, kuntoutuksen tavoitteet ja se, millaisella kuntoutuksella näihin tavoitteisiin päästään.

Kuntoutukseen hakeudutaan täyttämällä kuntoutushakemus ja toimittamalla se taholle, joka toimii kuntoutuksen maksajana (esimerkiksi Kela, vakuutusyhtiö, sosiaali- ja terveydenhuolto, työhallinto). Hakemuksen liitteeksi tarvitaan joko kuntoutussuunnitelma tai lääkärinlausunto B tai vastaavat tiedot sisältävä muu lääketieteellinen selvitys. Hakemuslomakkeita saa kuntoutuksen maksajataholta, esimerkiksi Kelan lomakkeet löytyvät verkkosivulta www.kela.fi/lomakkeet. Kunnan sosiaalitoimelta voi hakea yksilöllistä pistekirjoituksen tai liikkumistaidon ohjausta.

Hakemuksen täyttämiseen saa apua keskussairaaloiden kuntoutusohjaajilta. Myös Näkövammaisten liiton oikeuksienvälvojan asiantuntijat auttavat hakemusten teossa. Kuntoutukseen hakeutuessa on erittäin tärkeää miettiä oma kuntoutustarve sekä omat

tavoitteet kuntoutukselle ja kirjata ne hakemuksen perusteiksi. Joillekin sopeutumisvalmennuksen, perhekuntoutuksen ja yksilöllisen kuntoutuksen jaksoille on mahdollista saada omainen mukaan. Hakemuksessa on mainittava omaisen osallistumistarve ja hänen henkilötietonsa.

Katso myös luku 11.1 Työn mukautusratkaisut ja ammatillinen kuntoutus.

LISÄTIETOJA:

Näkövammaisten liitto

Kurssisihteeri p. 09 3960 4455
www.nkl.fi/kuntoutus

Oikeuksienvälvoannon asiantuntijat katso luku 15

Keskussairaalan kuntoutusohjaajat katso luku 17

Kela p. 020 692 205,
www.kela.fi/kuntoutus

6.3 Toimeentulo kuntoutuksen aikana

6.3.1 Kelan kuntoutusraha

Kuntoutusraha turvaa toimeentulon kuntoutuksen aikana. Kuntoutusrahaa voi saada kuntoutuksen ajalta, jos kuntoutuspäätös on saatu Kelasta, työterveyshuollosta, kunnasta tai kuntayhtymältä. Tietyin edellytyksin kuntoutusrahaa voi saada myös oppisopimuskoulutuksen tai veikkausvaroin rahoitetun sopeutumisvalmennuskurssin ajalta. Usein kuntoutusrahaa haetaan Kelasta. Jos kuntoutuksen maksaa työeläkelaitos tai vakuutusyhtiö, kuntoutusrahaa haetaan ensisijaisesti kuntoutuksen maksajataholta.

Kuntoutusraha määräytyy tulojen mukaan ja on verotettavaa tuloa. Se lasketaan yleensä samoin kuin sairauspäiväraha. Ammatillisen kuntoutuksen ajalta maksettava kuntoutusraha on sairauspäivärahaa suurempi.

Osakuntoutusrahaa voi saada, jos työaikaa on kuntoutuksen vuoksi lyhennetty vähintään 40 %. Kuntoutuja ja työnantaja arvioivat, voiko kuntoutuspäivänä työskennellä. Yrittäjä tekee arvion itse.

Ostavastuu-aika, eli päivät, joilta kuntoutusrahaa ei saa, on yleensä 10 arkipäivää. Jos kuntoutus on hyvin lyhyt, omavastuu-aika on yksi päivä. Omavastuu-aikaa ei ole, jos henkilö on saanut juuri ennen kuntoutusta sairauspäivärahaa tai työttömyysetuutta. Kuntoutusrahaa voivat saada myös sopeutumisvalmennukseen ja perhekuntoutukseen osallistuvat omaiset. Kuntoutusrahan omavastuu-aikaa ei ole vanhemmalla, joka osallistuu lapsensa kuntoutukseen.

Joissain tilanteissa kuntoutusrahaa kannattaa hakea etukäteen. Takautuvasti sitä voi hakea enintään neljä kuukautta. Kuntoutusrahaa voi hakea verkossa osoitteessa www.kela.fi/asiointi tai toimittamalla hakemuksen KUI12 ja tarvittavat liitteet Kelan toimistoon.

Lisätietoja www.kela.fi/kuntoutusraha.

6.3.2 Nuoren kuntoutusraha 16–19-vuotiaalle

Nuoren kuntoutusrahaa voidaan maksaa 16–19-vuotiaille vammaiselle nuorelle. Edellytyksenä on, että vamma heikentää oleellisesti nuoren mahdollisuuksia valita ammatti ja työ. Lisäksi nuoren on tarvittava opiskelussa erityisiä tukitoimia, joita voivat olla esimerkiksi kunnan myöntämä henkilökohmainen apu tai Kelan ammatillisena kuntoutuksena opiskeluun myöntämät apuvälineet.

Opiskelun tavoitteena on oltava työelämä. Työn ei tarvitse olla kokopäiväistä, vaan oleellista on, että sen avulla on mahdollista hankkia lisätuloja. Nuoren kuntoutusrahaa ei makseta, jos opiskelun tavoitteena on vain arjen asioiden oppiminen.

Hakemukseen liitetään henkilökohtainen opiskelu- ja kuntoutumissuunnitelma. Sen laatii kotikunta yhdessä nuoren, hänen huoltajiensa ja tarvittaessa muiden asiantuntijoiden (esimerkiksi oppimis- ja ohjauskeskus Valterin Onervan toimipisteen tai keskussairaalan kuntoutusohjaajan) kanssa. Suunnitelmassa on oltava arviot opiskelun tavoitteista, vamman vaikutuksesta opiskelu- ja työllistymismahdollisuuksiin sekä suunnitelmat opiskelujen toteutumisesta ja tarvittavista tukitoimista. Liitteenä on oltava lääkärinlausunto B, josta käy ilmi, miten terveydentilasi vaikuttaa työkykyysi ja ammatinvalintaasi.

Opiskelemissa oleva nuori voi saada nuoren kuntoutusrahaa heti täytettyään 16 vuotta. Sitä voi saada myös peruskouluun. Jos nuori opiskelee täyttäessään 20 vuotta, hän voi saada nuoren kuntoutusrahaa käynnissä olevien opintojen loppuun (tutkintovaatimusten mukainen opiskeluaika).

Nuoren kuntoutusrahaa on verotettavaa tuloa ja maksetaan myös opiskelun lomaajalta. Takautuvasti sitä voi saada neljä kuukautta.

Nuoren kuntoutusrahaa haetaan verkossa www.kela.fi/asiointi tai toimittamalla hakemus KUIII, henkilökohtainen opiskelu- ja kuntoutumissuunnitelma, lääkärinlausunto B ja muut mahdolliset liitteet Kelan toimistoon.

Lisätietoja www.kela.fi/nuoren-kuntoutusraha.

6.3.3 Työeläkelaitosten kuntoutusraha

Työeläkelaitokset maksavat kuntoutusrahaa aktiivisen ammatillisen kuntoutuksen ajalta. Kuntoutusrahan suuruus on sama kuin hakijan laskennallinen työkyvyttömyyseläke korotettuna 33 prosentilla. Osakuntoutusrahaa (50 % kuntoutusrahasta) voidaan maksaa henkilölle, joka tekee osittain ansiotyötä ammatillisen kuntoutuksen rinnalla.

Kuntoutuskorotus maksetaan työkyvyttömyyseläkkeellä tai kuntoutustuella oleville henkilöille kuntoutuksen ajalta. Korotus on 33 prosenttia maksussa olevien eläkkeiden määrästä. Jos osatyökyvyttömyyseläke maksetaan kuntoutuksen ajalta täyden työkyvyttömyyseläkkeen suuruisena, kuntoutuskorotus lasketaan täyden eläkkeen määrästä.

Kuntoutujalle voidaan maksaa harkinnanvaraista kuntoutusavustusta muutamia kuukausia ennen kuntoutukseen pääsyä, ellei kuntoutujalla ole muuta tuloa sinä aikana.

Työeläkelaitoksesta voi kysyä muiden kuntoutuksesta aiheutuvien kulujen, esimerkiksi matka- ja opiskelukulujen, korvaamisesta. Yrittäjille ja ammatinharjoittajille voidaan maksaa elinkeinotukea, joka on korotonta tai tavanomaisen korkotason alittava lainaa tai avustusta.

6.3.4 Kuntoutusmatkoista saa Kelan matkakorvausta

Kela korvaa kuntoutuksesta aiheutuneita matkakustannuksia. Hakemuksen liitteenä tulee olla kurssiohjelma ja osallistumistodistus. Katso luku 9.8.

Kela korvaa matkat myös järjestöjen toteuttamille sopeutumisvalmennuskursseille

I. jos kurssille on hakeuduttu lääkärin lähetteellä, jossa on lääkärin suositus kurssille

- hakeutumisesta,
2. kurssiohjelmassa on lääkärin tai sairausvakuutuslaissa tarkoitettun muun terveydenhuollon ammattihenkilön antamaa hoitoa, tutkimusta tai hoidon opastusta,
  3. matkakorvaushakemuksen liitteenä tulee olla kurssiohjelma ja osallistumistodistus, jossa on kurssin järjestäjän merkintä siitä, kenen lääkärin läheteeseen sopeutumisvalmennuskurssi perustui ja kopio kuntoutuspäätöksestä.

7 Helpotusta arkeen

Hyvä valaistus ja kontrastit auttavat näkemistä. Heikosti näkevät henkilöt tarvitsevat suurentavien apuvälineiden lisäksi selkeän ympäristön ja hyvän valaistuksen, jotta he pystyvät käyttämään jäljellä olevaa näköään. Käsitys tilojen koosta, muodosta ja kalustuksesta muodostuu kontrasti- ja värierojen perusteella, jotka hyvällä valaistuksella saadaan esiin. Hyvät valaistusolosuhteet mahdollistavat jäljellä olevan näkökyvyn tehokkaan käytön. Lisätietoja www.nkl.fi/koti.

Värilliset astiat, leikkuulaudat ja kodintekstiilit ovat loistavia apuvälineitä.

- Ruisleipäviipale erottuu valkoiselta lautaselta.
- Maito kannattaa kaataa tummaan lasiin, kahvi vaaleaan kuppiin.

7.1 Mistä apua lukemiseen ja kirjoittamiseen?

7.1.1 Näkemisen apuvälineet

Suurennuksen tarve on aina yksilöllistä. Suurennuslaseja on lisäksi eri käyttötarkoituksiin. Esimerkiksi television katselulasit voivat helpottaa ohjelmien seuraamista, kun lasit suurentavat kuvan ja tekstin. Pienikokoisen kiikarin voi kuljettaa helposti mukana. Se auttaa näkemään esimerkiksi katukyltit ja bussien numerotaulut.

Elektronisella suurennuslaitteella voi säätää suurennuksen lisäksi taustan ja tekstin väriä. Suurennusteho on moninkertainen suurennuslaseihin verrattuna. Valikoimissa on sekä pöytämalleja (luku-TV) että pienikokoisia, kevyitä kannettavia malleja.

Pöytämallin avulla voi kirjoittaa käsin tai tehdä muuta tarkkuutta vaativaa työtä. Joihinkin malleihin voi liittää taulukameran, jolloin taululla olevaa aineistoa voidaan katsella omalta näytöltä sopivan kokoiseksi suurennettuna. Tämä helpottaa erityisesti näkövammaisia koululaisia ja opiskelijoita.

Kannattaa selvittää, onko mahdollista saada käyttöönsä suurennuslaseja keskussairaalaan maksutta. Apuvälineiden hankinnasta tarkemmin luvussa 8.

7.1.2 Luetus-palvelu lehtien lukemiseen

Tutusta lehdestä ei tarvitse luopua näön heikentyessä. Mobiililaitteella, tietokoneella tai helppokäyttöisellä Daisy-soittimella voi kuunnella muun muassa kymmeniä sanomaa ja aikakauslehtiä. Luetus-verkkopalvelussa on myös tuhansia kirjoja ja erilaisia oppaita kuten radio- ja tv-ohjelmat sekä tietoa lääkkeistä. Näkövammaisten liitto tarjoaa palvelun yhteistyössä lehtikustantajien kanssa.

Luetus-palvelu on asiakkaalle maksuton. Luetus-palvelun asiakkaaksi pääsee, jos näkövammaisuuden haaita-aste on vähintään 50 prosenttia. Luetus-palvelun hakulomake ja lisätietoja palvelusta: www.nkl.fi/luetus, it-neuvonta@nkl.fi ja p. 09 3960 4000. Jos hakijalla ei ole näkövammaiskorttia, hakemuksen liitteeksi tarvitaan lääkärintodistus näkövammaisuuden haaita-asteesta.

7.1.3 Äänilehdet

Äänilehtiä voi kuunnella helppokäyttöisillä Daisy-soittimilla sekä useimmilla tietokoneilla ja mobiililaitteilla. Näkövammaisen henkilö voi tarvittaessa lainata Näkövammaisten liitosta Daisy-soittimen. Suurin osa äänilehtipalveluista sekä Daisy-soittimen lainaus ovat asiakkaalle maksuttomia.

Lisätietoja äänilehtipalveluista saa näkövammaisten alueyhdistyksistä tai liitosta p. 09 396 041 sekä verkkosivuilta www.nkl.fi/lukeminen. Näkövammaisten liiton julkaisuhausta www.nkl.fi/luettavaa voit tarkistaa, miten ja millä laitteilla eri lehdet ovat kuunneltavissa.

7.1.4 Äänikirjat Celiasta

(Laki näkövammaisten kirjastosta)

Celia tuottaa kustantajien kirjoja äänikirjoiksi, jopa tuhat uutta äänikirjaa vuodessa. Celian äänikirjoja on yhteensä jo yli 40 000. Celian äänikirjapalveluun voivat liittyä kaikki lukemisesteiset henkilöt ympäri Suomen. Maksuttomaan verkkopalveluun voi rekisteröityä useissa kunnan- tai kaupunginkirjastoissa. Osasta kirjastoista on mahdollista saada Celian äänikirjoja myös cd-levyillä.

Celian kirjavalikoimaan kuuluu äänikirjojen lisäksi muun muassa pistekirjoja sekä näkö- ja monivammaisille lapsille tarkoitettuja koskettelukirjoja. Celia tuottaa myös näkövammaisten koululaisten ja opiskelijoiden tar-

vitsemat oppikirjat. Lisätietoja www.celia.fi, palvelut@celia.fi ja p. 0295 333 050.

7.1.5 Pistekirjoitus

Pistekirjoitus on kohokirjoitusjärjestelmä, joka on perustaltaan samanlainen kaikkialla maailmassa.

Pistekirjoitustaito on välttämätöntä sokeille ja vaikeasti heikkonäköisille, koska vain lukemalla oppii oikeinkirjoituksen. Kirjoitus- ja lukutaito ovat tarpeellisia myös muistiinpanojen tekemiseen ja tavaroiden merkitsemiseen.

Pistekirjoitus- ja kohomerkinnot julkisissa tiloissa auttavat näkövammaisia ihmisiä liikkumisessa ja asioinnissa. Lisäksi muun muassa lääkepakkauksista löytyy pistekirjoituksella lääkkeen nimi ja vahvuus.

Pistekirjoitusta voi opiskella

1. Näkövammaisten liiton sopeutumismenuskursseilla Kuntoutus-liriksessä.
2. Yksilöllisesti erikseen nimetyn ohjaajan kanssa. Maksusitoumuksesta pistekirjoituksen opiskeluun voi hakea oman kunnan vammaispalveluista.
3. Joissakin alueyhdistyksissä kokoontuu pistekirjoituksen opintopiiri. Lisätietoja yhdistyksistä.

Näkövammaisten liitto järjestää pistekirjoituskursseja myös näkeville henkilöille. Lisäksi myynnissä on näkeville ja heikkonäköisille tarkoitettu pistekirjoituksen itseopiskelumateriaali Pistele menemään. Lisätietoja www.nkl.fi/pistekirjoitus sekä Näkövammaisten liiton koulutussuunnittelijalta p. 09 396 041.

7.1.6 TV-ohjelmien äänitekstitys

Jos et ehdi tai voi lukea tv-tekstityksiä heikentyneen näkökyvyn takia, voit kuunnella

joidenkin tv-kanavien tekstityksen koneäänellä. Ohjelman omat äänet kuuluvat taustalla. Äänitekstityksen saa kuuluviin valitsemalla television ääniasetuksista ensisijaiseksi kielesi hollannin kielen.

Äänitekstitys on tv-kanavien palvelu, jonka voi ottaa käyttöön ilman lisälaitteita tai -ohjelmia. Yle, MTV3 ja Nelonen äänitekstittävät kaikki vieraskieliset tv-ohjelmat lukuun ottamatta musiikki- ja ajankohtaisohjelmia sekä uutisia. YLE Arenassa tekstitystä voi kuunnella myös Applen mobiililaitteissa VoiceOver-ruudunlukuohjelman avulla.

7.1.7 I 18 -numeropalvelu

Näkövammaisen, jonka haitta-aste on vähintään 50 prosenttia, on oikeutettu kohtuuhintaiseen I 18-numeropalveluun (hinta 0,67 e/ puhelu).

Palvelun käyttäjäksi voi ilmoittautua Näkövammaisten liiton järjestöpalveluihin puh. 09 3960 4656 (ti-to klo 9–15) tai omaan alueyhdistykseen kertomalla paitsi nimensä, myös puhelinnumeron, josta palvelua käytetään. Yhdistykseen kuulumattomat henkilöt toimittavat silmälääkärintodistuksen haittaasteineen NKL:n järjestöpalveluun.

7.1.8 Lukupalvelu toimii vapaaehtoisvoimin

Näkövammaisten liiton lukupalvelussa tuotetaan vapaaehtoisten voimin näkövammaisille asiakkaille Daisy-äänitteeksi sellaista materiaalia, jota muut tahot eivät tuota. Asiakas voi toimittaa luettavaksi tarvitsemaansa aineistoa, esim. lehtiartikkeleita, omakustanteita ja harrastuksiin ja opiskeluun liittyviä materiaaleja. Lukupalvelun asiakkaaksi pääsee, jos näkövammaisen haitta-aste on vähintään 50 prosenttia. Palvelu on maksuton lukuun ottamatta luettavan aineiston lähetyskuluja

lukupalveluun. Lukutilaukset p. 09 3960 4681 ma-pe klo 10-14 tai lukupalvelu@nkl.fi.

7.2 Mistä apua liikkumiseen?

(Terveystieteiden tutkimuskeskuksen tutkimus, sosiaali- ja terveysministeriön asetus lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutuksesta, vammaispalvelulaki, Maa- ja metsätalousministeriön asetus ilmoitettujen elintarvikehuoneistojen elintarvikehygieniasta)

Katso vaikeavammaisten kuljetuspalvelu kohta 4.1.1.

7.2.1 Valkoinen keppi liikkumisen apuvälineenä

Näkövammaisen tarvitsee liikkumistaidon ohjausta oppiakseen valkoisen kepin tehokkaan käytön ja saadakseen rohkeutta liikkumiseen. Valkoisella kepillä hän pystyy havaitsemaan reitillä olevat tasoerot kuten portaat tai kuopat sekä löytämään jalkakäytävän tai tien reunat.

Kepin valkoinen väri on viesti näkövammaiselle. Valkoinen keppi voi olla myös tuki- tai kävelykeppi.

Valkoiset kepit ovat maksuttomia lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineitä. Näkövammaiset saavat ne käyttöönsä joko keskussairaalasta tai terveyskeskuksesta.

Kuva: Juha Tuomi

7.2.2 Liikkumistaidon ohjaus

Liikkumistaidon ohjauksen tarkoitus on, että näkövammaisen henkilö oppii liikkumaan mahdollisimman itsenäisesti ja turvallisesti hänelle tärkeissä toimintaympäristöissä käyttäen eri aisteja ja liikkumisen apuvälineitä.

Ohjaus käsittää tarpeen mukaan liikkumisen perustaitojen harjoittelun, valkoisen kepin ja muiden liikkumisen apuvälineiden käytön. Lisäksi harjoitellaan liikkumista tarvittavilla arjen reiteillä ja erilaisissa ympäristöissä. Liikkumistaidon ohjausta annetaan yksilöllisenä ohjauksena arkiympäristössä, kuntoutusjaksoilla ja näkövammaisten oppilaitoksissa.

Liikkumistaidon ohjausta voi hakea keskussairaalan näkövammaisten kuntoutusohjaajilta tai kunnan vammaispalveluista. Lisätietoja keskussairaaloitten kuntoutusohjaajilta (katso luku 17), Näkövammaisten liiton oikeuksien valvonnan asiantuntijoilta sekä Kuntoutusliiksestä p. 09 396 041.

7.2.3 Navigaattorit ja mobiili-sovellukset liikkumisen tukena

Paikannustekniikka auttaa näkövammaisen henkilön liikkumista helpottamalla kohteiden ja reittien löytämistä. Paikannustekniikan käyttö liikkumisen tukena edellyttää hyvää, itsenäistä liikkumistaitoa. Älypuhelimella käytettävät paikannus- ja navigointisovellukset ilmoittavat käyttäjän sijainnin sekä kohteen suunnan ja etäisyyden puheella.

BlindSquare on iPhonessa ja iPadissa toimiva sovellus, joka ilmoittaa nykyisen sijainnin katuverkostossa sekä etäisyyden ja suunnan lähiympäristön kohteisiin tai käyttäjän tallentamiin paikkoihin. Trekker Breeze on näkövammaisille kehitetty laite navigointiin ja ympäristön hahmottamiseen.

7.2.4 Opaskoira

Opaskoira on sokeiden tai vaikeasti heikkonäköisten lääkinnällisen kuntoutuksen apuväline, jonka kustannuksista vastaa keskussairaala. Kun opaskoira on valjaissa, se on töissä. Jotta yhteistyö näkövammaisen ja koiran välillä onnistuu, koira tarvitsee työrauhan. Opaskoiran saa ottaa mukaansa esimerkiksi elintarvikeliikkeisiin, kahviloihin, ravintoloihin ja yleisötapahtumiin. Lisätietoja keskussairaalan kuntoutusohjaajalta, katso luku 17.

NKL ry kannanotto - Opaskoiran käyttäjän oikeudet, osoitteessa www.nkl.fi/fi/etusivu/ajankohtaista/lausunto/kannanotot/opaskoiran-kayttajan-oikeudet

7.3 Tietokoneet ja puhelimet

7.3.1 Tietokoneen mukauttaminen heikkonäköiselle käyttäjälle

Heikkonäköiselle käyttäjälle riittää usein näytön värien ja fonttien sekä hiiren asetusten muokkaaminen näkötilanteen mukaan. Joskus apua on myös tavallista suuremmasta näytöstä. Näytön varrella voi lisäksi säätää näytön etäisyyden, korkeuden ja kallistuskulman sellaiseksi, että työasento säilyy hyvänä. Jos asetusten mukauttaminen ei riitä, tarvitaan apuvälineeksi suurennus- tai ruudunluku-ohjelma.

7.3.2 Suurennusominaisuudet ja -ohjelmat tietokoneissa

Windows-ympäristön suurennuslasi ja Applen tietokoneiden käyttöjärjestelmän suurennusominaisuus tarjoavat perustason suurennustoiminnot. Lisäksi joidenkin hiiren ohjelmistoihin sisältyy suurennuslasitoimintoja. Nämä ratkaisut eivät sovi kaikille heikkonäköisille tai vaativampiin käyttökohteisiin. Edistyneempiä suurennusohjelmia myyvät apuvälinetoimittajat. Jotkut suurennusohjelmat sisältävät myös puhutuen, joka

ei kuitenkaan ole yhtä laaja kuin ruudunlukuohjelmassa.

7.3.3 Tietokoneiden ruudunlukuohjelmat ja koneäänät

Puhesyntetisaattori muuntaa näytöllä olevan tekstin koneääneksi eli synteettiseksi puheeksi. Puhesyntetisaattori tarvitsee toimiakseen ruudunlukuohjelman, joka tulkitsee tietokoneen näytöllä olevan tekstin ja välittää sen edelleen puhesyntetisaattorille tai pistenäytölle. Katso luku 7.3.4.

Ruudunlukuohjelma toistaa tarvittaessa kirjoitettaessa merkin tai sanan. Valmiin tekstin lukeminen voi tapahtua rivi, lause tai kappaale kerrallaan tai koko teksti automaattisesti.

Saatavana on sekä maksuttomia että maksullisia eri kielisiä koneääniä ja ruudunlukuohjelmia. Tunnetuin maksuton ruudunlukuohjelma Windows-ympäristöön on NVDA, jonka suomenkielisen version voi ladata osoitteesta www.nvaccess.org. NVDA:n mukana tulee myös maksuton suomenkielinen eSpeak-puhesyntetisaattori. Applen Mac OS -ympäristö sisältää VoiceOver-ruudunlukuohjelman ja suomenkielisen koneäänän.

7.3.4 Tietokoneen lisälaitteet

Skannerin ja tekstin tunnistusohjelman avulla voi muuntaa painettua tekstiä sähköiseen muotoon. Skannattua tekstiä voi lukea ja muokata tekstinkäsittelyohjelmalla. Käsin kirjoitettua tekstiä ei voi muuntaa puhutuksi tekstiksi.

Pistenäyttö on tietokoneeseen tai mobiililaitteeseen liitettävä lisälaitte, jonka näyttöriviltä voi lukea pistekirjoituksena näytön sisältöä. Pistenäyttöä ohjataan sen omilla näppäimillä tai tietokoneen näppäimistöillä. Joissakin pistenäytöissä on myös pistekirjoitusnäppäimistö tekstin kirjoittamiseen.

Pistetulostimella voi tulostaa tekstinkäsittelyohjelmalla kirjoitetun tekstin pistekirjoituksiksi.

7.3.5 Mobiililaitteen käyttö näkövammaisena

Applen mobiililaitteiden (iPhone, iPad ja jotkut iPod Touch laitteet) yhteinen käyttöjärjestelmä iOS sisältää suurennusominaisuuden sekä VoiceOver-ruudunlukuohjelman ja sen käyttämät koneäänät. Myös Android-laitteet (muun muassa Samsung Galaxy puhelimet ja taulutietokoneet) sisältävät maksuttoman suurennusominaisuuden, TalkBack-ruudunlukuohjelman ja koneäänän.

Suurennusominaisuus ei vaikuta laitteen ohjauksen kosketuseleisiin, mutta sen sijaan ruudunlukuohjelmaa käytettäessä kosketuseleet ovat erilaiset.

Erillinen näppäimistö helpottaa kirjoittamista mobiililaitteella. Myös langattomat kuulokkeet antavat lisää vapautta laitteen käyttöön. Jotkut pistenäytöt voidaan liittää Applen mobiililaitteisiin ja Android-laitteisiin.

Markkinoilla on lukuisia näkövammaisille käyttäjille kehitettyjä maksuttomia ja maksullisia mobiilisovelluksia, jotka esimerkiksi tukevat itsenäistä liikkumista, muuntavat painetun tekstin puheeksi (tekstintunnistus, OCR) sekä toistavat ääni- ja e-kirjoja.

7.3.6 Ohjausta ja apua tieto- ja viestintätekniikkaan

Apuvälineen myöntänyt taho vastaa sen käytön opastuksen järjestämisestä, katso luku 8. Kuntoutus-liriksen ict-ohjaus tarjoaa tieto- ja viestintätekniikan yksilöllistä ohjausta liris-keskuksessa, asiakkaan työ- tai opiskelupaikassa tai kotona.

Useimmissa näkövammaisten alueyhdistyksissä toimivat tietotukipalvelut tarjoavat tieto- ja viestintätekniiikan ohjausta yksilöllisesti ja pienryhmissä sekä lähitukea. Lisäksi yhdistykset järjestävät toiminta-alueellaan laitteiden ja palveluiden esittelyjä.

Tietotukipalveluiden yhteystiedot löytyvät osoitteesta www.nkl.fi/tietotuki. Lisätietoja näkövammaisten tieto- ja viestintätekniiikan käytöstä ja hankinnasta antaa Näkövammaisten liiton IT-neuvonta apua@thp.nkl.fi, p. 09 3960 4000.

ICT-apuvälinekarttoitus katso luku 6.1.

7.4 Vapaaehtoinen apu

Vapaaehtoista apua on saatavilla esimerkiksi lukuapuun, asiointiin, ulkoiluun ja harrastuksiin.

Vapaaehtoista apua tarjoavat seurakunnat, yhdistykset ja järjestöt kuten esimerkiksi SPR, Martat, 4H ja Leijonat. Saatavuus vaihtelee paikkakunnittain.

Vapaaehtoiseksi haluava voi myös tarjota omaa panostaan vapaaehtoistoimintaan. Lisätietoja näkövammaisten alueyhdistyksiltä sekä seurakunnilta, kuntien sosiaalitoimesta ja muilta järjestöiltä.

7.5 Vertaistuki

Mikäli näkövammaisen kaipaa mielekäs-tä toimintaa arkeensa ja haluaa olla tukena toiselle vammautuneelle, näkövammaisten alue- ja paikallisyhdistykset tarjoavat monenlaisia vertaistoiminnan muotoja, kuten mahdollisuuden toimia erilaisten kerhojen tai ryhmien vetäjänä tai yhteyshenkilönä. Lisätietoja saa oman alueen yhdistykseltä (katso luku 16).

8 Mistä apuvälineitä haetaan?

(Laki ja asetus Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista, asetus lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutuksesta, terveydenhuoltolaki, vammaispalvelulaki, työtapaturma- ja ammattitautilaki, laki liikennevakuutuslain perusteella korvattavasta kuntoutuksesta, sotilasvammalaki, potilasvahinkolaki, laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta, perusopetuslaki, laki ammatillisesta koulutuksesta, yhdenvertaisuuslaki)

8.1 Miten apuvälineitä haetaan?

Näkövammaisen henkilön apuvälineen hankinta käynnistyy useimmiten ottamalla yhteyttä keskussairaalan näkövammaisten kuntoutusohjaajaan (katso luku 17) tai silmä-lääkäriin.

Julkisessa terveydenhuollossa apuvälinepalveluihin oikeutettuna näkövammaisena pidetään henkilöä, jonka paremman silmän näöntarkkuus on parhaalla toteutettavissa olevalla lasikorjauksella vähemmän kuin 0.3 tai molempien silmien yhteisen näkökentän halkaisija on pienempi kuin 60 astetta tai näkökyky on muusta syystä heikentynyt siten, että haitta-aste on vähintään 50 prosenttia.

Kannattaa selvittää, onko mahdollista saada näkövammaisen vuoksi tarvitsemaansa apuvälinettä julkiselta sektorilta. Terveyskeskukset tai keskussairaalat eivät myönnä esimerkiksi isonumeroista tai puhuvaa kelloa eikä muita arjessa tarpeellisia tuotteita kuten langanpujotinta.

Apuvälineitä voi ostaa esimerkiksi apuväline-myymlöistä.

Aviris palvelee koko maata
www.aviris.fi, p. 09 3960 4700.

8.2 Apuvälineitä myöntävät tahot

Keskussairaalat ja terveystieteiden keskus huolehtivat lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden järjestämisestä näkövammaisille. Näitä apuvälineitä ovat esimerkiksi suurenuslasit, elektroniset suurenuslaitteet, valkoinen keppi, tietotekniset apuvälineet, sanelukoneet sekä opaskoira.

Kela korvaa työssä tai ammatillisessa koulutuksessa tarvittavat vaativat ja kalliit apuvälineet, kuten elektroniset suurenuslaitteet sekä tietotekniset apuvälineet. Apuvälinetarve selvitetään yleensä apuvälinekartoituksessa Näkövammaisten liitossa (katso luku 6.1).

Kunnan sosiaalitoimen kautta voidaan korvata tai antaa käyttöön päivittäisissä toiminnoissa tarvittavia välineitä, koneita ja laitteita, jotka ovat muita kuin lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineitä. Korvauksen voi saada, jos tarvitsee apuvälinettä liikkumisessa, viestinnässä, henkilökohtaisessa suoriutumisen kotona tai vapaa-ajan toiminnassa. Korvaus on yleensä puolet välineen hankintahinnasta. Katso kohta 4.2.2.

Työ- ja elinkeinotoimisto eli TE-toimisto voi myöntää vajaakuntoisen henkilön työolosuhteiden järjestelytukea työnantajalle, esimerkiksi työkoneiden hankkimiseen tai työpaikan muutostöihin. Työntekijä voi ottaa apuvälineasioissa yhteyttä työterveyshuoltoon.

Opetustoimi. Vammaisella oppilaalla on oikeus saada maksutta koulunkäynnin apuvälineet. Koulu on velvollinen järjestämään koulu- ja luokkakohtaiset apuvälineet. Näitä ovat esimerkiksi kohopulpetti, kohotaso, lisävalo, kääntyvä tuoli tai pistekirjoituskone. Apuvälineasioissa auttavat keskussairaaloiden kuntoutusohjaajat sekä Oppimis- ja ohjauskeskus Valteri-koulu Onervan opettajat.

Vakuutusyhtiöt korvaavat työtapaturman, ammattitaudin tai liikennevahingon aiheuttaman näkövamman vuoksi tarpeellisia apuvälineitä.

Valtiokonttori korvaa sotainvalideille ja veteraaneille ne apuvälineet, joiden tarve johtuu sotilastapaturmasta tai -vammasta.

Potilasvakuutuskeskus korvaa sellaiset apuvälineet, joiden tarve on syntynyt terveydenhoidon yhteydessä aiheutuneesta henkilövahingosta.

Näkövammaisten liitto lainaa Daisy-soittimen äänikirjojen ja äänilehtien kuunteluun, p. 09 3960 4040, daisy@nkl.fi.

Julkaisuja apuvälinepalveluista

- Yhtenäiset kiireettömän hoidon perusteet – Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2010:31. Julkaisussa on määriteltä näkövammaisten apuvälinepalvelun perusteet julkisessa terveydenhuollossa.
- Apuvälinepalveluiden laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2003:7.
- Ohjeita terveydenhuollon apuvälinepalveluista - www.terveyskyla.fi/kuntoutumistalol/ammattilaisille/apuvälineet.

Julkisen terveydenhuollon tekemän kielteisen ratkaisun apuvälinehakemukseen voi pyytää kirjallisena, jolloin päätöksen oikeellisuutta voidaan selvittää mm. kantelun tai hallintoriidan avulla (katso luku 3.7).

9 Taloudelliset tuet

9.1 Vammaistuki lapselle (Vammaisetuslaki ja -asetus)

Kela voi myöntää alle 16-vuotiaan vammaistukea, jos lapsi tarvitsee asianmukaisesti todetun sairauden tai vamman vuoksi säännöllistä hoitoa, huolenpitoa ja kuntoutusta. Hoidon ja huolenpidon tarpeen tulee olla tavanomaisista suurempaa verrattuna ikätovereihin ja kestää vähintään 6 kuukautta. Tukea ei myönnetä yksinomaan kustannusten perusteella.

Tuki voidaan myöntää määräajaksi tai siihen asti, kun lapsi täyttää 16 vuotta. Kela ratkaisee asian sen mukaan, kuinka paljon hoitoa, huolenpitoa ja kuntoutusta lapsi tarvitsee. Erityiskustannukset voivat korottaa perustuen korotetuksi tueksi (katso luku 9.4).

Tuen määrät vuonna 2018:

Perustuki 92,14 €/kk.

Kun lapsen vammasta tai sairaudesta aiheutuva hoidontarve on viikoittaista.

Korotettu tuki 215 €/kk.

Kun lapsen vammasta tai sairaudesta aiheutuva hoidontarve on vaativaa tai päivittäin aikaa vievää.

Ylin tuki 416,91 €/kk.

Kun lapsen vammasta tai sairaudesta aiheutuva hoito on ympärivuorokautista.

Ylimpään vammaistukeen on oikeus vaikeasti kuulonäkövammaisilla ja kuurosokeilla lapsilla sekä alle 4-vuotiailla sokeilla lapsilla.

Tukea haetaan Kelasta. Hakemukseen liitetään lääkärinlausunto C. Kun tukeen haetaan korotusta, hakemukseen on liitettävä uusi lääkärintodistus tai muu selvitys, jonka perusteella korotusta haetaan. Vammaistuen saaminen ei riipu vanhempien tai lapsen tuloista tai varallisuudesta. Jos lapsi saa saman sairauden

tai vamman perusteella lakisääteiseen tapaturmavakuutukseen tai liikennevakuutusta koskevaan lainsäädäntöön perustuvaa hoitotukea tai haittalisää taikka ulkomailta vammaistukea vastaavaa etuutta, ne vähennetään vammaistuen määrästä. Muut etuudet tai korvaukset eivät estä tuen saamista. Tukea voidaan maksaa myös lapselle, joka on laitoshoidossa. Vammaistuki on verotonta tuloa.

9.2 Vammaistuki aikuiselle (Vammaisetuslaki ja -asetus)

16 vuotta täyttäneen vammaistuen tarkoitus on helpottaa selviytymistä jokapäiväisessä elämässä, työssä ja opiskelussa. Se on tarkoitettu taloudelliseksi tueksi, kun sairaus tai vamma aiheuttaa haittaa, avuntarvetta, ohjauksen ja valvonnan tarvetta. Erityiskustannukset voivat korottaa perustuen korotetuksi tueksi (katso luku 9.4).

Tuen saaminen edellyttää, että hakijan toimintakyvyn heikkeneminen kestää vähintään vuoden ajan. Toimintakyvyn katsotaan heikentyneen silloin, kun sairaus tai vamma heikentää kykyä huolehtia itsestään, selviytyä välttämättömistä kotitaloustöistä tai selviytyä työ- ja opiskelutehtävistä. Lisäksi edellytetään, että henkilön sairaudesta tai vammasta aiheutuu haittaa, avuntarvetta tai ohjauksen ja valvonnan tarvetta.

Tukea ei voida myöntää, jos henkilö saa

- kansaneläke- tai työeläkelakien mukaista työkyvyttömyyseläkettä, kuntoutustukea, yksilöllistä varhaiseläkettä, vanhuuseläkettä tai varhennettua vanhuuseläkettä
- takuueläkettä
- kuntoutustukea tai vastaavaa etuutta ulkomailta
- täyden työkyvyttömyyden perusteella maksettavaa lakisääteisen tapaturmavakuutuksen, liikennevakuutusta koskevien eri lakien tai sotilasvammalain mukaista jatkuvaa tapaturmaeläkettä, elinkorkoa tai

työkyvyttömyyseläkettä

- sellaista ansionmenetyskorvausta, jota maksetaan, kun liikennevahingon sattumisesta on kulunut vuosi.

Vammaistukea voidaan myöntää takautuvasti enintään kuudelta kuukaudelta. Tukea voidaan maksaa myös niille henkilöille, jotka ovat laitoshoidossa. Vammaistukea maksetaan yleensä vain Suomen sosiaaliturvaan kuuluvalla henkilöllä. Ulkomailta Suomeen muuttaneelle henkilölle vammaistukea voidaan myöntää pääsääntöisesti vasta, kun henkilö on asunut Suomessa kolme vuotta. Tosiasialliseen Suomessa asumiseen rinnastetaan Suomen sosiaaliturvaan kuuluminen sekä asuminen EU- tai ETA-maassa tai Sveitsissä.

Tuen määrät vuonna 2018:

Perustuki 92,14 €/kk.

Kun vammasta tai sairaudesta aiheutuu olennaista haittaa.

Korotettu tuki 215 €/kk.

Kun vammasta tai sairaudesta aiheutuu huomattavaa haittaa tai henkilö tarvitsee henkilökohtaisissa toiminnoissaan säännöllisesti viikoittain toisen henkilön apua, ohjausta tai valvontaa. Avuntarve vain kotitaloustöissä tai asioinnissa ei riitä tuen saamiseen.

Ylin tuki 416,91 €/kk.

Vaikeavammaiselle henkilölle, joka tarvitsee monissa henkilökohtaisissa toiminnoissaan joka päivä paljon toisen henkilön apua, ohjausta tai valvontaa.

Hakemuslomakkeeseen on kirjattava mahdollisimman tarkoin oma avun tarve ja erityiskustannukset. Erityiskustannuksia ovat esimerkiksi sairaanhoito- ja lääkekulut sekä kotipalvelun ja kotisairaanhoidon kustannukset (katso luku 9.4). Näkövammaisen erityiskustannusten ja avuntarpeen osoittamisesta lisätietoa saa Näkövammaisten liiton oikeuksienvälön asianajajilta (katso luku 15).

16 vuotta täyttäneen vammaistuen osalta sokeat henkilöt ovat oikeutettuja ylimpään tukeen. Sokeana pidetään henkilöä, jolta puuttuu suuntausnäkö ja joka ei siten voi näkönsä heikkouden vuoksi liikkua kuin tutussa ympäristössä. Suuntausnäkö puuttuu yleensä, jos näkökyky on 0.04 tai vähemmän tai näkökenttä on supistunut joka puolelta alle 10 asteeseen tai näitä vastaavissa tilanteissa.

Henkilölle, joka on jättänyt varsinaisen työkyvyttömyyseläkkeensä lepäämään, voidaan maksaa palkan lisäksi ylimmän vammaistuen suuruista tukea, jos hän sai eläkettä saavan hoitotukea ennen kuin jätti eläkkeen lepäämään. Tämä oikeus ei koske kansaneläkelain 12 pykälän 4 momentin mukaan sokeuden perusteella Kelasta työkyvyttömyyseläkkeitä saavia. Lepäämisajalta maksettavan ylimmän vammaistuen ohella ei voida maksaa muuta vammaistukea tai eläkettä saavan hoitotukea (katso luku 10.7).

9.3 Hoitotuki eläkkeen saajalle (*Vammaisetuslaki ja -asetus*)

Hoitotuen avulla Kela tukee pitkäaikaisesti sairaan tai vammaisen eläkkeensaajan selviytymistä jokapäiväisessä elämässä sekä hänen toimintakykynsä ylläpitämistä, kuntoutusta ja hoitoa. Tuki korvaa osin myös sairaudesta tai vammaisuudesta aiheutuvia erityiskustannuksia. Hoitotukeen eivät vaikuta eläkkeensaajan ja hänen perheensä tulot eikä omaisuus. Tukea voidaan maksaa myös laitoshoidossa olevalle henkilölle. Hoitotuki on verotonta tuloa.

Eläkettä saavan hoitotukeen on oikeutettu 16 vuotta täyttänyt henkilö, joka saa

- työkyvyttömyyseläkettä tai kuntoutustukea kansaneläkkeenä tai työeläkkeenä
- vanhuuseläkettä tai varhennettua vanhuuseläkettä kansaneläkkeenä tai työeläkkeenä
- täyteen työkyvyttömyyteen perustuvaa

lakisääteisen tapaturmavakuutuksen, liikennevakuutuksen, sotilasvammalain tai sotilastapaturmalain mukaista jatkuvaa eläkettä tai korvausta

- takuueläkettä (katso luku 10.6)
- ulkomailta vastaavia etuuksia.

Hoitotukea ei makseta henkilölle, joka saa osatyökyvyttömyyseläkettä tai osa-aikaeläkettä. Silloin voi olla oikeutettu saamaan 16 vuotta täyttäneen vammaistukea.

Hoitotuki voidaan myöntää, kun eläkkeensaajan toimintakyvyn heikentyminen sairauden tai vamman vuoksi kestää vähintään vuoden ajan ja hänellä on avun tai ohjauksen ja valvonnan tarvetta. Pelkkä avuntarve esimerkiksi kotitaloustöissä tai asioiden hoidossa ei oikeuta hoitotukeen. Toimintakyvyn heikentyminen ei tarkoita samaa kuin työkyvyn heikentyminen. Erityiskustannukset voivat korottaa perustuen korotetuksi tueksi (katso luku 9.4).

Toimintakyvyn heikentymistä ja avun tarvetta arvioidaan

- henkilökohtaisissa toiminnoissa
- kotitaloustöissä
- asiointissa kodin ulkopuolella
- kommunikaatiossa
- sosiaalisissa taidoissa
- kognitiivisissa toiminnoissa.

Avuntarvetta voidaan katsoa olevan myös, jos

- henkilön on selviydyttävä ilman apua joko apuvälineiden tai oman sinnikkyytensä turvin
- toiminnot kestävät tavallista kauemmin
- toimintoihin liittyy turvallisuusriskejä.

Takautuvasti hoitotuki voidaan myöntää yleensä enintään kuuden kuukauden ajalta. Hoitotukea on aina haettava erikseen vammaistuen päättyessä.

Tuen määrät vuonna 2018:

Perustuki 70,52 €/kk.

Edellyttää säännöllistä vähintään viikoittain toistuvaa toisen henkilön apua tai ohjausta ja valvontaa henkilökohtaisissa toiminnoissa. Avuntarve vain kotitaloustöissä ja asiointissa ei oikeuta hoitotukeen.

Korotettu tuki 153,63 €/kk.

Edellytyksenä on monissa henkilökohtaisissa toiminnoissa tarvittava päivittäinen aikaa vievä toisen henkilön apu tai huomattava ohjauksen ja valvonnan tarve.

Ylin tuki 324,85 €/kk.

Edellyttää yhtämittaista hoidon ja valvonnan tarvetta.

Hakemuslomakkeeseen on kirjattava mahdollisimman tarkoin oma avun tarve ja erityiskustannukset. Näkövammaisen erityiskustannusten ja avuntarpeen osoittamisesta lisätietoa saa Näkövammaisten liiton oikeuksienvälönneen asiantuntijoilta (katso luku 15).

Eläkettä saavan hoitotuen osalta sokealla henkilöllä on aina oikeus vähintään perustukseen. Sokeuden määritelmä, katso luku 9.2.

Hoitotukihakemukseen on liitettävä lääkärinlausunto C, joka ei saa olla puolta vuotta vanhempi. B-lausuntokin riittää, jos siinä on asian ratkaisemiseksi vaadittavat tiedot.

9.4 Perustukien korottuminen kustannusten vaikutuksesta

Kun perustuen edellytykset täyttyvät ja erityiskustannusten voidaan arvioida nousevan vähintään korotetun tuen määrään, tuki voidaan myöntää korotettuna. Erityiskustannusten osoittamiseen on hyvä varautua pitämällä kirjaa ja tallettamalla kuitit kaikista näkövammaisuuden ja pitkäaikaisen sairauksien aiheuttamista menoista.

Erityiskustannuksina huomioidaan toimintakykyä heikentävästä sairaudesta tai vammasta välittömästi aiheutuvat tarpeelliset, ylimääräiset ja jatkuvat kustannukset siltä osin kuin henkilö vastaa niistä itse.

Erityiskustannuksina voidaan ottaa huomioon:

1. kotipalvelusta, tukipalvelusta ja kotisairaanhoidosta aiheutuvat kustannukset
2. palveluasumisen tai tuetun asumisen hoito- ja hoivakustannukset
3. laitoshoidon ja sairaalahoidon kustannukset (ei pitkäaikaisen laitoshoidon maksuja)
4. lääkärin tai hammaslääkärin antamasta tai määräämästä hoidosta aiheutuvat kustannukset
5. lääkärin määräämän kuntoutuksen kustannukset
6. hoitoon tai kuntoutukseen liittyvät matkakustannukset, jotka ovat aiheutuneet kohtien 4 ja 5 perusteella
7. sairauden hoitoon määrättyjen lääkkeiden, kliinisten ravintovalmisteiden ja perusvoiteiden kustannukset.

9.5 Sairauspäiväraha korvaa ansionmenetystä (Sairausvakuutuslaki)

Sairauspäiväraha korvaa alle vuoden kestävästä työkyvyttömyyden aiheuttamaa ansionmenetystä.

Kela voi maksaa sairauspäivärahaa, jos työkyvyttömyys on kestänyt yhtäjaksoisesti omavastuuajan, joka on yleensä sairastumispäivä ja 9 seuraavaa arkipäivää. Jos sairausajalta maksetaan palkkaa, Kela maksaa päivärahan työnantajalle.

Hakemuksen liitteeksi tarvitaan lääkärinlausunto. Sairauspäivärahan määrä lasketaan yleensä verotuksessa vahvistettujen tulojen mukaan. Sairauspäivärahaa voi saada myös, vaikka henkilöllä ei olisi lainkaan työ-

tuloja. Sairauspäivärahan määrää voi arvioida verkossa www.kela.fi/laskurit.

Kun sairauspäivärahaa on maksettu 60 arkipäivää, lähettää Kela kirjeen, jossa kerrotaan kuntoutuksen vaihtoehtoista ja järjestäjästä. Jos olet työsuhteessa, sairauspäivärahan maksaminen 90 arkipäivän jälkeen edellyttää työterveyslääkärin lausuntoa työkyvystä. Lausunto tulee toimittaa Kelaan itse. Sairauspäivärahaa maksetaan yleensä enintään 300 arkipäivää (noin vuoden). Tämän jälkeen hakijalla voi olla oikeus työkyvyttömyyseläkkeeseen.

Osasairauspäivärahan tarkoitus on tukea työkyvyttömän henkilön työssä pysymistä ja paluuta työhön. Osa-aikaiseen työhön paluu on vapaaehtoinen järjestely, johon tarvitaan sekä työntekijän että työnantajan suostumus sekä heidän tulee tehdä määräaikainen sopimus osa-aikatyöstä. Hakemuksen lisäksi tarvitaan työterveyslääkärin tai työolotuntevan lääkärin laatima B-lausunto. Työajan on vähennyttävä 40–60 prosenttia aiemmasta. Yrittäjällä työmäärän tulee vähentyä 40–60 prosenttia. Osasairauspäiväraha on suuruudeltaan puolet sairauspäivärahan määrästä.

9.6 Erityishoitorahaa lapsen hoitoon osallistumisen ajalta

Erityishoitorahaa voi hakea Kelasta alle 16-vuotiaan lapsen sairaalahoidon ja siihen liittyvän kotihoidon ajalta. Erityishoitorahan saaminen edellyttää lapsen hoitavalta lääkäriltä D-lääkärinlausuntoa sairauden vaikeudesta sekä vanhemman hoitoon osallistumisen tarpeellisuudesta. Erityishoitorahan tarkoitus on korvata ansionmenetystä, jos joutuu olemaan kokopäiväisesti pois työstä hoidon vuoksi eikä saa palkkaa. Lisätietoja www.kela.fi/erityishoitoraha.

9.7 Lääkekorvaukset

(Sairausvakuutuslaki, laki sähköisestä lääkemääräyksestä)

Kelasta voi saada korvausta lääkkeisiin, jotka lääkäri, hammaslääkäri tai sairaanhoitaja on määrännyt sairauden hoitoon. Lääkkeitä korvataan enintään kolmeksi kuukaudeksi kerrallaan. Erityisen kalliita lääkkeitä (hinta yli 1000 euroa) korvataan enintään kuukau-
deksi kerrallaan. Lisätietoa lääkekorvauksista www.kela.fi/laakkeet.

Yleensä korvauksen saa jo apteekissa, kun apteekki tarkistaa asiakkaan oikeuden korvaukseen Kelan suorakorvaustietojen kyse-
lypalvelusta. Markkinoilla on myös lääkkeitä, jotka eivät ole korvattavia. Tietoa lääkkeiden hinnoista, korvattavuudesta ja keskenään vaihtokelpoisista valmisteista löytyy Kelan lääkehakupalvelusta www.kela.fi/laakehaku.

Kelan korvaamista lääkkeistä saa sairausvakuutuslain mukaisen korvauksen, kun yhteenlasketut vuotuiset lääkekustannukset ylittävät 50 euron alkuomavastuun. Alkuomavastuu voi täytyä jo yhdestä lääkeostosta tai useammasta eri lääkeostosta. Alkuomavastuu ei koske alle 18-vuotiaita.

Kun alkuomavastuu on täyttynyt, lääkekorvaus lasketaan prosentteina lääkkeen hinnasta tai lääkkeelle määritellystä viitehinnasta. Korvausluokat ovat:

- peruskorvaus 40 prosenttia (suurin osa lääkkeitä kuuluu tähän ryhmään)
- alempi erityiskorvaus 65 prosenttia
- ylempi erityiskorvaus 100 prosenttia (lääkekohtainen omavastuuosuus 4,50 euroa/lääke).

Oikeutta lääkkeen erityiskorvaukseen, rajoitettuun peruskorvaukseen tai kliinisen ravintovalmisteen korvaukseen haetaan Kelasta lääkärin kirjoittamalla B-lausunnolla. Korvausoikeus voidaan myöntää, kun lääketieteelliset edellytykset täyttyvät. Hakijalle

toimitetaan uusi Kela-kortti, jossa on merkintä korvausoikeudesta ja sen mahdollisesta määräajasta. Erityiskorvaus voidaan maksaa lääkkeitä, jotka on ostettu sen jälkeen, kun B-lääkärintlausunto on saapunut Kelan toimistoon.

Reseptilääkkeiden kustannuksilla on vuotuinen kattosumma eli lääkekatto, joka vuonna 2018 on 605,13 euroa. Vuotuisen kattosumman täytyttyä asiakas maksaa jokaisesta korvattavasta lääkkeestä 2,50 euroa. Lääkekattoa eivät kartuta lääkkeet, jotka eivät ole korvattavia. Alkuomavastuu kartuttaa lääkekattoa.

Kela seuraa lääkeostoja apteekista saatujen tietojen perusteella. Kun vuotuinen kattosumma on ylittynyt, Kela lähettää tästä tiedon asiakkaalle. Tämän jälkeen lisäkorvauksen saa apteekissa. Asiakkaan on haettava Kelasta lisäkorvausta ainoastaan ostosta, jossa vuotuinen kattosumma ylittyy.

Sähköinen resepti on lääkemääräys, jonka lääkäri laatii ja allekirjoittaa sähköisesti ja tallentaa keskitettyyn tietokantaan, jota kutsutaan Reseptikeskukseksi. Sähköisellä reseptillä lääkkeet voi hakea mistä tahansa apteekista. Täysi-ikäinen henkilö voi katsella omia Reseptikeskuksessa olevia tietojaan osoitteessa www.omakanta.fi. Palveluun kirjaututaan henkilökohtaisilla verkkopankkitunnuksilla, sähköisellä henkilökortilla tai mobiilivarmenteella.

9.8 Terveystieteiden tutkimusmatkojen omavastuu

(Sairausvakuutuslaki)

Sairauden tai kuntoutuksen vuoksi tehtyjen matkojen omavastuuosuus vuonna 2018 on 25 euroa yhteen suuntaan tehdyltä matkalta. Matkojen vuotuinen omavastuuosuus (niin sanottu matkakatto) on 300 euroa. Kela seuraa vuotuisen omavastuuosuuden täyttymistä. Myös omavastuun alle jäävät tarpeelliset matkakulut kartuttavat vuotuista kattosummaa,

joten kaikista matkakustannuksista kannattaa hakea korvausta. Matkakustannukset voivat olla potilaan omia, hänen saattajansa tai perheenjäsenen kustannuksia. Perheenjäsenen kustannusten on liityttävä potilaan hoitoon.

Kelasta voi saada korvausta julkiseen tai yksityiseen sairaanhoitoon liittyvistä matkoista, kun kustannukset yhteen suuntaan ylittävät omavastuun. Myös kuntoutukseen liittyvät matkat korvataan, kun kuntoutus perustuu Kelan tai julkisen terveydenhuollon kuntoutuspäätökseen (katso luku 6.3.4).

Kela maksaa korvauksen yleensä lähimpään lääkäriin ja tutkimus- tai hoitolaitokseen halvimman matkustustavan mukaan. Lähin hoitopaikka on yleensä koti- tai oleskelupaikkakunnan pääterveyskeskus tai lähin yliopistosairaala. Jos asiakas käy lääkärissä käynnin yhteydessä apteekissa, Kela voi korvata lisäkustannukset lähimpään apteekkiin. Erikseen tehtyä lääkkeiden hakumatkaa apteekkiin ei korvata.

Matkasta yleisillä kulkuneuvoilla tai omalla autolla alle 100 km matkasta julkiseen terveydenhuollon yksikköön ei yleensä tarvitse liittää mukaan kuittia tai selvitystä oman auton käyttötarpeesta. Oman auton käytön kustannuksista on mahdollista saada korvausta 0,20 euroa/kilometri. Mikäli tarvitaan taksia, omaa autoa (matkan pituus yli 100 km) tai muuta erityiskulkuneuvoa, hoitopaikan henkilökunnan tulee perustella sen käyttö erillisellä todistuksella. Terveystodistuksella on mahdollisuus kirjoittaa määräaikainen tai toistaiseksi voimassa oleva todistus erityisajoneuvon käyttöä varten. Tämä todistus käy kaikilla julkisen terveydenhuollon yksiköihin tehdyillä matkoilla.

Taksi tilataan välityskeskuksesta

Jos asiakkaalla on oikeus Kelan korvaamaan taksimatkaan, taksi on tilattava oman sairaanhoitopiirin tilausnumerosta, www.kela.fi/nain-tilaat-taksin. Tee tilaus vii-

meistään matkaa edeltävänä päivänä klo 14.00 mennessä. Tilaa matka keskitetystä tilausnumerosta myös silloin, kun tarvitset taksia äkillisesti tai olet unohtanut tilata taksin edellisenä päivänä. Voit tilata yhdellä tilauspuhelulla kaikki tiedossasi olevat matkat seuraavan 14 vuorokauden ajalle.

Matkakorvauksen saa taksissa ja omavastuu on 25 euroa. Mikäli matkaa ei tilata sairaanhoitopiirin tilausnumerosta, maksetaan matkan kokonaisuudessaan itse ja haetaan korvaus Kelasta jälkikäteen. Lisäksi omavastuu on kaksinkertainen eli 50 euroa matkalta eikä se kerrytä vuotuista matkakattoa.

Taksimatkaa varten terveydenhuollon todistus

Taksimatkasta tulee olla terveydenhuollon todistus SV67, todistus matkakorvauksia varten. Taksimatkaa ei yhdistellä muiden asiakkaiden kanssa, jos terveydenhuollon viranomaisen on antanut asiakkaalle oikeuden yksin matkustamiseen.

Oikeus vakiotaksiin

Tutun taksinkuljettajan kyytiin on oikeutettu:

- alle 16-vuotias yksin matkustava lapsi (kyytiin ei yhdistellä muita asiakkaita)
- vaikeasti sairas lapsi (kyytiin ei yhdistellä muita asiakkaita)
- oikeus muiden henkilöiden kohdalla harmitaan aina tapauskohtaisesti. Kun haluat selvittää, voitko käyttää vakiotaksia, soita Kelan palvelunumeroon 020 692 204.

Kyytiin voidaan yhdistää muita asiakkaita, ellei terveydenhuolto ole antanut oikeutta yksin matkustamiseen.

9.9 Terveysthuollon maksukatto

(Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista)

Julkisen terveydenhuollon maksuilla on vuotuinen 689 euron maksukatto. Maksukatto on henkilökohtainen, mutta perheen alle 18-vuotiailta perittävät maksut voi yhdistää toisen huoltajan maksuihin. Maksukaton täyttyä loppuvuoden avohoidon palvelut saa pääsääntöisesti maksutta.

Maksukattoon lasketaan mukaan

- terveyskeskuksen lääkäripalvelujen maksut
- fysioterapiamaksut
- sarjahoidon maksut
- sairaalan poliklinikkamaksut
- päiväkirurgian maksut
- lyhytaikaisen laitoshoidon maksut niin terveydenhuollon kuin sosiaalihuollon laitoksissa
- yö- ja päivähoidon maksut
- kuntoutushoidon maksut.

Maksukattoon ei lasketa mukaan hammashoidon, sairaankuljetuksen, lääkärintodistusten, yksityislääkärin läheteellä tehtävien laboratorio- ja kuvantamistutkimusten (esimerkiksi röntgen-, ultraääni- tai magneettikuvaus) maksuja eikä tulositonnaisia maksuja.

Maksukaton täyttymistä on seurattava itse. Tätä varten voi pyytää terveyskeskuksesta tai sairaalasta seurantakortin. Alkuperäiset maksukuitit on kuitenkin säilytettävä, sillä ne on esitettävä tarvittaessa ennen kuin saa todistuksen maksukaton täyttymisestä. Todistuksen antaa terveyskeskus tai muu julkinen terveydenhuollon yksikkö.

Huomattava on, että hoitavan lääkärin määrittelemät pitkäaikaisesti tarvittavat hoitotarvikkeet ja -välineet on luovutettava maksutta niitä tarvitsevien käyttöön terveyskeskuksesta. Tällaisia hoitotarvikkeita ja -välineitä ovat esimerkiksi diabeetikon hoitovälineet (verensokeriliuskat, virtsantutkimusliuskat,

insuliiniruiskut), avannepotilaan hoitovälineet, sääri- ja makuuhaavan hoitotarvikkeet sekä vaipat, katetrit ja virtsankerääjät.

9.10 Verotus

(Tuloverolaki)

9.10.1 Veronmaksukykyyn alentumisvähennys

Jos henkilön veronmaksukyky on hänen ja hänen perheensä tulot ja varat huomioon ottaen erityisistä syistä oleellisesti vähentynyt, hän voi vaatia veronmaksukykyyn alentumisvähennystä. Erityisiä syitä voivat olla esimerkiksi elatusvelvollisuus, työttömyys tai sairaus. Vähennyksen myöntämiseen vaikuttaa henkilön ja hänen perheensä kokonaistilanne.

Yksinomaan sairaudesta aiheutunut olennainen veronmaksukykyyn alentuminen voi olla vähennysperusteena silloin, kun verovelvollisen ja hänen perheensä yhteenlaskettujen sairauskustannusten määrä verovuonna on vähintään 700 euroa. Lisäksi sairauskustannusten on oltava vähintään 10 prosenttia verovelvollisen pääomatulojen ja ansiotulojen yhteismäärästä. Vähennyksen määrä riippuu sairauskulujen ja kokonaistulojen määrästä. Vähennyksen määrä on enintään 1 400 euroa.

Lisätietoja saa Verohallinnolta sekä www.vero.fi.

9.10.2 Invalidivähennys

Invalidivähennykseen on oikeus, jos vamman tai sairauden haitta-aste on vähintään 30 prosenttia. Invalidivähennyksen saamiseksi on liitettävä veroilmoitukseen lääkärintodistus B, johon on merkitty haitta-aste, sen alkamisajankohta ja tieto haitan pysyvyydestä. Jatkossa verohallinto tekee vähennyksen automaattisesti. Haitta-asteen muuttuessa on toimitettava Verohallinnolle uusi lääkärintodistus. Invalidivähennystä voi hakea takautuvasti viiden vuoden ajalta.

Täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavan henkilön haitta-asteeksi katsotaan 100 prosenttia ja osatyökyvyttömyyseläkettä saavan haitta-asteeksi 50 prosenttia, ellei lääkärin todistuksella haitta-astetta osoiteta suuremmaksi. Henkilö säilyttää oikeutensa vähennykseen senkin jälkeen, kun työkyvyttömyyseläke muuttuu vanhuuseläkkeeksi.

Valtionverotuksessa täyden vähennyksen määrä on 115 euroa. Vähennys tehdään valtion tuloverosta, joten sen saa myös eläketulosta. Kunnallisverotuksessa täysi vähennys on 440 euroa ansiotulosta. Lisätietoja saa Verohallinnolta ja www.vero.fi.

9.10.3 Kotitalousvähennys

Kun ostaa palveluja kotiin tai vapaa-ajan asuntoon, osan kuluista voi vähentää verotuksessa. Vähennyksen saa tavanomaisesta kotitalous-, hoiva- ja hoitotyöstä, kunnosapito- ja perusparannustyöstä sekä tietotekniikan asennus- ja neuvontapalveluista. Lisäksi yksityisessä palveluasunnossa voi saada vähennyksen kotitalous- sekä hoiva- ja hoitotyöstä, jos työ tapahtuu henkilön omassa huoneessa ja työ on ostettu yksityiseltä palvelun tuottajalta. Vähennysoikeus koskee myös omien tai puolison vanhempien kodissa tai vapaa-ajan asunnossa teetettävää työtä. Vähennys myönnetään sinä vuonna, jona työkorvaus tai palkka ja palkan sivukulut on maksettu.

Kotitalousvähennyksenä voi vuonna 2018 vähentää 20 prosenttia maksetusta palkasta sekä palkan sivukulut tai 50 prosenttia ennakoperintärekisteriin kuuluvalla yrittäjällä tai yritykselle maksetusta työkorvauksesta. Vähennystä saa vain työn osuudesta, ei materiaaleista. Kotitalousvähennyksen enimmäismäärä vuonna 2018 on 2 400 euroa vuodessa. Pariskunta voi saada yhteensä 4 800 euron vähennykset. Vähennyksessä on 100 euron omavastuu.

Vähennystä ei saa, jos työn suorittava yritys ei kuulu ennakoperintärekisteriin tai jos työtä varten on saatu muun muassa palveluseteli, omaishoidon tukea tai asunnon korjausavustusta. Vähennykseen ei ole oikeutta myöskään, jos korvaus työstä maksetaan muulle kuin yksityiselle henkilölle tai yritykselle. Yleishyödylliselle yhteisölle tavanomaisesti kotitaloustyöstä tai hoiva- ja hoitotyöstä maksettu korvaus on kuitenkin vähennyskelpoinen.

Kannattaa aina selvittää etukäteen onko teetetystä työstä oikeus saada vähennys. Lisätietoja Verohallinnolta ja www.vero.fi.

9.10.4 Sosiaalipalvelujen arvonlisäverottomuus

Yksityinen palveluntuottaja voi myydä sosiaalipalveluja arvonlisäverottomasti, jos toiminta on sosiaaliviranomaisten valvoma ja palvelu myydään sosiaalihuollon tarpeessa olevalle henkilölle, jonka toimintakyky on alentunut. Palveluntuottajan ja asiakkaan on tehtävä palvelusuunnitelma sekä palvelusopimus siitä, että palvelu tuotetaan sosiaalihuoltopalveluna. Silloin kun asiakas hankkii palvelut suoraan yksityiseltä palvelun tuottajalta, palvelun tuottaja vastaa siitä, että arvonlisäverottomuuden ehdot täyttyvät. Lisätietoja saa verotoimistoista.

9.10.5 Opaskoira tulonhankkimisvähennyksenä

Opaskoiran käyttäjällä on mahdollisuus hakea tulonhankkimiskuluina sotasokeille määritellyn kulukorvauksen ja opaskoirakoulun myöntämän kulukorvauksen erotusta, mikäli opaskoira on välttämätön työstä selviytymiseksi. Vähennystä voi pyytää ainoastaan palkkatulosta. Työn tekemisen ja palkkatulon hankkimisen tulee vaatia liikkumista. Kulloinkin voimassa olevan sotasokeille määritellyn kulukorvauksen voi tarkistaa Valtiokonttorista.

9.11 Yleinen asumistuki (Laki yleisestä asumistuesta)

Pienituloinen ruokakunta voi saada yleistä asumistukea asumismenojensa vähentämiseksi. Ruokakunnan muodostavat samassa asunnossa asuvat henkilöt. Asumistuki myönnetään ruokakunnalle yhteisesti. Omaisuus ei vaikuta yleiseen asumistukeen, mutta pääomatulot otetaan huomioon. Ruokakuntaan kuuluvien alle 18-vuotiaiden lasten tulot vaikuttavat asumistuen määrään vain silloin, jos alle 18-vuotias lapsi hakee asumistukea yksin tai puolisonsa kanssa.

Yleinen asumistuki on 80 prosenttia hyväksyttävien asumismenojen ja perusomavastuun erotuksesta. Hyväksyttävillä asumismenoilla on laissa määrätty enimmäismäärät, joihin vaikuttavat asunnon sijaintikunta ja ruokakunnan koko. Jos vammaisen henkilö tarvitsee paljon tilaa vieviä apuvälineitä tai avustajan, Kela voi hyväksyä enimmäisasumismenot yhtä henkilöä suuremman henkilöluvun mukaan, kuin mitä ruokakunnan koko on.

Yleistä asumistukea haetaan Kelasta. Asumistuen määrän voi arvioida laskurilla verkkosivuilla www.kela.fi/laskurit.

Tuki tarkistetaan vuoden välein. Välitarkastuksia tehdään, kun ruokakunnan olosuhteissa tapahtuu muutoksia, jos esimerkiksi tulot pienenevät 200 euroa kuukaudessa tai nousevat 400 euroa kuukaudessa tai enemmän. Tuen saajan on itse ilmoitettava olosuhteissaan tapahtuvista muutoksista.

9.12 Eläkkeensaajan asumistuki (Laki eläkkeensaajan asumistuesta)

Kela voi myöntää eläkkeensaajan asumistukea pienituloiselle eläkkeensaajalle. Kaikilla eläkkeensaajilla, esimerkiksi osatyökyvyttömyyseläkkeellä olevalla, ei kuitenkaan ole oikeutta

saada eläkkeensaajan asumistukea. Tällöin on mahdollista hakea yleistä asumistukea.

Eläkkeensaajan asumistuki on 85 prosenttia huomioonotettavista asumismenoista, joista on vähennetty perusomavastuun ja tulojen mukaan määräytyvän lisäomavastuun yhteismäärä. Tuen määrä riippuu asumismenojen lisäksi hakijan perhesuhteista sekä tulojen ja omaisuuden määrästä. Omassa käytössä olevaa asuntoa ei lueta omaisuudeksi. Eläkkeensaajan asumistuki on verotonta tuloa. Sitä voidaan maksaa takautuvasti enintään puolen vuoden ajalta. Julkiseen laitoshoitoon siirtymisen jälkeen henkilö voi saada tukea aikaisempaa asuntoa varten yhdeksän kuukauden ajan, jos asumismenot edelleen jatkuvat.

Tuki tarkistetaan aina kun olosuhteissa on tapahtunut muutos tai vähintään kahden vuoden välein. Olosuhteissa tapahtuvista muutoksista on itse ilmoitettava Kelaan.

9.13 Toimeentulotukea haetaan Kelasta (Toimeentulotukilaki)

Jos henkilön tulot ja varat eivät riitä välttämättömiin jokapäiväisiin menoihin, voi hänellä olla oikeus toimeentulotukeen. Toimeentulotuki on viimesijainen toimeentuloturvan muoto ja se on tarkoitettu väliaikaiseksi tukimuodoksi, kunnes henkilö saa hänelle kuuluvia ensisijaisia etuuksia. Perustoimeentulotukea haetaan Kelasta. Täydentävä toimeentulotuki haetaan oman kunnan sosiaalitoimesta.

Tuen määrä lasketaan hyväksyttävien menojen ja tulojen välisenä erotuksena. Hyväksyttäviin menoihin kuuluu perusosa, joka vuonna 2018 on yksin asuvalla 491,21 euroa kuukaudessa. Perusosalla tuen hakijan pitää kattaa esimerkiksi ravinto- ja vaatemenot, puhelimen käyttö sekä harrastus- ja virkistystoiminta. Perusosan lisäksi hyväksyttäviä menoja ovat esimerkiksi asumismenot, kuten vuokra tai

vastike, vesimaksu, sähkölasku ja kotivakuutusmaksu sekä vähäistä suuremmat julkisen terveydenhuollon menot.

Täydentävään toimeentulotukeen lasketaan perustoimeentulotukeen sisällyttämättömät asumismenot ja menot, jotka aiheutuvat hakijan tai hänen perheensä erityisistä tarpeista tai olosuhteista, jotka katsotaan tarpeellisiksi toimeentulon turvaamiseksi tai itsenäisen suoriutumisen edistämiseksi. Kunnat myöntävät lisäksi **ehkäisevää toimeentulotukea**, jonka perusteista ne päättävät itse.

9.14 Talous- ja velkaneuvonta sekä sosiaalinen luototus

(Laki sosiaalisesta luototuksesta, laki talous- ja velkaneuvonnasta)

Talous- ja velkaneuvonta on lakisääteinen, asiakkaille maksuton palvelu. Neuvontaa järjestävät ensisijaisesti kunnat. Lisätietoja omasta kunnasta sekä www.kkv.fi.

Kunnat voivat halutessaan osana sosiaalihuoltoa myöntää **sosiaalisia luottoja**. Sosiaalinen luotto on tarkoitettu pienituloiselle ja vähävaraiselle henkilölle, joka ei voi saada kohtuuhintaista luottoa, mutta pystyy kuitenkin suoriutumaan luoton takaisinmaksusta.

10 Eläketurva

(Kansaneläkelaki, työeläkelait)

10.1 Eläkkeistä lyhyesti

Lakisääteinen eläkejärjestelmä koostuu työeläkkeestä sekä Kelan maksamista eläkkeistä (kansaneläke ja takuueläke). Työeläke on ansioiden mukaan kertyvä eläke. Kansaneläke täydentää toimeentuloa, jos kertynyt työeläke on pieni. Takuueläke varmistaa Suomessa asuvalle henkilölle vähimmäiseläkkeen.

Työeläkejärjestelmään kuuluvia eläkkeitä:

- Vanhuuseläke on etuus, joka mahdollistaa ikääntyneen jäämisen pois työelämästä.
- Osittainen varhennettu vanhuuseläke on mahdollinen kaikille 61-vuotiaille ja vanhemmille. Osittainen varhennettu vanhuuseläke korvaa entisen osa-aika-eläkkeen.
- Työkyvyttömyyseläke korvaa pitkäaikaisen työkyvyttömyyden aiheuttamaa ansiotulojen menetystä.
- Kuntoutustuki on määräaikainen työkyvyttömyyseläke.
- Työuraeläkettä voi hakea 63-vuotiaana vähintään 38 vuoden työskentelyn jälkeen, jos on työskennellyt rasittuneisuutta ja kuluneisuutta aiheuttavassa työssä ja työkyky on heikentynyt.
- Perhe-eläkettä maksetaan edellytysten täyttyessä kuolleen henkilön puolisolle ja alaikäisille lapsille.
- Lakisääteistä pakollista eläketurvaa on mahdollista täydentää itse hankitulla lisäeläketurvalla.

Työeläkkeistä saa lisätietoa työeläkelaitoksesta. Kela neuvoo kansaneläkeasioissa.

10.2 Kun tulet vanhuuseläkeikään

Vanhuuseläkettä on haettava. Samalla hakemuksella voi hakea sekä työ- että kansaneläkettä. Työntekijän vanhuuseläke alkaa aikaisintaan sitä seuraavan kuukauden alusta, jona työntekijä on täyttänyt vanhuuseläkkeen saamiseen oikeuttavan iän ja lopettanut työn, jonka perusteella hän hakee vanhuuseläkettä. Yrittäjän vanhuuseläke alkaa aikaisintaan sitä seuraavan kuukauden alusta, jona yrittäjä on täyttänyt vanhuuseläkkeen saamiseen oikeuttavan iän. Yrittäjätoimintaa ei tarvitse lopettaa.

Työkyvyttömyyseläke muuttuu automaattisesti vanhuuseläkkeeksi. Työkyvyttömyyseläkkeen aikana työskentelystä

kertyneen eläkkeen saa maksuun hakemuksella.

Vammaistuki loppuu, kun vanhuuseläke alkaa. Eläkettä saavan hoitotukea on haettava erikseen (katso luku 9.3). Myös eläke sokeuden perusteella eli niin sanottu sokkoeläke loppuu ja muuttuu kansaneläkkeeksi (katso luku 10.3). Kansaneläkkeen määrä riippuu työeläkkeesi määrästä. Vanhuuseläkkeen aikana työskentelystä karttuneen eläkkeen voi hakea maksuun vasta oman ikäluokan vakuuttamisvelvollisuuden yläikärajassa (68–70 vuotta). Työntekoa ei tällöin tarvitse lopettaa.

10.3 Kansaneläke Kelasta

Kansaneläkettä voi saada Suomessa asuva henkilö, joka ei saa lainkaan työeläkettä tai jonka työeläke jää pieneksi. Kansaneläke pienenee työeläkkeen kasvaessa. Myös ulkomailla asuttu aika saattaa vaikuttaa kansaneläkkeen määrään. Täysi kansaneläke yksin asuvalle henkilölle on 628,85 euroa kuukaudessa. Kansaneläkejärjestelmästä maksetaan vanhuuseläkettä 65 vuotta täyttäneille. www.kela.fi/kansanelake.

10.4 Työeläke kertyy työssäolon ja ansioiden mukaan

Työeläkettä saa henkilö, jolle on kertynyt ansioiden perusteella eläkettä työsuhteessa tai yrittäjätoiminnassa. Työeläkejärjestelmän mukaiselle vanhuuseläkkeelle voi jäädä aikaisintaan oma ikäluokan alimmassa vanhuuseläkeikässä, yleensä 63–65 vuotta. Työeläkkeen suuruus määräytyy ansioiden mukaan. Yksityisen alan työeläkelaitokset lähettävät työeläkeotteen pääsääntöisesti joka kolmas vuosi. Työeläkeotteessa kerrotaan työhistoria ja karttuneen eläkkeen määrä. Voit pyytää työeläkeotteen omasta työeläkelaitoksestasi. Työeläkeote on koska tahansa luettavissa myös verkossa osoitteesta www.tyoelake.fi. Omien tietojen esille saaminen edellyttää

palveluun kirjautumista esim. henkilökohtaisilla verkkopankkitunnuksilla.

Yrittäjä vastaa oman eläkevakuutuksensa järjestämisestä. Yrittäjä vakuuttaa toimintansa yrittäjän eläkelain (YEL) mukaisesti. Yrittäjä voi ottaa eläkevakuutuksensa joko työeläkevakuutusyhtiöstä tai eläkekassasta, jos hänen alallaan toimii sellainen. Yrittäjän eläkevakuutuksen perustana on YEL -työtulo. Tulo kannattaa mitoittaa oikein, sillä se vaikuttaa muun muassa tulevan eläkkeen, sairausvakuutuslain mukaisten päivärahojen sekä mahdollisen työttömyyskorvauksen määrään. Lisätietoja eläkeyhtiöistä ja Näkövammaisten liiton yrittäjäyhteisöiltä.

10.5 Eläke sokeuden perusteella

Sokean henkilön (määritelmä kohdassa 9.2) tulisi saada kansaneläkelain mukainen työkyvyttömyyseläke kansaneläkelain 12 pykälän 4 momentin mukaan. Tämän momentin mukainen eläke oikeuttaa ansiosidonnaisiin sairaus-, työttömyys- ja vanhempainetuuksiin sekä työhallinnon palveluihin ja lisäksi tekemään palkkatyötä ilman ansiorajoituksia. Tämä eläke on eläkevähenteinen eli jos saat esim. työkyvyttömyyseläkettä työeläkelakien perusteella, se vähentää sokean eläkkeen määrää. Myös osa etuuksista, esimerkiksi työttömyysetuus, ovat eläkevähenteisiä eli saadun eläkkeen määrä vähennetään etuudesta. Mikäli sokea henkilö saa Kelan työkyvyttömyyseläkettä jonkin muun kuin edellä mainitun lainkohdan perusteella, voi hän pyytää myöntöperusteen tarkistamista Kelasta. Takautuvasti tarkistus on mahdollista tehdä enintään puolen vuoden ajalta.

10.6 Takuueläke (Laki takuueläkkeestä)

Takuueläke (775,27 e/kk vuonna 2018) parantaa kaikkein pienituloisimpien eläkeläisten toimeentuloa. Jos eläkkeensaajan kaikki eläk-

keet ennen verotusta ovat yhteensä enintään 768,59 e/kk, maksetaan puuttuva osa takuueläkkeenä. Takuueläkkeen suuruuteen vaikuttavat kaikki muut henkilön saamat eläkkeet, myös ulkomailta saadut eläkkeet. Takuueläke otetaan tulona huomioon muun muassa asumistuen ja toimeentulotuen määrittelyssä. Takuueläkettä haetaan Kelasta ja sillä on kuuden kuukauden takautuva hakuaika.

Takuueläkkeen saaja on oikeutettu sairauspäivärahaan, jos

- henkilö on alle 68-vuotias ja on työssä eläkkeelle siirtymisen jälkeen ja tulee työkyvyttömäksi työhön, jota eläkkeellä ollessaan tekee
- takuueläke on myönnetty sokealle tai liikuntakyvyttömälle henkilölle kansaneläkelain 12 pykälän 4 momentin mukaisen työkyvyttömyyseläkkeen perusteella
- takuueläke on myönnetty eri lakien mukaisen täyden työkyvyttömyyden perusteella.

Takuueläkkeen saajalla on pääsääntöisesti oikeus kuntoutusrahaetuuteen. Oikeutta ei kuitenkaan ole henkilöllä, joka on saanut takuueläkkeen sillä perusteella, että on täyttänyt 62 vuotta ja saa vanhuuseläkettä tai varhennettua vanhuuseläkettä. Oikeutta ei myöskään ole 65 vuotta täyttäneellä maahanmuuttajalla.

Työssä käyvän sokean henkilön, joka saa kansaneläkelain 12 pykälän 4 momentin mukaista työkyvyttömyyseläkettä ja takuueläkettä, kuntoutusraha määräytyy ensisijaisesti tulojen perusteella. Toissijaisesti kuntoutusraha voi määräytyä edeltävän etuuden ja viime kädessä vähimmäismäärän perusteella. Takuueläkkeellä ei ole vaikutusta kuntoutusrahan määrään tässä tapauksessa.

Takuueläke voidaan lakkauttaa erityisestä syystä. Erityisenä syynä voidaan pitää sitä, että eläkkeensaaja menettäisi suuremman muualta maksettavan etuuden. Lakkauttaminen

edellyttää, että eläkkeensaaja pyytää lakkauttamista kirjallisesti. Pyynnöstä lakkautettu takuueläke voidaan myöntää uudelleen hakemuksesta. www.kela.fi/kansanelake.

10.7 Eläkeläisen oikeus ansiotuloihin ja eläkkeen lepäämään jättäminen *(Laki työkyvyttömyyseläkkeellä olevien työhön paluun edistämisestä)*

Vanhuuseläkettä saava voi olla työssä ilman rajoituksia, mutta työtulot vaikuttavat silloinkin eläkkeen verotukseen ja mahdolliseen asumistukeen.

Työtulot ja yrittäjätulot vaikuttavat työkyvyttömyyseläkkeen maksamiseen (sekä kansan- että työeläkejärjestelmässä), eläkkeensaajan asumistukeen sekä eläkkeiden verotukseen. Työkyvyttömyyseläkkeen lisäksi voi ansaita 737,45 euroa kuukaudessa. Työeläkkeensaajan ansioraja voi olla korkeampi. Henkilökohtaisen ansiorajansa voi tarkistaa työeläkelaitokselta ennen ansiotyön alkua. Jos ansiot ylittävät nämä rajat, eläkkeen voi jättää lepäämään vähintään kolmen kuukauden ja enintään kahden vuoden ajaksi. Lepäämässä olevaa eläkettä ryhdytään maksamaan uudelleen, jos työnteko lakkaa tai ansiotulot jäävät alle edellä mainittujen tulo-rajojen. Tästä on kuitenkin ilmoitettava eläkelaitokselle.

Työkyvyttömyyseläkkeensä lepäämään jättäville henkilölle maksetaan ylintä vammaistukea 416,91 euroa kuukaudessa ajalta, jolta eläkkeiden maksaminen on keskeytyneenä. Vammaistuki maksetaan vain niille, jotka ovat eläkkeellä ollessaan saaneet eläkettä saavan hoitotukea. Vaikka eläke olisi lepäämässä, henkilö kuuluu edelleen eläkkeensaajan asumistuen piiriin.

II Heikentynyt näkö ja työ

(Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta, valtioneuvoston asetus julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta, laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusraha-etuuksista, laki työkyvyttömyyseläkkeellä olevien työhönpaluun edistämisestä, yhdenvertaisuuslaki)

Näkövammaisten liiton Työelämäpalvelut ohjaa ja neuvoo työelämän eri vaiheissa. Näkövammaisten työllisyyden edistäminen on tukea ammatinvalinnassa ja työllistymisvaiheessa, työssä jaksamisessa ja yrittäjyyden suunnittelussa. Tukea on saatavilla myös käsi-työntekijöiden yrittäjyyteen.

Työelämäpalveluista saat tietoa työn mukautusratkaisuista, ammatillisen kuntoutuksen mahdollisuuksista sekä työn mukauttamisratkaisuihin ja kuntoutukseen liittyvistä tukimuodoista ja eläkkeistä.

Työttömyysturvaa koskeissa asioissa ja oikeusvaatimuksissa Näkövammaisten liitossa avustavat työelämäpalvelujen työntekijät sekä tarvittaessa oikeuksienvälontalakimies. Työelämäpalveluihin ja oikeuksienvälontalakimieheen voit myös ottaa yhteyttä jos epäilet joutuneesi syrjityksi vammaisuutesi takia työelämässä tai työnhaussa.

Lisätietoja Näkövammaisten liiton nettisivuilta www.nkl.fi/fi/etusivu/palvelut_nakovammaille/tyo.

II.1 Työn mukautusratkaisut ja ammatillinen kuntoutus

Työn kuormitustekijöitä selvitetessä on olennaista kunkin yksilöllisen työtilanteen kartoitus ja toiminnallisen näön tutkiminen. Kartoituksesta edetään kuormitusta vähentäviin tai poistaviin yksilöllisiin työn ja työpaikan mukauttamisratkaisuihin. Näitä voivat olla työn / työtehtävien organisointi, työajan

mukautukset, työympäristön mukautukset, apuvälineet ja apuvälineiden käytönohjaus, työmatkojen järjestäminen ja työn toimiva organisointi.

Näkövammaisten henkilöiden työssä jatkamisen ja jaksamisen kannalta olennaista on työn ongelmien oikeiden syiden tunnistaminen ja tunnistaminen sekä tunnistamisen jälkeen toimiminen ja pääsy ammatillisen kuntoutuksen toimien piiriin. Ammatillinen kuntoutus monine toimenpiteineen auttaa työkyvyn säilymisessä ja sen parantamisessa työntekijöitä, yrittäjiä, työttömiä työnhakijoita ja opiskelijoita.

Ammatillista kuntoutusta voivat järjestää Kela ja työeläkelaitokset. Sen tavoitteena on työ- ja ansiokyvyn tukeminen ja parantaminen sekä työkyvyttömyyden estäminen. Ammatillisen kuntoutuksen toimenpitein pyritään mahdollistamaan työelämään pääsy, turvaamaan työelämässä pysyminen ja sinne palaaminen esimerkiksi pitkän sairausloman jälkeen. Liikkeelle voidaan lähteä ja usein lähdetään ammatillisella kuntoutuspalvelulla, joka on Kelan ammatillista kuntoutusta. Ammatillisena kuntoutuksena voivat sekä Kela että työeläkelaitokset kustantaa työkokeilua, täydentävää ja uudelleenkoulutusta ja elinkeinotukea.

Yhdenvertaisuuslain 15§:n mukaan työnantajan on tehtävä asianmukaiset ja kulloisessakin tilanteessa tarvittavat kohtuulliset mukautukset, jotta vammaisen henkilö voi yhdenvertaisesti työskennellä, suoriutua työtehtävistä ja edetä työuralla. Kohtuulliset mukautukset ovat eri asia kuin varsinaiset esteettömyystoimenpiteet, ne ovat konkreettisesti tilanteessa kutakin henkilöä varten tehtäviä yksilöllisiä toimenpiteitä. Näin erilaiset mukautusratkaisut täydentävät esteettömyystoimenpiteitä.

Työelämässä mukautukset voivat kohdistua esimerkiksi työoloihin ja työn organisointiin, työmenetelmiin, apuvälineisiin sekä

koulutuksen ja työtä koskevan opastuksen järjestämiseen vammaisen henkilön yksilölliset tarpeet huomioon ottaen. Käytännössä mukautukset voivat olla esimerkiksi työpäivän esteettömyyteen liittyviä toimia, työtilojen valaistuksen muuttamista, työpisteen siirtäminen helppokulkuisempaan paikkaan tai työpöydän tai työvälaineiden asentaminen vammaiselle työntekijälle sopivaksi. Tiedonsaannin esteettömyyden turvaamiseksi mukautuksena kysymykseen voivat tulla erilaiset tietotekniset ratkaisut. Vammaisen henkilön työntöön mahdollistaminen työaikajärjestelyillä voi samaten joissakin tilanteissa olla pykälässä tarkoitettu kohtuullinen mukautus.

Työnantajan toiminnan luonne vaikuttaa siihen, minkälaiset mukautukset ovat käytännössä mahdollisia ja siten pykälässä tarkoitettuihin tavoin asianmukaisia ja kohtuullisia. Vammaisen henkilön mahdollisesti tarvitsemat mukautukset eivät työntekijää haettaessa saa vaikuttaa työhönottopäätökseen. Jos ansioitunein työnhakija on vammaisen, hänen syrjäyttämisenä kohtuullisten mukautusten tekemisvelvoitteen vuoksi on ehdotetussa laissa tarkoitettua syrjintää.

Toimivat ja saavutettavat työterveyshuollon palvelut ovat työssä jatkamisen ja työhyvinvoinnin kannalta olennainen tekijä. Työterveyshuoltolain mukaan työterveyshuollon on sovitettava yhteen työkykyyn ja työhön paluuseen liittyviä hoito- ja kuntoutustoimenpiteitä sekä edistää vajaakuntoisen työssä selviytymistä. Työn ja työympäristöjen mukauttamisratkaisut ovat hyvin yksilöllisiä ja on tärkeää, että niiden suunnittelussa on mukana näkövammaisen työntekijä itse. Työntekijän tai yrittäjän on tärkeää tietää ratkaisusta ja mahdollisuuksista omassa tilanteessaan. Niistä kertominen esimerkiksi työkykyneuvottelussa työterveyslääkärille ja esimiehelle mahdollistaa ratkaisut työpaikalla käytäntöön.

Kaikissa tapauksissa mukautusratkaisuilla ja ammatillisen kuntoutuksen toimilla työkykyä ei voida parantaa tai säilyttää. Henkilö voi tulla työkyvyttömäksi työhönsä tai vakiintuneeseen ammattiinsa.

11.2 Työsyrijintä

Työsyrijintää voi esiintyä työsuhteen aikana, ennen sitä (rekrytointi) tai se voi liittyä työsuhteen päättymiseen (syrjivä irtisanomis- tai purkuperuste). Lähtökohtaisesti henkilön vammaisuuteen liittyvä muita epäsuotuisampi kohtelu on välitöntä syrjintää. Erilaiseen kohteluun voi kuitenkin olla laissa säädetty oikeuttamisperuste, joka edellyttää, että kohtelu perustuu työtehtäviä koskeviin todellisiin vaatimuksiin ja kohtelu on oikeasuhtaista oikeutettuun tavoitteeseen pääsemiseksi, esim. näkövammaisen ei voi toimia bussinkuljettajana. Välillistä syrjintää sen sijaan voi olla näennäisesti yhdenvertainen sääntö, peruste tai käytäntö joka saattaa henkilön muita epäedullisempaan asemaan hänen vammansa takia. Syrjintää on myös kohtuullisten mukautusten epääminen sekä se, ettei työnantaja puutu havaitsemaansa tai tietoonsa tulleeseen työssä tapahtuvaan häirintään (epäasiallinen kohtelu ja kiusaaminen). Myös esimiesasemassa olevan henkilön ohje tai käsky syrjiä on syrjintää, silloin kun se liittyy esim. henkilön vammaisuuteen.

Yhdenvertaisuuslaissa kielletään myös ns. läheissyrijintä, joka tarkoittaa että syrjivän menettelyn peruste ei liity syrjityksi tulleen henkilöön itseensä vaan johonkuhun toiseen (esim. vammaisen lapsen vanhempi kokee syrjintää työpaikalla lapsensa vammasta johtuen).

Työelämäpalvelut sekä oikeuksienvälvontalakimies neuvovat ja avustavat näkövammaisia ja heidän läheisiään työsyrijintään liittyen. Työsyrijintä kuuluu aluehallintoviranomaisten toimivaltaan. Apua ja neuvoja saa myös alue-

hallintoviraston työsuojelun vastuualueiden valtakunnallisesta puhelinpalvelusta numerosta 029 501 6620 sekä yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistosta.

11.3 Jos mietit työkyvyttömyyseläkettä

Juttele asiasta hoitavan lääkärin kanssa ja ota yhteyttä omaan eläkelaitokseen, josta voit pyytää arvion työkyvyttömyyseläkkeen määrästä ja toimintaohjeita. Työkyvyttömyyseläkkeen määrä poikkeaa työeläkeotteesta olevasta karttuneesta eläkkeestä, sillä työkyvyttömyyseläkkeeseen lasketaan myös niin sanottu tulevan ajan karttuma. Omalta eläkelaitokselta kannattaa pyytää myös arvio ansiorajasta, mitä voi täyden työkyvyttömyyseläkkeen lisäksi ansaita. Tällöin voit arvioida toimeentuloasi työkyvyttömyyseläkkeellä. Vastaavan laskelman voi pyytää myös osatyökyvyttömyyseläkkeestä.

Työkyvyttömyyden määrittää aina lääkäri. Työkyvyttömyyseläkettä haetaan työeläkelaitokselta. Eläkelaitoksen on ennen työkyvyttömyyseläkepäättöksen antamista selvitettävä henkilön oikeus työeläkelakien mukaiseen ammatilliseen kuntoutukseen. Huomaa, että työttömäksi jääminen ei ole peruste saada työkyvyttömyyseläkettä, vaan työkyvyn tulee olla alentunut.

11.4 Työkyvyttömyyseläke ja osatyökyvyttömyyseläke

Työkyvyttömyyseläkkeellä korvataan pitkäaikaisen työkyvyttömyyden aiheuttamaa ansiotulojen menetystä. Yleensä työkyvyttömyyseläkettä edeltää 300 päivän sairauspäivärahakausi. Työkyvyn heikentymistä arvioidaan lääkärinlausunnon perusteella. Arvioinnissa otetaan huomioon myös sosiaalitaloudelliset seikat, kuten hakijan koulutus, työhistoria sekä ikä.

Täysi työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää toistaiseksi tai määräajaksi, jolloin se on nimeltään kuntoutustuki. Osatyökyvyttömyyseläke tai osakuntoutustuki on mahdollista vain työeläkejärjestelmässä eli niitä ei voi saada kansaneläkkeenä.

Työkyvyttömyyseläke muuttuu vanhuuseläkkeeksi

- työeläkkeensaajan oman ikäluokan alimassa vanhuuseläkeiässä, jos eläke on alkanut vuonna 2017 tai myöhemmin,
- 63 vuoden iässä, jos eläke on alkanut 2006–2016 tai
- 65 vuoden iässä, jos eläke on alkanut ennen vuotta 2006.

Kansaneläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläke muuttuu vanhuuseläkkeeksi eläkkeensaajan täyttäessä 65 vuotta. (Vanhuuseläkkeestä ja sen hakemisesta luku 10.2)

Kansaneläkejärjestelmässä työkyvyttömyyseläkettä maksetaan, jos henkilö ei saa muuta eläkettä tai muu eläke on pieni. Eläkkeen määrä riippuu myös siitä, kuinka kauan henkilö on asunut Suomessa.

Osatyökyvyttömyyseläke on tarkoitettu henkilölle, joka pystyy edelleen jatkamaan ansiotyötä sairaudestaan huolimatta. Sen voi saada myös työtön, joka voisi sairaudestaan huolimatta tehdä työtä. Tällöin voi saada osatyökyvyttömyyseläkkeen rinnalla työttömyyspäivärahaa, josta on vähennetty osatyökyvyttömyyseläkkeen määrä. Osatyökyvyttömyyseläke myönnetään joko toistaiseksi tai määräajaksi osakuntoutustukena. Osaetuuden määrä on puolet täydestä työkyvyttömyyseläkkeestä.

12 Tukea auton käyttöön

12.1 Avustus auton hankintaan (Vammaispalvelulaki)

Kotikunnan sosiaalitoimi voi vammaispalvelulain harkinnanvaraisena tukitoimena myöntää avustusta auton hankintaan. Jos autoon tarvitaan muutostöitä esimerkiksi liikuntavamman vuoksi, kunnan sosiaalitoimi voi myöntää tukea välttämättömiin muutostöihin vammaispalvelulain perusteella (katso kohta 4.2.2).

12.2 Vammaisen pysäköintilupa (Tieliikennelaki ja -asetus)

Vammaisen pysäköintilupaa haetaan Trafín palveluntuottajan Ajovarman palvelupisteestä, p. 075 323 9999, www.ajovarman.fi. Vammaisen pysäköintilupahakemuksen voi tulostaa www.trafi.fi kohdasta Tieliikenne - Luvat ja Hyväksynnät - Vammaisen pysäköintilupa. Lupaa voi hakea myös Trafín sähköisen asioinnin kautta. Lupa voidaan myöntää joko vammaiselle henkilölle tai vaikeasti vammaisen henkilön kuljetusta varten. Pysäköintilupa voidaan myöntää myös autottomalle henkilölle.

Pysäköintilupa voidaan myöntää seuraavista syistä:

- Jos vammaisuus aiheutuu heikentyneestä näöstä, on näöntarkkuuden oltava paremmassa silmässä enintään 0,1, tai näkökyky kokonaisuudessaan arvioiden on vähintään haittaluokan I7 mukainen. Haittaluokitus määräytyy työtapaturma- ja ammattitautilain mukaisen haittaluokituksen perusteella.
- Sairaudesta, viasta tai vammasta johtuva haitta estää henkilöä itsenäisesti kävelemästä ilman toisen henkilön apua ja tästä liikkumisesta vaikeuttavasta sairaudesta, viasta tai vammasta johtuva haitta kuuluu vähintään haittaluokkaan II.

- Vaikeasti vammaisen henkilön kuljettamista varten lupa voidaan myöntää, jos kuljetettavalla on säännöllinen tai usein toistuva kuljetustarve eikä hän selviydy kuljetuksen jälkeen ilman saattajaa.

Päätöksen siitä, täytyvätkö myöntämisen edellytykset, tekee lääkäri. Jos henkilöllä on pysyvä haitta, pysäköintilupa myönnetään 10 vuodeksi. Muussa tapauksessa lupa myönnetään lääkärin lausunnossaan erikseen ilmoittamaksi ajaksi. Poliisiin ennen 1.1.2016 myöntämät luvat ovat voimassa lupaan merkityn voimassaoloajan mukaisesti.

Kun vammaisen pysäköintilupaa haetaan ensimmäisen kerran, hakemukseen on liitettävä lääkärinlausunto, johon on olemassa valmis lausuntopohja Trafín verkkosivuilla www.trafi.fi kohdassa Tieliikenne - Luvat ja hyväksynnät - Vammaisen pysäköintilupa - Lääkärinlausunto vammaisen pysäköintilupaa varten. Liitteenä ei tarvita passivalokuvia.

Vammaisen pysäköintilupahakemusta ei tarvitse jättää henkilökohtaisesti Ajovarman palvelupisteeseen. Lupahakemuksen voi jättää myös toisen henkilön toimitettavaksi. Hakemusta ei voi kuitenkaan postittaa, koska hakemuksen jättämisen yhteydessä tarkistetaan luvan myöntämisen edellytykset ja peritään lupamaksu. Lupa postitetaan luvan hakijalle kotiin väestötietojärjestelmän mukaiseen osoitteeseen.

Pysäköintiluvan uudistaminen tehdään suoraan aikaisemman pysäköintiluvan perusteella, jos aikaisempi lupa on tallessa ja se on myönnetty pysyvän haitan perusteella. Ajovarma tarkistaa aina tarvittaessa poliisilta aiemman luvan myöntämistiedot ja hakemus voidaan käsitellä näissä tapauksissa vasta sitten kun poliisilta on saatu vahvistus. Uudistamisen yhteydessä toimitetaan Ajovarmaan aikaisempi pysäköintilupakortti. Uutta lääkärinlausuntoa ei tarvitse tässä tapauksessa toimittaa. Määräajaksi myönnetyn pysäköintiluvan uudistaminen vaatii aina

hakemuksen liitteeksi uuden lääkärinlausunnon.

Pysäköintiluvan tilalle voi hakea myös kaksoiskappaletta, jos alkuperäinen lupa on kadonnut, anastettu tai turmeltunut. Ajovarma tarkistaa poliisin myöntämän pysäköintiluvan tiedot luvan myöntäneeltä poliisilta, jos asiakkaalla ei ole mitään kirjallisia dokumentteja poliisin aiemmin myöntämästä luvasta tallessa. Asiakkaalle voidaan myöntää myös kokonaan uusi pysäköintilupa, mutta tällöin hakemuksen liitteeksi tarvitaan joko lääkärinlausunto tai kopio alkuperäisestä lääkärinlausunnosta.

Pysäköintilupaa voi hakea myös Trafín sähköisen Oma asiointi -palvelun kautta. Oma asiointi -palvelun kautta haettaessa lupaa voi hakea vain vammaisen henkilö henkilökohtaisesti. Sähköisen palvelun kautta voi hakea uutta vammaisen pysäköintilupaa ja aikaisemman pysäköintiluvan uudistamista, jos aikaisempi lupa on myönnetty pysyvän haitan perusteella. Ajovarma tarkistaa aina tarvittaessa poliisilta aiemman luvan myöntämistiedot ja hakemus voidaan käsitellä näissäkin tapauksissa vasta sitten, kun poliisilta on saatu vahvistus. Myös sähköisen palvelun kautta jätettyihin hakemuksiin tarvitaan aina liitteeksi joko aikaisempi pysäköintilupa tai lääkärinlausunto. Oma asiointi -palvelun kautta ei voi hakea pysäköintiluvan kaksoiskappaletta. Sähköisesti toimitetut hakemukset käsitellään myös Ajovarman toimesta. Palveluun kirjaututaan pankkitunnuksilla ja maksetaan verkkopankin kautta.

Lupa on pysäköinnin ajaksi asetettava auton tuulilasin sisäpuolelle. Lupa on henkilökohtainen ja se on voimassa kaikissa EU-maissa enintään kymmenen vuotta.

Tieliikennelain mukaan pysäköintilupa oikeuttaa pysäköimään maksutta maksulliselle pysäköintipaikalle. Luvalla saa myös pysäköidä alueelle, jossa se on muutoin kielletty liikennemerkeillä 372 (pysäköinti kielletty

tai 373 (pysäköintikieltoalue). Lisäksi lupa oikeuttaa pysähtymään rajoitusta pidemmäksi ajaksi sellaiselle pysäköintipaikalle, jossa pysäköinnin enimmäisaikaa on rajoitettu. Jos pysäköinnistä on ilmeistä haittaa, voi poliisi kehottaa siirtämään auton sopivaan paikkaan. Koska tieliikennelaki ei koske yksityisiä alueita kuten kauppakeskusten, asuintalojen, lentokenttien piha- ja pysäköintialueita, näillä alueilla pysäköitäessä on noudatettava niillä olevia liikennemerkkejä.

Luvan haltija tai henkilö, joka kuljettaa luvan haltijaa, voi hakea vapautusta ajoneuvoveron perusverosta (katso luku 12.5). Tätä vapautusta voi hakea erikseen tai pysäköintiluvan hakemisen yhteydessä.

12.3 Autoveron palautusta haetaan Verohallinnolta (Autoverolaki)

Vammaisen henkilö voi saada autoveroa takaisin autosta, joka tulee hänen omaan käyttöönsä ja rekisteröidään hänen omistukseensa ensimmäistä kertaa Suomessa. Myös hakijat, jotka eivät itse voi ajaa autoa, voivat saada autoveronpalautusta, kunhan auto tulee hakijan henkilökohtaiseen käyttöön.

Palautusta voi saada autoverolain 51 pykälän perusteella, kun henkilön

- pysyvästä liikunta- tai näkövammasta aiheutuva pysyvä haitta on vähintään 80 prosenttia
- pysyvästä invaliditeetista aiheutuva pysyvä haitta on vähintään 60 prosenttia, tai alaraajan tai alaraajojen puuttumisesta tai toimintavajavuudesta johtuva liikuntakyvyn pysyvä alenema on 40 prosenttia. Auton tulee olla tarpeellinen työn, toimen tai ammattiin valmistumista varten tapahtuvan opiskelun vuoksi.

Palautettavan autoveron enimmäismäärä on 3 770 euroa, kun palautus myönnetään 80

prosentin liikunta- tai näkövamman tai 60 prosentin pysyvän invaliditeetin perusteella. Automaattivaihteista autoa välttämättä tarvitsevalle palautettava enimmäismäärä on 4 980 euroa. Mikäli autoveroa palautetaan 40 prosenttia alaraajan tai alaraajojen toimintavajavuuden perusteella, palautus on 60 prosenttia autoverosta, mutta kuitenkin enintään 2 460 euroa. Osamaksulla autoa ostettaessa autovero palautetaan vasta sitten, kun auto on siirtynyt rekisteriotteen mukaan haltijan omistukseen.

Autoveron palautusta haetaan kirjallisesti kuuden kuukauden kuluessa auton rekisteröintipäivästä lukien tai jos auto on ostettu osamaksulla, siitä kun hakijasta on tullut auton omistaja. Vapaamuotoinen hakemus toimitetaan osoitteeseen Verohallinto, Autoverotus, PL 1000, I0901 Hanko.

Hakemukseen on liitettävä mukaan:

- lääkärintodistus
- kopio ajokortista tai kuljettajana toimivan henkilön ajokortista, jos hakija ei itse voi vammansa vuoksi ajaa autoa
- selvitys siitä, mihin tarkoitukseen ja kuinka usein hakija käyttää autoa, mikäli hakija on töissä, niin työnantajan työtodistus ja selvitys työmatkoista ja julkisten kulkuneuvojen käyttömahdollisuuksista työmatkoilla tai opiskelutodistus ammattiin valmistumista varten tapahtuvasta opiskelusta
- todistus siitä, että hakija on ensirekisteröity auton omistajaksi, taikka mikäli auto on ensirekisteröity hakijan haltijuuteen, todistus siitä, että hakijasta on tullut auton omistaja.
- jäljennös kauppalaskusta.

Ennakkopäätöstä autoveron palauttamisesta voi hakea myös ennen kuin auto on rekisteröity hakijan nimiin tai jo ennen auton hankkimista. Autoveropäätökseensä tyytyväisen voi hakea ensin oikaisua Verohallinnon autoverotukselta Hangosta ja mikäli oikaisupäätös on kielteinen, niin oikaisupäätökseen

voi hakea muutosta valittamalla sille hallinto-oikeudelle, jonka tuomiopiirissä hakijan kotipaikka on ollut autonveron palautusta haettaessa. Kirjallinen valitus toimitetaan hallinto-oikeudelle. Valituksen käsittelyä hallinto-oikeudessa peritään 250 euron suuruinen oikeudenkäyntimaksu. Sitä ei kuitenkaan peritä, jos hallinto-oikeus muuttaa valituksenalaista päätöstä muutoksenhakijan eduksi. Lisätietoja www.vero.fi.

12.4 Autoveron huojennus

Verohallinto voi myöntää autoverosta huojennusta autoverolain 50 pykälän perusteella, mikäli hakija ei täytä autoverolain 51 pykälän edellytyksiä. Verohuojennusta myönnettäessä otetaan huomioon muun muassa

- vammän laatu, jonka on oltava liikkumista estävä
- auton tarpeellisuus
- perheen taloudellinen ja muu sosiaalinen tilanne.

Verohallinto voi erityisen painavista syistä palauttaa kohtuulliseksi katsomansa osan autoverosta. Veron huojennuksena autoveroa on palautettu myös vanhemmille, joille auto on vaikeavammaisen lapsen kuljetuksen vuoksi tarpeellinen. Veron huojennusta voi myös hakea ennakkoon. Hakemuksessa on mainittava, että se perustuu autoverolain 50 pykälään.

Vapaamuotoinen hakemus lähetetään osoitteeseen Verohallinto/autoverotus, PL 40, 00052 Vero. Hakemukseen on liitettävä samat asiakirjat kuin haettaessa veronpalautusta 51 pykälän perusteella. Taloudellista asemaa kuvaavana selvityksenä tulee hakemukseen liittää selvitys viimeksi toimitetusta verotuksesta tai sosiaaliviranomaisten antama selvitys taloudellisesta asemasta. Ennakkohakemuksissa on myös ilmoitettava hankittavan auton hinta. Tullin päätöksestä ei ole muutoksenhakuoikeutta. Lisätietoja www.vero.fi.

12.5 Vapautus ajoneuvoveron perusverosta

(Laki ajoneuvoverosta, tieliikennelaki)

Auton omistaja tai rekisteriin merkitty haltija on verovelvollinen. Jos rekisteriin on merkitty sekä omistaja että haltija, haltija on verovelvollinen. Ajoneuvoverolain mukaan auton verokausi on 12 kuukauden jakso, joka alkaa silloin, kun auto ensi- tai uudelleenrekisteröidään tai kun henkilö ostaa käytetyn auton.

Ajoneuvoveron perusverosta myönnetään vapautus:

- henkilölle, jolle on myönnetty vammaisen pysäköintilupa (katso luku 12.2)
- henkilölle, joka kuljettaa vammaista henkilöä, jolle on myönnetty vammaisen pysäköintilupa
- henkilölle, jolle on myönnetty autoveron palautus autoverolain 51 pykälän perusteella tai saman lain 50 pykälässä tarkoitettu vapautus oman tai perheenjäsenen sairauden tai vamman aiheuttaman haitan vuoksi.

Vapautus myönnetään verovelvolliselle. Vapautuksen voi saada vain ajoneuvoveron perusverosta. Dieselkäyttöisestä ajoneuvosta on maksettava ajoneuvoveron käyttövoimaveroa.

Ajoneuvoveron perusverosta voi hakea vapautusta samalla kun hakee vammaisen pysäköintilupaa. Hakemuksessa on ilmoitettava verovelvollisen henkilötunnus ja sen ajoneuvon rekisteritunnus, jolle haetaan vapautusta. Vapautusta voi hakea uuden pysäköintiluvan ja aikaisemman pysäköintiluvan uudistamisen yhteydessä, mutta ei kaksoiskappalehakemuksen yhteydessä.

Kun uudistaa aikaisemman pysäköintiluvan ja on voimassa oleva vapautus ajoneuvoveron perusverosta (vammaisen pysäköintiluvan perusteella), vapautusta on haettava samassa yhteydessä uudestaan, koska vapautuksen

voimassaolo on sidottu pysäköintiluvan voimassaoloaikaan.

Jos Trafilta haetun pysäköintiluvan yhteydessä ei ole haettu verovapautusta, voi vapautusta hakea myöhemmin postittamalla verovapautushakemus erikseen Trafiin (voit lähettää lomakkeen Trafille sähköpostitse verotus@trafi.fi) tai hakemalla vapautusta sähköisesti Suomi.fi -palvelun kautta. Jos pysäköintilupa on myönnetty ennen vuotta 2016, hakemukseen on liitettävä jäljennös pysäköintiluvan voimassaolo puolesta.

Hakemuslomakkeita voi tulostaa www.suomi.fi verkkosivulta kohdasta Asioi verkossa - Vapautus ajoneuvon perusverosta vammaisuuden perusteella. Lomakkeen voi tilata kotiosoitteeseen myös soittamalla ajoneuvoveroneuvontaan p. 029 534 5125. Ajovarmasta ei voi hakea pelkkää verovapautusta.

Vapautusta ajoneuvoveron perusverosta voi hakea takautuvasti enintään kolmelta viimeiseltä verokaudelta.

Lisätietoja hakemisesta
Trafi Ajoneuvoveroneuvonta p. 029 534 5125 (pvm/mpm) arkisin klo 8-18,
www.trafi.fi/ajoneuvovero.

12.6 Invalidialennus liikennevakuutuksen maksusta

(Liikennevakuutusyhtiöt)

Jotkut liikennevakuutusyhtiöt myöntävät alennusta liikennevakuutukseen vammaiselle ensimmäisen kerran myönnetyn autoveronpalautuksen perusteella. Myönnettävä alennus eli lähtöbonusluokka on tarkistettava omasta vakuutusyhtiöstä. Alennusta ei saa, jos hakijalla on jo suurempi bonus kuin mikä on lähtöbonusluokka. Lisätietoja liikennevakuutusyhtiöistä.

12.7 Poikkeuslupa ajokorttiluvasta ja ajo-oikeudesta (Ajokorttilaki)

Liikenteen turvallisuusvirasto (Trafi) voi myöntää poikkeuksen B-luokan ajokorttilupaa ja ajokorttia koskevasta ikävaatimuksesta, jos siihen on erityisen painavia syitä. Poikkeuslupaa voi hakea esimerkiksi näkövammaisten vanhempien alaikäiselle lapselle. Poikkeuslupa voidaan myöntää vähintään 17 vuotta täyttäneelle henkilölle. Poikkeusluvan myöntäminen harkitaan tapauskohtaisesti ja voi tulla kyseeseen vain poikkeuksellisen hankalissa tilanteissa. Poikkeuslupia ei ole myönnetty pelkästään pitkien matkojen tai huonojen kulkuyhteyksien perusteella ja mahdollisuus hoitaa tarvittavat ajot muulla tavalla otetaan aina huomioon.

Poikkeuslupaa haetaan Liikenteen turvallisuusvirastolta vapaamuotoisella hakemuksella, johon on liitetty selvitykset ajokortin tarpeesta, esimerkiksi jäljennös lääkärinlausunnosta ja sosiaalilautakunnan lausunto. Ikävaatimuksia koskeva poikkeuslupapäätös maksaa 100 euroa. Päätökset ovat maksullisia myös kielteisinä.

Huom! Ajokorttilaki muuttuu 1.7.2018 alkaen. Ajankohtaiset ohjeet luvan hakemisesta voi tarkistaa Trafín sivuilta osoitteesta www.trafi.fi.

13 Matkustaminen ja avustaminen asemilla tai terminaaleissa

13.1 Junamatkat

(EU-asetus rautatieliikenteen matkustajien oikeuksista ja velvollisuuksista)

Eläkkeellä olevat näkövammaiset voivat saada alennusta junalipuista VR:n käytäntöjen mukaisesti. Eläkeläisalennus myönnetään vain normaalihintaisesta peruslipusta, ei edullisemmasta säästölipusta.

Maksuton saattajalippu

Kun näkövammaisen (haitta-aste vähintään 65 prosenttia) matkustaa saattajan kanssa, saattajalla on oikeus maksuttomaan matkaan, myös yöjunien makuupaikalla. Saattajan on oltava vähintään 18-vuotias. Näkövammaisella on oltava aikuisen, lapsen, opiskelijan tai eläkeläisen junalippu. Myös alle 4-vuotiaalle näkövammaiselle lapselle tulee ostaa juniorilippu, jos hänen saattajalleen halutaan maksuton lippu. Saattajan maksuttoman lipun saa myös säästöhintaiseen lippuun. Näkövammaisen ja saattajan liput on ostettava samalla kertaa. Saattajalipun saa ostettua myös VR:n verkko-kaupasta.

Näkövamma on todistettava lipun oston yhteydessä ja matkustettaessa:

- 1) Näkövammaisten liiton, Näkövammaiset Lapset ry:n tai Suomen Kuurosokeat ry:n näkövammaiskortilla, kun haitta-aste on vähintään 65 prosenttia.
- 2) Lääkärintodistuksella, josta ilmenee, että näkövammaisen haitta-aste on vähintään 65 prosenttia.

Opaskoiran kanssa matkustavan on suositeltavaa matkustaa lemmikkiosastossa tai sen viereisillä paikoilla. Opas- tai avustajakoiran kanssa voi matkustaa myös IC-junan palveluvaunun alakerrassa ja Pendolinon palveluvaunussa. Opaskoirasta ei peritä erillistä

lemmikkimaksua. Opaskoirasta kuitenkin peritään lemmikkimaksu, jos opastettavalla on maksuttomaan lippuun oikeutettu saattaja. Makuuvaunussa opaskoiran kanssa voi matkustaa päätyhytissä. Hytti on aina varattava kokonaan omaan käyttöön, mutta se hinnoitellaan edullisemmaksi kuin normaali yhden hengen hytti.

VR:llä on **maksuton palvelunumero** vammaisasiakkaille. Numerosta voi hoitaa kaikki matkaan liittyvät vammaispalvelut, junalipun ostamisesta asemien avustamispalvelun tilaamiseen. Palvelunumero on 08001 66888 ja palvelu on avoinna päivittäin klo 5-22.

Avustuspalvelu auttaa vammaista matkustajaa kaikilla palveluasemilla sekä useilla asemilla, joilla ei ole lipunmyyntiä. Avustamisvaraus tulee tehdä viimeistään 36 tuntia ennen matkan alkua. Avustuspisteessä tulee olla 20 minuuttia ennen junan lähtöä. Palvelu on maksuton.

Lisätietoja palvelusta on verkkosivulla www.vr.fi/cs/vr/fi/vammaispalvelut.

13.2 Lentäminen

(EU:n asetus vammaisten ja liikuntarajoitteisten henkilöiden oikeuksista lentoliikenteessä)

Eri lentoyhtiöillä lippujen hinnat, peruutus ehdot ja käytännöt vammaisten matkustajien avustamisesta vaihtelevat. Matkaa varatessa kannattaa mainita vammasta ja ottaa yhteyttä lentoyhtiön asiakaspalveluun käytännön asioiden selvittämiseksi, esimerkiksi avustajan tarve lennon aikana. Opaskoirasta on mainittava lippuvarauksen yhteydessä tai viimeistään 48 tuntia ennen lennon lähtöä.

Avustamispalvelu tilataan lentoyhtiöltä tai matkatoimistolta matkavarauksen yhteydessä tai viimeistään 48 tuntia ennen lennon lähtöä. Samalla ilmoitetaan, mikäli mukana on apuvälineitä, kuten pyörätuoli. Lentoasemalla ilmoitaudutaan lähtöselvityksessä viimeistään

tuntia ennen tai kutsupisteellä vähintään kaksi tuntia ennen lennon lähtöaikaa. Helsinki-Vantaalla kutsupiste on myös Kehäradan Lentoaseman juna-asemalla ja avustuspalvelu kattaa tämän aseman asemalaiturin lennolle tullessa ja sieltä palatessa.

Vammaisen matkustaja saa avustusta lähtöselvityksessä, turvatarkastuksessa ja porttialueella. Matkustaja avustetaan lentokoneeseen asti. Myös matkalla olevissa lentokoneiden vaihdoissa avustetaan. Määränpäässä vammaisen matkustaja avustetaan matkatavaroineen lentokoneesta terminaaliin ja pysäköintialueille, julkisen liikenteen pysäkeille tai taksiasemille. Palvelu on maksuton.

Finavian liikuntarajoitteisia vammaisia lentomatkustajia koskevat ohjeet ovat verkkosivulla www.finavia.fi/fi/lentoasemalla/avustettavien-palvelut/vammaisten-ja-liikuntarajoitteisten-palvelut.

Lisätietoja Trafín verkkosivuilla www.trafi.fi/ilmailu/matkustajan_oikeudet/vammaisten_ ja_liikuntarajoitteisten_matkustajien_oikeudet_lentoliikenteessa.

13.3 Laivaterminaalit ja -matkat

(EU:n asetus matkustajien oikeuksista meri- ja sisävesiliikenteessä)

Vammaisen matkustaja saa apua satamisessa, alukseen nousemisessa ja aluksesta poistumisessa. Avuntarpeesta on ilmoitettava mielellään matkavarauksen yhteydessä tai viimeistään 48 tuntia ennen avun tarvetta. Ilmoitus on tehtävä laivayhtiölle, terminaalin pitäjälle tai matkatoimistolle. Satamaterminaalin avustuspisteessä ilmoitaudutaan laivayhtiön ilmoittamana aikana tai viimeistään tunti ennen aluksen lähtöaikaa. Matkan aikana aluksella saa apua tarvittaessa WC-tiloihin siirtymisessä.

Vammasta tai liikuntarajoitteesta tulee ilmoittaa aina matkaa varatessa. Matkatoimisto, mat-

kanjärjestäjä tai laivayhtiö voi turvallisuus- tai muista erityisistä edellyttää, että vammaisen matkustajan seurassa matkustaa avustaja. Tällöin avustajan matkasta ei peritä maksua. Myös opaskoira kulkee opastettavan mukana maksutta. Lisätietoja saa laivayhtiöistä.

Lisätietoja Trafín verkkosivuilla www.trafi.fi/merenkulku/matkustajan_oikeudet/vammaisten_ja_liikuntarajoitteisten_matkustajien_oikeudet_laivaliikenteessa.

Kuva: Juha Tuomi

13.4 Linja-autot

(EU:n asetusta matkustajien oikeuksista linja-autoliikenteessä)

Vammaisella tai liikuntarajoitteisella asiakkaalla oikeus saada maksutonta avustusta linja-autoasemilla ja ajoneuvoissa reiteillä, joilla liikennöitävä aikataulun mukainen matka on 250 km tai enemmän riippumatta siitä, kuinka pitkän osuuden matkustaja reitillä matkustaa. Vammaisen matkustaja saa apua siirtymisessä linja-auton lähtölaiturille sekä tarvittaessa lipunmyyntipisteeseen ja odotustiloihin. Avustaja saattaa lähtöpaikassa linja-autoon ja hakee määränpäässä autosta. Avuntarpeesta tulee ilmoittaa mielellään matkavarauksen yhteydessä, mutta kuitenkin vähintään 36 tuntia ennen avuntarvetta. Tilaus tehdään ma–pe klo 8.00–16.00 p. 020 331 222 (puhelun hinta 8,4 snt/min) tai sähköpostitse osoitteeseen avustuspalvelut@matkahuolto.fi. Sovitussa avustamispaikassa ilmoitaudutaan sovittuna aikana, joka on viimeistään 30 minuuttia ennen linja-auton lähtöaikaa.

Liikuntarajoitteisille ja vammaisille henkilöille on saatavana avustusta seuraavilla henkilöliikenteen linja-autoasemilla: Helsinki (Kamppi), Joensuu, Jyväskylä, Kouvola, Kuopio, Lahti, Lappeenranta, Oulu, Pori, Rovaniemi, Tampere, Turku ja Vaasa. Avustamispalvelut ovat käytävissä lipunmyynnin aukioloaikoina.

Saattaja

Jos liikuntarajoitteinen tai vammaisen henkilö ei pysty liikuntarajoitteisuutensa tai vammaisuutensa vuoksi matkustamaan yksin bussilla, matkustaja voi pyytää, että hänen seurassaan saa matkustaa saattaja, joka kykenee avustamaan häntä. Saattaja matkustaa avustettavan mukana veloitusetta, kun vuoron kokonaispituus on lähtöpaikasta määräpaikkaan yli 250 km, vaikka avustettava ja saattaja matkustaisivat vuorolla tätä lyhyemmän matkan.

Bussissa **opaskoira** matkustaa maksutta opastettavansa kanssa. Ilmoita opaskoirasta avustusta varatessasi.

Tarkista käyttämältäsi liikennöitsijältä, onko mahdollisuus eläkeläishintaiseen lippuun tai maksuttomaan saattajalippuun myös lyhyemmällä matkoilla. Joidenkin kuntien liikennelaitokset ja liikennöitsijät myöntävät maksuttomia invalidilippuja ja erilaisia alennuksia näkövammaisille matkustajille. Ilmaislipulla matkustavan saattajallakin voi olla oikeus ilmaiseen matkaan. Lisätietoja alennuksista saa oman kunnan liikennelaitokselta ja liikennöitsijöiltä.

Lisätietoja www.matkahuolto.fi/fi/matka/liikuntarajoitteiset/ ja www.trafi.fi/tieliikenne/matkustajalle_2/vammaisten_ja_liikuntarajoitteisten_matkustajien_oikeudet_linja-autoliikenteessa.

13.5 Jos avustamispalvelut eivät suju

Palautetta palvelusta annetaan ensin suoraan kuljetuksen järjestävälle yhtiölle tai aseman/terminaalin pitäjälle. Valitus on tehtävä kohdullisessa ajassa, joten se kannattaa tehdä mahdollisimman pian. Jos vastaus annettuun palautteeseen ei ole tyydyttävä tai vastausta ei tule lainkaan, asiasta voi valittaa matkustajan oikeuksia valvovaan viranomaiseen siinä maassa, jossa tapaus sattui. Kielikysymyksen tai muun syyn vuoksi valituksen voi tehdä myös kotimaan valvovalle viranomaiselle. Suomessa vammaisten ja liikuntarajoitteisten matkustajien oikeuksia valvoo Liikenteen turvallisuusvirasto Trafi, Kirjaamo, PL 320, 00101 Helsinki tai kirjaamo@trafi.fi.

Matkustaja voi lähettää valituksen Trafille vapaamuotoisella kirjeellä, esimerkiksi sähköpostitse. Kerro mitä tapahtui ja liitä valitukseen tarvittaessa kopiot matkalipuista sekä kopiot mahdollisesti aiheutuneiden lisäkustannusten kuiteista.

Lisätietoja matkustajan oikeuksista verkkosivulta www.trafi.fi/liikennejarjestelma/matkustajan_oikeudet.

14 Näkövammaiskortti

Näkövammaiskortin tarkoituksena on todistaa haltijansa näkövammaisuus. Kortin voi saada henkilö, jonka näkövammasta aiheutuva haitta-aste on vähintään 50 prosenttia. Haitta-aste on todistettava lääkarintodistuksella. Näkövammaiskortti myönnetään henkilön liittyessä jäseneksi näkövammaisyhdistykseen. Henkilöt, jotka eivät halua liittyä jäseneksi näkövammaisyhdistykseen, saavat kortin ottamalla yhteyttä Näkövammaisten liittoon.

Kuva: Tommi Pätynen

Näkövammaiskorttiin merkitään kortin haltijan nimi, syntymäaika, näkövamma aiheuttama haitta-asteprosentti ja haittaluokka. Näkövammaiskortin myöntämisestä vastaavat Näkövammaisten liitto ry ja Förbundet Finlands Svenska Synskadade rf. Näkövammaiskortti on maksuton.

Näkövammaiskortilla voi saada alennuksia esimerkiksi joukkoliikenteessä, teattereissa, museoissa ja kunnallisissa liikuntapaikoissa. Alennuskäytännöt vaihtelevat riippuen palvelun tuottajasta.

Lisätietoja näkövammaiskortista saa Näkövammaisten liitosta, p. 09 3960 4656 ti-to klo 9-15.

15 Näkövammaisten liiton oikeuksienvälvönnän asiantuntijat

Näkövammaisten liiton oikeuksienvälvönnän asiantuntijat neuvovat palvelujen ja tukien hakemisessa sekä muutoksenhaussa kaikkia näkövammaisia ja heidän omaisiaan. Oikeuksienvälvönnän asiantuntijat toimivat linkkinä näkövammaisten ihmisten ja sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmän välillä ja tekevät yhteistyötä myös muiden näkövammaisten parissa työskentelevien tahojen kanssa. Asiantuntijoiden palvelut ovat maksuttomia.

Etelä-Karjalan ja Kymenlaakson alue (aikuiset ja lapset), Päijät-Häme (aikuiset)

Vuokko Jantunen
p. 050 526 3725
vuokko.jantunen@nkl.fi

Helsingin ja Uudenmaan alue

Elisa Montonen
p. 050 596 7730
elisa.montonen@nkl.fi

Arja Törnroos
p. 050 352 1907
arja.tornroos@nkl.fi

Keski-Suomen alue (aikuiset ja lapset), Päijät-Häme (lapset)

Annika Tyynysniemi
p. 050 352 1945
annika.tyynysniemi@nkl.fi

Lapin alue

Niina Pekkala
p. 0500 210 568
niina.pekkala@nkl.fi

Pirkanmaan ja Kanta-Hämeen alue

Olli-Pekka Rättäri
p. 050 526 3895
op.rattari@nkl.fi

Pohjanmaan alue

Eija Matintupa
p. 050 526 3916
eija.matintupa@nkl.fi

Pohjois-Karjalan, Etelä-Savon ja Itä-Savon alue

Tapio Tiilikainen
p. 050 596 5012
tapio.tiilikainen@nkl.fi

Pohjois-Savon alue

Maarit Halonen
p. 050 338 9729
maarit.halonen@nkl.fi

Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun alue

Sinikka Mäntyjärvi
p. 050 526 3831
sinikka.mantylarvi@nkl.fi

Varsinais-Suomen ja Satakunnan alue

Jaana Engblom
p. 050 591 8167
jaana.engblom@nkl.fi

---

16 Näkövammaisten liiton alueyhdistykset

Etelä-Savon Näkövammaiset ry

Polttimonkatu 4
50100 Mikkeli
puhelin 0440 161 555
toimisto@esn.fi

Helsingin ja Uudenmaan Näkövammaiset ry

Marjaniementie 74 (PL 60, 00030 IIRIS)
00930 Helsinki
puhelin 09 396 041 (vaihte)
toimisto@hun.fi

Kaakkois-Suomen Näkövammaiset ry

Salpausselänkatu 30
45100 Kouvola
puhelin 044 555 8637
kasu@kymp.net

Kainuun Näkövammaiset ry

Pohjolankatu 25
87100 Kajaani
puhelin 0400 367144
kainuun.nakovammaiset@kajaani.net

Keski-Suomen Näkövammaiset ry

Eeronkatu 7 B 19
40720 Jyväskylä
puhelin 014 218 258 ja 045 321 5552
ksn@ksn.fi

Lapin Näkövammaiset ry

Maakuntakatu 12
96100 Rovaniemi
puhelin 0400 146 641
toimisto@lapinnakovammaiset.fi

Pohjanmaan Näkövammaiset ry

Vapaudentie 79
60100 Seinäjoki
puhelin 045 612 5122
toimisto@pohjanmaannakovammaiset.fi

Pohjois-Karjalan Näkövammaiset ry

Kauppakatu 17 B 22
80100 Joensuu
puhelin 013 129 954, 050 350 6050
toimisto@pknv.fi

Pohjois-Pohjanmaan Näkövammaiset ry

Linnankatu 32
90100 Oulu
puhelin 08 311 5653
yhdistys@ppnry.net

Pohjois-Savon Näkövammaiset ry

Kuninkaankatu 23 A 2. krs
70100 Kuopio
puhelin 0440 613 255, 0440 613 161
toimisto@psnry.fi

Päijät-Hämeen Näkövammaiset ry

Puistokatu 9
15100 Lahti
puhelin 03 752 1542
toimisto@phn.fi

Satakunnan Näkövammaiset ry

Otavankatu 4 C 49
28100 Pori
puhelin 02 641 1530
toimisto@satakunnannakovammaiset.fi

**Tampereen seudun
Näkövammaiset ry**

Kuninkaankatu 8 A I
33210 Tampere
puhelin 050 520 5075
tampere@tsnv.fi

Varsinais-Suomen Näkövammaiset ry

Läntinen Pitkätie 37 B
20100 Turku
puhelin 044 2415 321 tai 044 2415 441
toimisto@vsn.fi

**17 Keskussairaaloiden
kuntoutusohjaajat ja
sosiaalityöntekijät****Etelä-Karjalan keskussairaala**

Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden
Kuntoutusyksikkö
postiosoite: Koulukatu 14, 53100
Lappeenranta

Kuntoutusohjaaja Hanna Räisänen
p. 044 791 5764
hanna.x.raisanen@eksote.fi

Terveystieteiden sosiaalityöntekijä Tuula Ravi
Valto Käkelän katu 1, 53130 Lappeenranta
p. 044 791 5533

HUS

HYKS, Läntinen Silmäsairaala
Kuntoutuspoliklinikka
PL 224, 00029 HUS
Orton, Tenholantie 10 E, 5. krs, Helsinki
toimisto: 09 4717 7892,
soitto-aika ma-to 8.30–15, pe 8.30–13

Lapset ja nuoret

Kuntoutusohjaaja Merita Kronqvist (4-25 v.)
p. 09 4717 7882, 040 867 7697
Asiakastapaamiset:
Nordenskiöldinkatu 18 A, 2. krs
merita.kronqvist@hus.fi

Liikkumistaidonohjaaja/kuntoutusohjaaja

Mirja Ström (0-4 v.)
p. 09 4717 7885, 050 427 2714
Asiakastapaamiset:
Nordenskiöldinkatu 18 A, 2. krs
mirja.strom@hus.fi

Työikäiset

Kuntoutusohjaaja Raija Manninen
p. 09 4717 7888, 050 427 0728
Asiakastapaamiset:
Nordenskiöldinkatu 18 A, 2. krs
raija.manninen@hus.fi

Liikkumistaidonohjaaja Nea Marjanen

p. 050 427 0791
nea.marjanen@hus.fi

Yli 65-vuotiaat

Kuntoutusohjaaja Hilikka Lindholm
p. 09 4717 7883, 040 504 5673
hilikka.lindholm@hus.fi

Kuulo-näkövammaiset

Kuntoutusohjaaja Niina Hänninen
p. 09 4717 7881, 050 427 0146
niina.hanninen@hus.fi

Tietokoneen apuvälineasiat

Kuntoutusohjaaja Tarja Karamo
p. 09 4717 7884, 040 823 5601
tarja.karamo@hus.fi

Näönkäytönohjaaja Paula Pistokoski

p. 09 4717 7886, 050 427 9338
paula.pistokoski@hus.fi

Sosiaalityöntekijä Raija Ovaska, Silmäklinikka

p. 09 4717 7894
raija.ovaska@hus.fi

Sosiaalityöntekijä Susanna Alho,
Silmäklinikka
p. 09 4717 7895
susanna.alho@hus.fi

Psykologi Marika Kajander
p. 09 4717 7889

Kainuun keskussairaala

Kuntoutusyksikkö
postiosoite:
Kauppakatu 36 A 6, 87100 Kajaani

Kuntoutusohjaaja Raija Raninen
p. 050 361 4073
raija.raninen@kainuu.fi

Kuntoutusohjaaja/liikkumistaidonohjaaja
Hilkka Louhisalmi
p. 044 797 4041
hilkka.louhisalmi@kainuu.fi

Kanta-Hämeen keskussairaala

Lääkinnällinen kuntoutus
postiosoite:
Ahvenistontie 20, 13530 Hämeenlinna

Kuntoutusohjaaja Ninna Arola
p. (03) 629 2236, 050 372 8255
ninna.arola@khshp.fi

Kuntoutusohjaaja Eeva Saukkonen
p. (03) 629 2896, 050 351 8542
eeva.saukkonen@khshp.fi

Keski-Pohjanmaan keskussairaala

Keski-Pohjanmaan sosiaali- ja
terveyspalvelukuntayhtymä Soite
Kuntoutuspalvelut
Mariankatu 16-20, 67200 Kokkola

Aistivammaisten kuntoutusohjaaja
Marianne From
p. 040 653 4312
marianne.from@soite.fi

Näkövammaiset lapset
Kuntoutusohjaaja Mira Rahkila
p. 0400 145 511
mira.rahkila@soite.fi

Keski-Suomen keskussairaala

Keskussairaalan tie 19, 40620 Jyväskylä
Näkövammaiset aikuiset
Kuntoutusohjaaja Pirjo Kallio
p. 014 269 1221, 044 702 1221
pirjo.kallio@ksshp.fi

Näkövammaiset lapset
Kuntoutusohjaaja Laila Paananen
p. 014 269 2529, 040 480 1268
laila.paananen@ksshp.fi

Näönkäytön ohjaus
Näönkäytön ohjaajat Eija Kivi ja
Ville Rissanen
p. 014 269 1296, 044 702 1296
eija.kivi@ksshp.fi, ville.rissanen@ksshp.fi

Kuulo- ja kuulonäkövammaiset aikuiset
Kuntoutusohjaaja Rauno Jantti
p. 014 269 1055, 044 702 1055
rauno.jantti@ksshp.fi

Kuopion yliopistollinen sairaala

KYS, Näkökeskus 3501
postiosoite: PL 100 70029 KYS

Näkövammaiset aikuiset ja kuurosokeat
Kuntoutusohjaaja Minna Hätinen
p. 044 717 9599
minna.hatinen@kuh.fi

*Näkövammaiset lapset, kuopiolaiset ja
siilinjärveläiset näkövammaiset aikuiset*
Kuntoutusohjaaja Riitta Rajala
p. 044 717 2480
riitta.rajala@kuh.fi

Sosiaalityöntekijä Reetta Koivistoinen
p. 044 711 3583
reetta.koivistoinen@kuh.fi

Kymenlaakson keskussairaala

Carea- Kymenlaakson sairaanhoito- ja sosiaalipalvelujen kuntayhtymä
Kotkantie 41, 48210 Kotka

Kuntoutusohjaaja Leeni Koskinen
p. 044 583 5942
leeni.koskinen@carea.fi

Sosiaalityöntekijä Ritva Tampio
p. 044 223 1309

Lapin keskussairaala

Silmätautien poliklinikka
PL 8041, 96101 Rovaniemi

Näkövammaisten aikuisten kuntoutusohjaaja
Kirsti Kostamovaara
p. 040 682 3121
kirsti.kostamovaara@lshp.fi

Näkövammaisten lasten kuntoutusohjaaja
Sanna-Maija Pohjanvesi
p. 040 834 2810
sanna-maija.pohjanvesi@lshp.fi

Näkövammaisten aikuisten kuntoutusohjaaja
/ liikkumistaidonohjaaja
Juha Romakkaniemi
p. 040 660 4054
juha.romakkaniemi@lshp.fi

Silmäpoliklinikan sosiaalityöntekijä
Sosiaalityöntekijä Kati Ollila virkavapaalla,
hänen tointaan hoitaa Eija Kiviniemi /
Tuula Pentti (vuoroviikoin)
p. 016 328 3213
eija.kiviniemi@lshp.fi /tuula.pentti@lshp.fi

Länsi-Pohjan keskussairaala

Kauppakatu 25, 94100, Kemi

Kuntoutusohjaaja Annette Hietala
p. 040 573 4655
annette.hietala@lshp.fi

Mikkelin keskussairaala

Näkövammaiset aikuiset
Kuntoutusohjaaja Sirpa Halinen
p. 044 351 2654
sirpa.halinen@essote.fi

Näkövammaiset lapset
Terttu Suuronen
p. 044 351 6582
terttu.suuronen@essote.fi

Sosiaalityöntekijä Päivi Laamanen
p. 044 351 2491

Oulun yliopistollinen sairaala

Näkökeskus
PL 21, 90029 OYS
p. 08 315 3307
käyntiosoite: Kajaanintie 50, 90220 Oulu

Näkövammaiset aikuiset
Kuntoutusohjaaja Juha Häggman
p. 08 315 5507, 0400 292 535
juha.haggman@ppshp.fi

Näkövammaiset lapset ja nuoret
Kuntoutusohjaaja Merja Määttä
p. 08 315 3360, 0400 292 531
merja.maatta@ppshp.fi

Näönkäytönohjaus
Kuntoutusohjaaja Eija Lukkarila
p. 08 315 3307, 0400 162 712
eija.lukkarila@ppshp.fi

Liikkumistaidon ohjaus
Kuntoutusohjaaja Esko Jutila
p. 08 315 3316, 0400 292 536
esko.jutila@ppshp.fi

Sosiaalityöntekijä (silmätautien klinikka)
Leena Törrö
p. 08 315 4516, 040 553 9374

Pohjois-Karjalan keskussairaala

PKSSK (Pohjois-Karjalan Sairaanhoidon- ja sosiaalipalvelujen kuntayhtymä)
Silmäkeskus/Näönkuntoutus
Tikkamäentie 16/ G2 2.krs., 80210 Joensuu

Kuntoutusohjaus, näönkäyttö ja liikkumistaito
Kuntoutusohjaaja Anne Laitinen
p. 013 330 3339
anne.laitinen@siunsote.fi

Kuntoutusohjaus ja näönkäyttö
Kuntoutusohjaaja Mari Hämäläinen
013 330 8092
mari.hamalainen@siunsote.fi

Päijät-Hämeen keskussairaala

Kuntoutustutkimuspoliklinikka/
Silmäklinikka
Keskussairaalankatu 7, 15850 Lahti

Näkövammaiset aikuiset
Kuntoutusohjaaja Ritva Suokas
p. 03 819 4825, 044 719 5645
ritva.suokas@phhyky.fi

Näkövammaiset lapset ja aikuiset
Kuntoutusohjaaja Päivi Virta
p. 044 719 5644
paivi.virta@phhyky.fi

Sosiaalityöntekijä Raija Virkkunen
p. 044 719 5587

Satakunnan keskussairaala

Silmäpoliklinikka
Sairaalanatie 3, 28500 Pori

Näkövammaiset aikuiset, liikkumistaidon- ja näönkäyttöohjaus
Kuntoutusohjaaja Lilli-Kaisa Lepomäki
p. 02 627 7858, 044 707 7858
lilli-kaisa.lepomaki@satshp.fi

Näkövammaiset lapset, kuurosokeat aikuiset ja lapset sekä liikkumistaidon- ja näönkäytön ohjaus

Kuntoutusohjaaja Anne Laiho
p. 02 627 7848, 044 707 7848
anne.laiho@satshp.fi

Savonlinnan keskussairaala

Kuntoutus/Esh, näönkuntoutus
PL 111, 57101 Savonlinna
Rakennus F1/3, 3.krs., Keskussairaalanatie 6,
57120 Savonlinna

Kuntoutussuunnittelija Päivi Murto
p. 044 417 3320
Paivi.Murto@sosteri.fi

Seinäjoen keskussairaala

Hanneksenrinne 7, 60220 Seinäjoki

Kuntoutusohjaaja/näönkäyttö, liikkumistaito
Marja Marttila
p. 050 474 4354
marja.marttila@epshp.fi

Kuntoutusohjaaja/ liikkumistaito Anita
Hokkanen
p. 050 474 4966
anita.hokkanen@epshp.fi

Kuntoutusohjaaja Tarja Jaskari
p. 050 474 4858
tarja.jaskari@epshp.fi

Sosiaalityöntekijä Marjaana Elsinen
p. 06 415 4690
marjaana.elsinen@epshp.fi

Tampereen yliopistolinainen sairaala

Näönkuntoutus Finn-Medi 6-7
PL 2000, 33521 Tampere
käyntiosoite: Biokatu 14, 33520 Tampere

Aikuisten näkövammaisten ja kuulonäkövammaisten kuntoutus- ja liikkumistaidonohjaus
Kuntoutusohjaaja Pirjo-Riitta Urvanta
p. 03 3116 5058
pirjo-riitta.urvanta@pshp.fi

Liikkumistaidonohjaus ja aikuisten näkövammaisten kuntoutusohjaus
Kuntoutusohjaaja Merja Lehmuskoski
p. 03 3116 5952, 050 593 6406
merja.lehmuskoski@pshp.fi

Näkövammaisten lasten kuntoutus- ja liikkumistaidon ohjaus
Kuntoutusohjaaja Heidi Haapalehto
p. 03 3116 9014, 050 331 4878
heidi.haapalehto@pshp.fi

Näkövammaisten koululaisten (3. luokasta alkaen) ja aikuisten kuntoutusohjaus
Kuntoutusohjaaja Margit Östman
p. 03 3116 5645, 050 593 4321
margit.ostman@pshp.fi

Sosiaaliturva- ja kuntoutusasiat
Sosiaalityöntekijä Anitta Korkea-aho
P. 03 3116 5237
anitta.korkea-aho@pshp.fi

Turun yliopistollinen keskussairaala

Näköpoliklinikka R81A
PL 52, 20521 Turku
käyntiosoite: Rakennus 8, 1. krs.,
Kiinamylynkatu 4–8, 20520 Turku

Näkövammaiset aikuiset
Kuntoutusohjaaja Eija Hiitti
p. 040 593 4023
eija.hiitti@tyks.fi

Kuulonäkövammaiset aikuiset
Kuntoutusohjaaja Kirsi Liukkonen
p. 050 438 3629
kirsi.liukkonen@tyks.fi

Näkövammaiset ja kuulonäkövammaiset lapset
Kuntoutusohjaaja Sofia Kumpula
p. 040 593 4024
sofia.kumpula@tyks.fi

Näönkäytönohjaus ja apuvälinepalvelut
Näönkäytönohjaaja Leena Kivi-Tuominen
p. 02 313 2514
leena.kivi-tuominen@tyks.fi

Näkövammaisten ja -ongelmaisten optikkopalvelut
Optikko Marja Elovirta
p. 02 313 2543
marja.elovirta@tyks.fi

Sosiaalityöntekijä Kristiina Herlevi
p. 02 313 1591
kristiina.herlevi@tyks.fi

Vaasan keskussairaala

Hietalahdenkatu 2-4, 65130 Vaasa

Näkövammaiset aikuiset
Kuntoutusohjaaja Marja-Leena Österlund
p. 06 213 2428, 0400 792 428
marja-leena.osterlund@vshp.fi

Näkövammaiset lapset
Kuntoutusohjaaja Marika Källd
p. 06 213 2421
marika.kald@vshp.fi

Hyödyllisiä internet-linkkejä

Ajoneuvovero | www.trafi.fi
Aluehallintoviranomainen | www.avi.fi
Asuntojen korjausavustukset | www.ara.fi
Autoveronpalautus ja -huojennus | www.vero.fi
Celia-kirjasto | www.celia.fi
Eduskunnan oikeusasiamies | www.oikeusasiamies.fi
Eläketurva | www.kela.fi, www.etk.fi, www.tela.fi, www.tyoelake.fi, www.keva.fi, www.telk.fi
Hallintolaki | www.kunnat.net, www.oikeus.fi
Hallinto-oikeudet | www.oikeus.fi
Hoitoon pääsy | www.stm.fi, www.kunnat.net
Ihmisoikeuskeskus | www.ihmisoikeuskeskus.fi
Kantelu | www.avi.fi, www.valvira.fi, www.oikeusasiamies.fi, www.okv.fi
Kela | www.kela.fi
Korkein hallinto-oikeus | www.kho.fi
Kunnat | www.kunnat.net
Kuntoutus | www.kela.fi, www.valtiokonttori.fi, www.vkk.fi, www.mela.fi
Kuntien eläkevakuutus | www.keva.fi
Lainsäädäntö | www.finlex.fi
Näkövammaisten liitto | www.nkl.fi
Oikeuskansleri | www.okv.fi
Opaskoirat | www.opaskoirakoulu.fi, www.sokko.fi, www.opaskoirapalvelu.fi
Potilasvahinko | www.pvk.fi
Potilasvahinkolautakunta | www.pvltk.fi
Sosiaali- ja terveystalouden lupa- ja valvontavirasto Valvira | www.valvira.fi
Sosiaali- ja terveystalouden ministeriö | www.stm.fi
Sosiaaliturva-asioiden muutoksenhakulautakunta | www.samu.fi
Talous- ja velkaneuvonta | www.takuusaatio.fi, www.kuluttajavirasto.fi
Tapaturmat | www.tapaturmalautakunta.fi, www.avi.fi
Terveystalouden ja hyvinvoinnin laitos | www.thl.fi
Tietosuojat | www.tietosuojat.fi
Toimeentulotuki | www.kela.fi
Työeläkeasiat | www.tela.fi, www.tyoelake.fi
Työ- ja elinkeinotoimistot (ent. työvoimatoimistot) | www.mol.fi
Työsuojelupiirit | www.avi.fi
Vakuutuskuntoutus VKK ry | www.vkk.fi
Vakuutuslaki | www.vakuutuslaki.fi
Valtiokonttori | www.valtiokonttori.fi
Vammaisten maahanmuuttajien tukikeskus | www.tukikeskushilma.fi
Vammaisen pysäköintilupa | www.trafi.fi
Veronmaksukyvyn alentumisvähennys | www.vero.fi
Yhdenvertaisuus työssä | www.avi.fi
Vammaispalvelujen käsikirja | www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/
Yhdenvertaisuusvaltuutettu | www.syrjinta.fi
Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta | www.yvtltk.fi
Yleinen oikeusapu | www.oikeus.fi

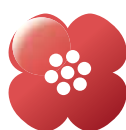

Posti Green

TULOSSA

- Helsingin seudun liikenne (HSL) laajentaa näkövammaisten lippuetua. Kesästä 2018 lähtien kaikki näkövammaiset asuinkunnasta riippumatta, joiden haittaaste ylittää 50 prosenttia, voivat hankkia maksuttomaan liikkumiseen oikeuttavan matkakortin HSL:n palvelupisteistä. Lisätietoa www.hsl.fi
- EU:n Vammaiskortti tulee Suomessa käyttöön loppukeväästä vuonna 2018. Lisätietoa www.vammaiskortti.fi
- Liikennepalvelulain muutosten myötä tulee heinäkuun alusta alkaen muutoksia Kelan korvaamiin taksimatkoihin. Kela tiedottaa asiasta kesällä.
- Sosiaali- ja terveysministeriö uudistaa vammaislainsäädäntöä yhdistämällä vammaispalvelu- ja kehitysvammalait. Uusi vammaispalvelulaki on tulossa voimaan vuonna 2020. Lisätietoja www.stm.fi
- Hallituksen valmistelemissa sote-uudistuksessa julkinen sosiaali- ja terveydenhuolto uudistetaan. Lakiehdotuksen mukaan vastuu sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisestä siirtyy 1.1.2020 18 uudelle maakunnalle. Lisätietoa www.alueuudistus.fi

**YHDESSÄ
NÄEMME
ENEMMÄN**

**Näkövammaisten
liitto ry**

PL 30, 00030 IIRIS, Marjaniementie 74, 00930 Helsinki
Puh. 09 396 041 www.nkl.fi